

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Digitized by Google

Mine første 25 Aar.

(1805—1830.)

Af

Dr. Zentzen,

Sognepræst i Fredericia.

Jeg vil give Agt paa Fuldkommenhedens Dei;
naar vil du (min Gud) komme til mig?

Pl. 101, 2.

Kjøbenhavn.

G. E. C. Gads Forlag.

Thieles Bogtrykkeri.

1866.

Fortale.

Da jeg begyndte at skrive mit Levnet, tænkte jeg ikke paa at udgive denne Beskrivelse, men da jeg deri naturligen førtes til at meddele Adskilligt, der som Bidrag til en Skildring af en forsvunden Tid, navnlig af enkelte betydelige Mænd, til hvem jeg i min Ungdom kom i Forhold, maaskee kunde have almindeligere Interesse, og da jeg leilighedsviis kom til at udtale mine Anstuelser om forskjellige Gjenstande, hvilket endog laae mig paa Hjerte at faae sagt offentligt, saa er jeg derved foranlediget til at lade denne Fortælling om min Barndom og Ungdom trykke. Er det end ikke uden en vis Undseelse, at jeg lader Adskilligt mig selv angaaende, ved hvis første Redskriften jeg ikke saaledes havde Publicum i Tankerne, blive staaende, saa har jeg dog ikke villet begynde paa af den Grund deri at foretage Udeladelser eller synderlige Forandringer, for at det Hele ikke skulde tabe af sin Farve eller sin Sandhed. Da Meddelelserne ere efter Hukommelsen var det jo muligt, at jeg i mindre vigtige Ting kan have feilet noget, hvilket jeg dog neppe troer. Det træffer sig saaledes, at i mit 26de Aar begyndte i en vis Henseende en ny Retning i mit indre Livs Udvikling. Mine første 25 Aar kunne derfor passende være Gjenstand for et særskilt Skrift.

Fredericia 20de Marts 1866.

Indhold.

	Side.
Om Sletten i Fyen	5
Mine Forældre	15
Min tidligere Barndom	36
Fra 1815—1820	40
Min Skoletid	60
Mine Studenteraar	66
Mit Ophold som Hunslerer i Bonsild	89
Mit Besøg i Breslau 1827	96
Mit Ophold i Kjøbenhavn som Candidat fra 1827—1830 incl. . .	110
Optegnelser	138
Numærkninger	152

Om Sletten i Fyen.

Jeg er født d. 4 August 1805 i Skambye Præstegaard i det nordlige Fyen paa den Egn, som kaldes Sletten. Dette er et frugtbart aabent temmelig høitliggende Sletteland, som strækker sig fra Odenseegnen op imod Rategattet. Det er jevnere end de sydligere Egne af Fyen, men dog er det muligt, hvad Bedel Simonfen*) antager, at Benævnelser „Sletten“ ikke er at ulede af Landets jevne Bessaffenhed, men snarere af Ordet slæda, det er, at flaae ned eller at fælde for Fode, hvilket da stulde hentyde til de forðum enten fældede eller omstyrte Skove. Det er især i det Herred, som kaldes Skamherred, at Slettens Character er fremtrædende, og den torde være allermeest udpræget i det Sogn, hvorefter Herredet har sit Navn, nemlig i mit Fødesogn, Skambye Sogn. Landet frembyder her intet Brat, intet Forborgent som der, hvor der er Dnhder eller Skov; der er her intet Storartet saalidet som yndigt Indbydende i Naturen. Det Jevne og Aabne er Hovedcharacteren, derfor synes der ikke at være Meget, som kunde sætte Phantasien i Bevægelse. Dog kunne de, ingenlunde henrivende eller forbausende, men vide Udsigter, som aabne sig især paa de noget ophøiede Steder vel være istand til at vække Ahnelser og Længsler i en Barneal ved det blaa Fjerne,

*) I hans Skrift om Ruggaard.

hvad enten dette er Skovegnene i Syd eller det er Havet og det hinsidesliggende Jylland i Nordvest. Ja — hvorofte har jeg ikke i Præstegaardens Havelaage (hvor man ikke er havet over det øvrige Land) om Aftenen staaet og stirret længselsfuld mod Nord og Nordvest op mod den lille Ø Ubelø og den noget fjernere Kyst af Jylland (i Nærheden af mit nærværende Hjem, Fredericia) i den Tanke, at Tilværelsen herovre dog maatte være lettere, skønnere og rigere end hjemme!

Et Sted med særdeles viid Udsigt var da gjerne Maalet for vore Spadsferetoure, især naar vi vilde vise Fremmede det Bedste og Skjønneste Naturen hos os frembød. Paa Skambye Mark ligger saaledes en lille Høi, der maa være opkøstet i Oldtiden, og som bærer Navnet Thorhøi, i Nærheden af Byen Thorup. Til denne Høi gik vor Vej ofte, og naar man en klar Sommeraften sad deroppe, arbeidedes der gjerne paa, ved med gode Dine at randsage det Fjerne, at faae Tallet 40 fuldt i at tælle Kirkeetaarne, thi der sagdes, at et saastort Antal kunde man naae til med bare Dine. Naar man fra et saadant noget høiere Sted faae ud over Egnen, viste den sig vel aaben, men den havde ikke det Bære ved sig, som f. Ex. Vestfiden af Sjælland, thi de mange Landsbyer i den frugtbare og derfor stærkt beboede Egn kunde næsten see ud som Smaaskove, da høie Træer dengang for en stor Deel skjulte Husene. Nu, da der er kommen saamange røde teglhængte Gaarde i Byerne, er Indtrykket nok anderledes.

I mit Fødesogn ligger Kirkebyen, hvor Præsten boer, i Midten omgiven af otte dertil hørende Byer, hvis Beboere da ikke boe i stor Afstand fra Præsten saalidt som fra Kirke og Skole. Det Hele er næsten som efter en forud lagt Plan, og hele Forbunden kan da antages fra Begyndelsen af Sogneinddelingen at have været beboet eller skiftet til at anlægge

Byer paa. Dette kan nemlig neppe have været Tilfældet i de ikke faa Sogne, hvor man finder Kirken i den ene Ende langt fra Byerne i den modsatte Kant, thi hvorfor skulde man ellers have bygget den paa det Sted eller afdeelt Sognene paa den Maade, især naar de fjerntliggende Byer have langt nærmere til en anden Kirke?

Naar vi i min Barndom sad paa en saadan Høi, som den ovennævnte Thorhøi og saae ud over Sletten, da skete det ikke sjelden, at jo mindre de Gjenstande, som viste sig for os, formaaede ved sig selv at tiltrække og fængsle Opmærksomheden, vi da i vore Tanker og vor Samtale gik tilbage til Egnens Fortid, især den fjerne Fortid, thi derom kunde Adskilligt minde os. Allerede Navnet Thorhøi med nogle Agre ved Siden, som skal have haft Navnet Friggas Agre, vare jo saadanne Minder*). Det Mærkelige ved Egnens Fortidsminder er just dette, at de vise faa langt tilbage i Tiden. — Hvad Naturen angaaer, da minde mange Ting om en Tilstand, da Egnen ikke som nu var udstrakt og aaben og frugtbar, da Havet trængte langt op fra Odense Fjord i Syd=Ost og Skovene naaede langt ind fra Skovboherred i Vest, da der var begroet med Lyng, hvor der nu er den frugtbareste Jord. Man saae utvivlsomme Vidnesbyrd om Havet langt borte fra det nuværende Hav i de tallose Kampestene, som bedækkede den Byes Marker i Skambye Sogn, som derefter kaldes Steensbye. Især er det Navne, som vidne om Fortidens forskjellige Naturbestaffenhed, saaledes Strandmarken, Lumbye (tidligere Liungbye dff. Lyngbye), Greenløse o. s. v. Hvormange Aarhundreder der nu end kan være forløbne siden min Fødeegn har haft en Naturbestaffenhed og et Udseende saa

*) See Thieles Folkesagn II. S. 76 om de to Kæmper Thor og Kar i Skamberred.

overordentligt forskjelligt fra dens nuværende, saa maae dog de mange Minder om det raa Menneskeliv føre os endnu længer tilbage i Fortiden, thi er det Navne, som minde om Hav og Skov og Eng, hvor der nu ikke er Spor deraf, saa maa der have været Folk, som byggede Byer, Kirker, o. s. v. og benævned dem efter Naturens daværende Bessaffenhed. Af den store Mængde Offerhøie, Steenaltre, Thingkredse og Gravhøie, som i sin Tid har bedækket Markerne, er vel det Meste for længe siden meer eller mindre ødelagt, men hvorlidet Fuldstændigt der end for 30—40 Aar siden var tilbage deraf, saa var der dog en Mængde Levninger og det især i mit Fødesogn. Især opdagede man rundt paa Markerne Stene, som mindede om forhenværende Thingkredse og Steenaltre, men den mærkeligste Levning fra den hedenske Tid er den berømte Runesteen paa Glavendrup Mark en Fjerdingvei S. V. for Skambye. Jeg veed ikke, om den endnu er den eneste bekjendte Runesteen fra Hedensketet her i Landet, men at den stammer fra den hedenske Tid, derom vidner tilstrækkeligt disse Ord af Indskriften: „Thor vie disse Runer“. Om den end ikke er saaledes ført bort fra sit oprindelige Sted som andre Runestene, saa har man dog vel neppe ganste holdt sig Indskriftens Slutningsforbandelse efterrettelig: „Til (Forbandelse eller Rust eller Afte) den vorde, som denne Steen vælter eller hen over anden drager“. a) — Jeg troer, at ligesom de fjerne Udsigters blaa Fjerne vakte længselsfulde Følelser i min Barnesjæl, saaledes vil man i det Følgende finde, at hine Minder om den raa og graa Oldtid, som jeg overalt stødte paa, neppe har været uden en vis Indflydelse paa min Sjæls Retning eller mine literaire Interesser. — Af historisk mærkelige Steder kjender jeg ingen paa Sletten, om endog en eller anden af Historien ikke forbigaaet Person kan have havt sit Ophold der.

Saaledes var det paa Uggerølevgaard (som man seer fra Skambne Præstegaards Have en lille halv Mil mod N. V.), at den berngtede Anna Oldeland boede i det 16de Aarhundrede. b) Herregaarden Dallund lidt længer borte til en modsat Side er i sig selv ikke videre mærkelig, men da den har spillet en saa stor Rolle i min Barndoms Tanker og Følelser, saa maa jeg dog meddele lidt om den. Ifølge Bedel Simonsen*) har den oprindeligt, ligesom de andre store Gaarde i Nærheden af Havet, kun været et Bagtaarn, medens den egentlige Hovedgaard laae længer inde i Landet. Hovedgaardens Navn endte da gjerne med Ief, som betyder Arvegods. Saaledes var nok den nuværende Landsby Ørritslef Hovedsædet for det egentlige Dallund. Senere, da Kysten ikke længer var saa udsat for Søroverangreb, flyttede Eieren sædvanlig sin Bolig derhen, hvor Bagtaarnet var. Saaledes blev Dallund (det oprindelige Bagtaarn) omsider til den store Herregaard, den nu er. Jeg veed intet mærkeligt Navn blandt Gaardens tidligere Besiddere. Af den Familie, hvis Navn den nuværende Eier, Blixen Fineck, bærer, skal den efter et Sagn paa Egnen være vunden i Spil: „Kløver Es vandt Dallund“. Det var i Aaret 1722, at Gaarden kom i Fineckernes Besiddelse. Af disse var Kammerjunker Fineck († 1801) bekjendt som en stor Bondetyran. De mange Fortællinger om ham og hans Fremfærd, som jeg hørte i min Barndom, havde noget Uhyggeligt, men just derfor ogsaa noget Tiltrækkende ved sig. Træhesten, paa hvilken han lod de stakkels Bønder ride, spillede deri en stor Rolle. Han var naturligtviis forhadet, men derfor ogsaa fuld af Uro og Frygt. Der sagdes, at han paa Gaarden havde om Natten 15 Døre laafede, hvilke man maatte igjennem, inden man kom

*) 1 c.

til hans Sovestue. I dette laae han med en ladt Pistol paa en Stol ved Siden og en Sabel paa Dynen. I Slutningen af forrige Aarhundrede oprettedes Dallund til et Stamgods for en Slagting af Fineck, nemlig Baron Blixen, som antog Navnet Fineck. Det var en meget gammel pomersk Slagt. Den første Eier af denne Slagt, den nuværende Besidders Bedstefader, General Blixen, havde Raldsret til Skambye Præstefald og havde kaldet min Fader. Han var da ogsaa Eier af Kirken. Jeg havde ikke sjelden Leilighed til at see denne Mand, hvis hele Personlighed og personlige Fremtræden gjorde et stærkt Indtryk paa mig ved det overordentlige Fornemheds og fornemme Fiinheds Præg, som deri udtrykte sig. Han var en høi smuk gammel Mand meget smilende og næsten altid smykket med store Ordener, thi han var, som man sagde, og som det ogsaa saaes af mange Ting, en meget forfængelig Mand. Jeg har dog ikke seet ham i hans hele Pragt, som naar han ved Kong Frederik den Sjettes Fødselsdag den 28 Januar tiltrak sig alle Tilstedeværendes Opmærksomhed ved Ballet paa Odense Raadstue. Især faldt da et Par vældige nedhængende Stridshandsker i Dinene. Paa Skambye Kirkegaard stod et Monument, som han satte over sin Skytte, og som begyndte saaledes: „Erminde Skyttens paa Dallund“, derefter opregnedes i adskillige Linier alle Herrens Titler, som om den yndede Tjener hædredes i samme Grad, som hans Herre var fornem eller decoreret c).

Naar jeg skal tale som Vidne om Slettens Beskaffenhed i aandelig Henseende, da er det næsten ligesaa lidt om Nutiden som om den fjernere Fortid. Jeg kan da egentlig kun tale om Tilstanden, som den var for 40 til 50 Aar siden. Det er nok Vaggesen, der har sagt, at Fyenboen lever af „opfyldt Pligt og Grød“ og dermed er udtalt noget meget

Betegnende for Sletten i hiin Tid. Hvad Grøden angaaer, for dog ogsaa at sige et Par Ord derom, da var den, som bekendt, og er maaskee endnu Fyenboens Indlingsret, men dengang lavedes den blandt Bønderne fremfor Alt af Boghvede, som man nu vist ikke dyrker i den Grad som tidligere. Grød af Byggryn kunde dengang i Sammenligning med Boghvedegrød betragtes næsten som Medicin. Saaledes sagde engang en Kone, hvis Datter var syg: „Hun er endnu lige daarlig, endskjøndt jeg har givet hende noget Byggrynsgrød, der dog pleier at give en Forandring (de plæer dau a ge e Foraring)*“. — Hvad hiint førstnævnte „opfyldt Pligt“ angaaer, da er dette særdeles betegnende for hiin Tid. „Pligt og Pligternes Opfyldelse“ var ideligt paa Læberne og man tog det i en reen udvortes, ja næsten blot borgerlig Betydning, saa at denne Opfyldelse, som man krævede, ikke syntes saa svær. En Embedsmand, hvem man med Rette kunde rose for en nøiagtig udvortes Opfyldelse af sine Embedspligter, men som iøvrigt var meget hengiven til Drif og i det Hele ellers førte et temmelig uordentligt Levnet, kunde virkelig tale om „opfyldt Pligt“, naar han med Eftertryk udtrede: „Det er min Pligt at passe mit Embedes Forretninger“, som om det var nok at opfylde dem upaaklageligt med Hensyn til Lovens udvortes Fordringer, eller som om det at leve ædrueligt ikke ogsaa var hans Pligt. Mindst tænkte man paa den „Pligt at troe“,

*) Mine egne allertidligste Erindringer ere ogsaa saadanne Grøderindringer. Min gamle Barnepige „gamle Maren“ (som døde 1809), gav mig om Morgenen paa Sengen et Stykke kold Grød i Hænderne at nyde paa fastende Hjerte. Samme Barnepige havde iøvrigt ogsaa været Henrich Steffens Barnepige. Det er hende, om hvem han skriver i sit Levnet I. S. 24, at hun havde luffet hans Faders Dine og døde i en høi Alder i hans yngste Søsters, min Moders, Huus.

som Mynster træffende og i skjærende Modsatning til den megen kun legale Pligtopfyldelse, hvormed man var tilfreds, omtaler og opløser i en af sine Betragtninger. — Naar man nævnte som den vigtigste Børnelærdom i Landsbyskolerne Væren om Pligterne, da forstod man gjerne f. Ex. i de 10 Bud, det første Bud: „Du skal ikke have andre Guder for mig“, ikke saameget efter Luthers positive Forklaring: „vi skulle over alle Ting frngte, elske og forlade os paa Gud“, men i en reen negativ Betydning som Forbud ikke mod det Hjertets Hedenstab, som især næres i Bantro, men alene mod Overtroens Hedenstab; thi som Pligternes Opfyldelse lagdes paa Hjerte, saaledes var der Intet, mod hvilket der mere advaredes og som man var mere bestjæftiget med at modarbeide end Overtro eller det man kaldte saaledes*). Og naar Luther finder det første Bud efter hans Forklaring saaledes indeholdt i hvert af de følgende, at Opfyldelsen af det første Bud kræves til den rette Opfyldelse af ethvert af de andre, at man altsaa f. Ex. ikke uden Gudsfrngt kan ret lnde det Bud: Du skal ikke stjæle, naar da (i Luthers Katechismus) det første Bud er det egentlig fundamentale, saa maatte nu efter Tidens Aand og Tankegang Bøgten især lægges paa de Bud, som angaae de udvortes Forhold mellem Menneskene*).

Af det Anførte vil man see, at der ikke var vaft noget religiøst aandeligt Liv. Der herskede derimod megen Kjødelyghed. I Landsbyskolerne kunde man endnu finde Lærere, der

*) Det samme gjaldt ogsaa om det man kaldte Skinhellighed (at sige: Herre, Herre!).

***) Nutildags synes man tilbøielig til at gaae til den modsatte Yderlighed, i det Mindste i Theorien. I Livet ere naturligviis Mange ligesom forhen, men det Ovenstaaende characteriserer dog især hiin tidligere Tid.

udannede og fra andre fjernt liggende Livsforhold vare anbragte i denne vigtige og indflydelsesrige Stilling, men det er nok muligt, at just Saadanne, som ikke efter Tidens Begreber vare dannede til Lærere, kunde være de bedste Lærere. I Skambye var Skolelæreren i min tidligere Barndom en gammel Sømand, som iøvrigt forskaffede mig en stor Glæde ved undertiden, naar vi besøgte ham, at vise mig i Perspektiv nogle simple Tegninger med Blæk og Pen af de mange fremmede „Bladse“, han i sine yngre Aar havde besøgt. Der var ingen Sognebibliotheker til Lærnings Udbredelse blandt Almuen, endstjøndt man begyndte alvorligt at tænke paa og virke for Almeenoplysningen. De lange Vinteraftener laae, saavidt jeg saae og hørte, Karlene gjerne og strakte sig paa Bænkene, imedens Qvinderne sad om Ufset og spandt. Forberedelsen til Confirmation og hvad der var at høre i Kirkerne maatte være overeensstemmende med den hos Geistligheden i det Hele herskende Aand. Med Undtagelse af flere Præster af hernhutist Retning (f. Ex. Balslev, Boesen, Knudsen) og en enkelt Gammel, som havde holdt fast ved sin Barndoms og Ungdoms christelige Indtryk, var den rationalistiske Aand herskende i Præstestanden. Blandt de Præster, der omgikkes med hinanden, var der endnu ikke nogen synderlig theologisk Modfætning. Ved selstabelige Sammenkomster faldt Taler vel ogsaa paa theologiske og geistlige Materier, men man talede dog vist mere om andre Gjenstande, ligesom P'Hombrispillet fænglede dem den allermeste Tid. Der blev ogsaa sungen Meget i Selstaberne. Istedetfor Taler, Skaaltaler som nu, sang man jo dengang. Saalænge Napoleons Continentalsystem forhindrede Indførselen af Vin og man maatte drikke Ol eller kun ved en sjelden Leilighed fik lidt Punsch, trøstede man sig dog ved at synge til Gud Evans Priis og ved at oplive Mindet om de

længst forsvundne Fredens Dage, da der var billige Priser paa Alt, hvad man nu savnede. Rahbeks og Andres Drifkeviser vare meget yndede. Jeg erindrer, med hvilken Oprømthed en en lille Præst med en god Stemme sang Viser, hvori Stropher som disse betonedes:

Naar du er bedrøvet, tag da paa Flasken fat o. s. v.
 eller: Bluf Glædens Roser før de forgaae o. s. v.

og: Om hundred Aar er Alting glemt o. s. v.

Der hørtes jo ogsaa Sange i en anden Aand. Inge-
 manns „Dannevang ved grønne Bred“, som da hørte til de
 nye, blev neppe nogensinde forbigaaet, efterat den var bleven
 bekjendt. Naar den hørtes f. Ex. ved Ballerne paa Sletten,
 da mange unge Herrer og Damer vare tilstede, betonedes na-
 turligviis især disse Ord i den: „Og Slettens Moer skjonne“.
 Grundtvigs Willemoes og Mester Ole Wind (til hvilken en Præst
 paa Egnen havde sat Melodie) vilde min Fader især høre. —
 For at komme tilbage til Theologien, da havde vel Mynsters
 og Grundtvigs Fremtræden vaft Opmærksomhed, men skulde der
 virkes paa Aanden blandt Præsterne i det Hele, da maatte det
 være ved noget stadigt Udkommende som et Tidsskrift. Jeg troer
 med Rette at kunne nævne Jens Møllers theologiske Bibliothek,
 som det, der i høi Grad var skikket til at vække hos Geistlig-
 heden en høiere til deres Kald svarende Interesse. Det var
 forfattet i bestemt supernaturalistisk Aand, hvor forskjelligartet
 end Indholdet iøvrigt var. Især Udgiverens Talent til histo-
 riske, navnlig biographiske Fremstillinger og hans lette livlige
 Sprog gjorde, at dette Tidsskrift i sin Tid kunde tiltrække
 Mange, som ellers ikke dreves af nogen særegen theologisk
 Interesse, men en saadan kunde efterhaanden vækkes ved at
 læse det.

og læse det (selv samlede han sig ingen Bøger). Min Fader var bekendt som en duelig Student og især som en god Latiner, og af de Indtryk, han havde modtaget, af de Kundskaber og Erfaringer han havde indsamlet i sine academiske Aars syntes den Regel at være dannet, der meer eller mindre bestemte hans Grundanskuelser og Domme om Tingene i Livet. Theatret havde han i den Tid flittigt besøgt og det var ikke uden Begeistring og med megen Kundskab han talede om Skuespillerne fra hiin Tid (mod Slutningen af forrige Aarhundrede). Jeg erindrer, at han engang i sin Alderdom under et Besøg hos mig i Tommerup ved Kallundborg traf sammen med nærværende Skuespiller Mantzius og at de vare i levende Samtale om Skuespillerne (især fra den ældre Tid). Mantzius udtalede sig for mig ikke uden Beundring over den gamle Mand, og udtrede blandt Andet, at han mindede ham om Rüge*). Det gjør mig ondt, at min Fader ikke var bleven Skolemand. Jeg har selv erfaret, med hvilken Iver og Lyst han kunde tynde de græske og latinske Forfattere (Sallust og Herodot), ligesom han ogsaa tog sig med megen Iver af Skolevæsenet i sit Sogn (da der var kommen yngre Lærere, ved hvem der kunde virkes Noget). Han besøgte daglig Skolen paa sine gamle Dage og virkede sikkert derved meget til den Orden og Nøiagtighed, hvormed Alt gik for sig. — Han skuede alt unaturligt paataget Væsen og havde vel ogsaa en Mistanke om, at det fandtes, hvor det ingenlunde var Tilfældet. Naturlighed, en jevn naturlig Fremtræden var gjerne den første

*) Min Fader havde et ikke ubetydeligt Ydre. Ingemann blev overrasket ved at see hans Silhuet paa Grund af den Liighed, han fandt med de bekendte Gøthe'ske Træk. Man har ogsaa enkelte Gange, efterat have seet min Fader, antaget et Billede af Gøthe (som gammel fra 1825) for at være min Faders Billede. Dog Liigheden kan naturligviis kun have været i Tilfældigheder.

og fornemste Roes, han tildeelte en Prædikant, af hvem han søgte sig tiltrukken. Han havde iøvrigt stor Nyst til at høre begavede Prædikanter, og naar han i mine Studenterdage kom til Kjøbenhavn, gif jeg med ham om Søndagen fra den ene Kirke til den anden. Prædikantens Personlighed maatte for ham, som for mange Andre, anbefale Prædikenen, ikke omvendt, og naar han i Anledning af en Prædiken, som han i Efteraaret 1825 horte af Grundtvig i Frelsers Kirke, yttrede, at, hvis han boede i Kjøbenhavn, vilde han oftere høre ham, da var det vel foruden den interessante „Phantaseren“ (som han kaldte det) ogsaa Grundtvigs over Affectation ophøiede Personlighed som tiltrak ham*). — Min Fader søgte sikkert selv, at den særegne præstelige Virksomhed ikke var hans egentlige Kald. Derfor forberedte han mig ikke selv til Confirmation, men betroede mig til en Nabopræst, om hvem han i den Henseende havde bedre Tanker end han fortjente**). Da jeg mange Aar efter blev ordineret i Ribe Domkirke, var min gamle Fader (dengang 68 Aar) tilstede og lagde Haanden paa mit Hoved og jeg, saae Taarer i hans Øie ved denne høitidelige Veilighed. Ja — hans Følelser gif langt videre end de Forestillinger og

*) Indholdet af Os. Prædiken gif vist langt ud over Grændserne af det Sædne og Klare, som min Fader sandt Smag i. Derfor har jeg ikke kunnet glemme hvin temmelig enestaaende Uttring.

***) Jeg blev nemlig slet ikke forberedt, men fik kun før Confirmationssøndagen Stykket om Confirmation i Valles Lærebog at lære, for deri at examineres paa Kirkegulvet, og som Forberedelse til den hellige Nadvere lærte jeg Psalmen: Evige Fader, som hjærlig regjerer osv. Jeg maa tilstaae, at det er den eneste Psalmeg jeg har lært i min Barndom. Præsten mente vel iøvrigt, at da jeg skulde i Latinskolen og skulde studere, fik jeg nok senere den Religionskundskab, som jeg behøvede. Han stødte vel ogsaa paa, at jeg allerede vidste det Fornødne og at jeg lærte Udskilligt paa egen Haand og af egen Drift, men i hvor høi Grad glemte han ikke, foruden saameget Andet, dette, at Christendommen ikke er en blot Lære! Men videre Begreb om den havde de Fleste dengang ikke.

Begreber, hvortil han ellers syntes at holde sig, og naar det Hellige, det Christelige traadte frem i Umiddelbarhedens Form, som det Høitidelige, Dølstende, da manglede det ham ikke paa en levende Sands derfor. Naar man iøvrigt faae, med hvilken Begjærlighed han greb efter ethvert nyt theologisk Skrift af nogen Betydning og gjorde sig bekjendt dermed, da maatte man regne ham til de, om end noget uroligt, søgende Sjæle. Dengang fandt man neppe Noget, saaledes som man nu kan finde Mange, der mene saaledes at have fundet, at de ikke behøve mere at søge. — Min Fader var en af Mange kjendt Mand. „Hvem kjendte ikke den gamle Pastor J. i Skambne“! er et Ord, jeg ofte har hørt. Han var almindelig agtet ved sin store Retsindighed i alle menneskelige Forhold og ved sin Belwillie. Herved saavel som ved sin naive Socialitet og sin levende Interesse for saamange Ting kunde han udøve en tiltrækkende Indflydelse paa Yngre og Ældre. Saaledes var Skambne et Sted, hvor ikke blot de ældre Præster af samme Tids Aand som min Fader, men ogsaa de yngre Mænd, som vare voxede op og dannede under ganske anden Indflydelse, gjerne samlede. Dertil bidrog ogsaa i høi Grad min Moder.

Min Moder, Marie Magdalene f. Steffens (født i Trondhjem og døbt i dens Domkirke) var en stille Kvinde, i hvis dybe kjærlige Sjæl en stor Alvor og Mildhed vare forenede. Steffens har oftere omtalt, hvor stor Liighed der var mellem denne hans yngste Søster og hans høit elskede Moder, hvis Fromhed han skulde sit Livs dybeste uudslettelige Indtryk og hvis Minde synes især at have bidraget dertil, at hans Hjerte i hans senere Aar vendte tilbage til den lutheriske Tro (man see Skriftet: wie ich wieder Lutheraner geworden). Ved sin Moders tidlige Død kom min Moder som Barn fra Roskilde til Slægtninge i Odense, der vistnok viste hende al Kjærlighed og gav hende det bedste Exempel paa reen Vandel og mange Dyder,

men efter Tidens Vilkaar og efter hvad jeg af andre Grunde maa antage, har det kun været Fattigt, hvad der med Hensyn til levende Aandsudvikling og religiøs Dannelse i hendes Ungdom blev hende tildeel. Hvad det Religiøse angaaer, veed jeg, at Campes Vedetraad var Lærebogen og at den Præst, som forberedte hende til Confirmation og som jeg i min Barndom har kjendt som gammel Mand og hørt meget om, neppe skulde kunne vække eller befæste Fromheden i en Piges Hjerter eller give ringeste Begreb om, hvad Christendom er. Allerede i sit 18de Aar blev hun gift og som Landsbhypræstefone i smaa Aar sat til at tage vare paa Landhuusholdning og Saameget, som just ikke var til Fremme for videre aandelig Uddannelse. For det Sevne, Klare og Naturlige var hendes Sands især bleven stærket ligesom hos min Fader*), og de poetiske Frembringelser, hvori de daglige og sædvanlige Forhold skildredes paa en levende, og characteristisk udtryksfuld Maade, var det ogsaa fornemmelig, som tiltraf hende, men ofte saae man stille Taarer rinde ned ad hendes Kinder under Læsningen. Naar jeg siger, at Moderkjærligheden med al dens Underlighed, dens Selvfornægtelse og Selvopoffrelse kunde man vist ikke finde i høiere Grad end hos min kjære dyrebare Moder, da siger jeg ikke Andet end hvad Mange, der selv have været Gjenstand for en lignende Kjærlighed, ville sige og vidne om deres Mødre. Men som der var den meest levende Følelse hos hende for Alt, hvad der var reent, ærbart, ret og retfærdigt i mindre som i større Ting, saaledes viste hun ogsaa i denne Heenseende som Moder stor Alvor og Bestemthed; der var ikke Spor af nogen slags Fortjælen, og hendes Nei, hendes Forbud gjaldt

*) Af de mange bekjendte Mænds Portraiter, som hang i Præstegaardens Dagligstue syntes mine Forældre nok bedst om Sibberns (det bekjendte) paa Grund af den levende Naturlighed, som udtrykte sig i hans Ansigt.

mig som en hellig Grændse, hvilken jeg ikke uden at føle en
 ond Samvittighed og kun meget sjelden har overstredet. Var
 der af Christendommens Betsignelses Fylde bleven hende selv
 Mere tildeel i hendes yngre Aar, da havde der Intet været,
 som havde ligget hende alvorligere paa Hjerte at meddele os.
 Men Christendommen laae sikkert for hende i det Mindste i
 de Dage, da jeg var som Dreng i mit Hjem, som en
 stor Hemmelighed ogsaa for hendes Hjerte, som et saadant
 Mysterium, at hun ikke følte sig dreven eller istand til at httre
 sig derom til sine Børn. Om Forsynet og Guds Godhed
 talte hun ikke Meget, men altid som den, der i disse temmelig
 almindelige Ord lagde en Fylde af Fromhed. Jeg har tænkt
 paa min Moder, naar jeg i Sibberns Gabrielis Breve har
 læst om Religiositeten i den sidste Halvdeel af forrige Aar-
 hundrede: „Paa Forsynet troede man, dets Navn var i Alles
 Munde; efter dette Liv ventede man et bedre. Det var et
 Stykke af Abrahams Tro, man var kommen tilbage til; ikke
 den hele, ikke hiin Herostro, som gjør hans Navn saa stort;
 men den Deel af hans Tro var det, som lader os see Herren
 selv som Patriarchens faderlige Patriarch; ud herover gif man
 ei, men man saae sig mere om i denne Region. Gud
 var Fader, kjærlig Fader; Faderen var hele Guddommen og
 han var det som Fader i sin Faderlighed.“ Den Psalme:
 „Hvor Gud mig hører, gaaer jeg glad,“ en Psalme, der ogsaa
 i høi Grad udtrykker hiint Stykke af Abrahams Tro, maa
 have været en Psalme for hende. Denne Forsynstro er magtesløs,
 naar Syndsbevidstheden er bleven levende, og den synes i sig
 selv ikke at have nogen fremad drivende Magt saalidet som den
 i sig selv er saliggjørende, men naar jeg tænker paa en saadan
 stille, taalmodig lidende (min Moder var, saalænge jeg kan
 huske, svagelig og ofte lidende) kjærlig Qvinde som min Moder,
 da kan jeg ikke Andet end ligne hende ved den fattige Enke,

som i sin lille Skjærv lagde Alt, hvad hun eiede, i Templets Kiste. Tør man nægte, at man kan paa en saadan Maade, med et saadant Hjerte (hides, qua) komme frem for Herren med ifkun den første Troes Artikel, saa at man dermed giver Herren Mere end Mange, som (ogsaa uden Strømt, men ikke med den Underlighed og Dnybde) aflægge den hele christelige Troesbekjendelse? Uden denne gives Belsignelsen vel ikke, men „giver, saa skal der gives“ om ikke her, saa hisset. I sine senere Aar førtes min Moder vel især ved Læsningen af Mynsters Skrifter mere ind i det eiendommeligt Christelige, og jeg erindrer blandt Andet, med hvilken hjærlig Bekymring hun spurgte mig, om jeg gif til Alters i Kjøbenhavn, da jeg laae der som Student. Jeg forestiller mig, at hun i sine ældre Aar ofte har tænkt især paa een Forsømmelse ved hendes Børns Opdragelse. Jeg i det Mindste lærte ikke som Barn at bede, og jeg kan ikke nægte, at denne Mangel ved min Opdragelse har jeg følt længe i mit Liv, ja det er en Mangel, som, hvormeget man end senere kommer ind i det christelige Livs Følelser, Stemninger og Tilstande, neppe ganske kan erstattes. Mange uudsigelige Suk ere sikkert opstegne i min Moders Sjæl, hendes Hjerte har sikkert bedet meget for hendes Børn, men hun har enten selv ikke lært at bede som Barn eller hun er ved sin Moders Død tidligt kommen bort derfra i Omgivelser, hvor der ikke var Tale derom, ja hvor der maaskee undertiden forefaldt misbilligende Ytringer om lydelige Bønner, som om det kun var eller førte til Skinvæsen. Hun har derfor ikke villet lære sine Børn nogen bestemt Bøn. I Modsatning til de tidligere herskende døde og kjedsommelige Andagtsøvelser, gif der nu imod alt religiøst Formvæsen en polemisk Aand gjennem Tiden. „Ikke Enhver, som siger Herre, Herre“ osv. var bestandig løsenet, saa eenfaldigt, som om en Herrefigen overhovedet var farlig.

Min Moder var isvrigt af en meget virksom Natur og hvis hun havde haft en større Virkekreds, vilde hun sikkert ikke have lagt saa liden Foretagelsesaaend for Dagen, men efter de indskrænkede Forhold, hvori hun bevægede sig, var det kun smaa Forandringer og Forbedringer i Husets Indretning og deslige, som hun kunde foretage, men saadanne opdagede jeg ogsaa bestandig, naar jeg i Almindelighed efter et Mellemrum af et Aars Tid besøgte mit Fødehjem. Jeg behøver vist ikke at sige, at der i hendes stille Virken ikke sporedes noget egenhjørnigt Hensyn, men det var deels Sandsen for det i sig selv Bedre og Fuldkommere, deels Kjærligheden især den til sine Nærmeste, som levede i Alt, hvad hun havde for. Det syntes mig, som om en uendelig Mildhed med Aarene meer og meer gjennemtrængte hendes hele Væsen, som den lyste ud af hendes Dine. Hun døde 1850.

Jeg kan ikke Andet end her anstille nogle Betragtninger over Rationalismen i den Tid, i hvilken mine nu forlængst afdøde Forældre ere opvoxede, have faaet deres Dannelse og modtaget deres stærkeste og varigste Indtryk, ligesom ogsaa levet deres fleste Aar. Naar man vil være upartisk vil man ikke kunne nægte, at der i hiin rationalistiske Tid mod Slutningen af forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette var visse gode Sider mere fremtrædende end i den tidligere stærkt positive og orthodoxe Tid. Sandsen for det, som er sandt og ret i sig selv uden Hensyn til nogen menneskelig Autoritet, var mere levende, ja denne Sands var just bleven vakt og stærket i Modsatning til den kritikløse Autoritetstro, som ikke længer kunde holde sig i den protestantiske Kirke, hvor Reformationens Aand ikke ganske var uddød. Til hvor store Udseelsler og overfladiske Værdomme den rationalistiske Kritik end førte, saa maa man dog ikke misgjende Rigtigheden i den Er-

kjendelse, uden hvilken en saadan Kritik ikke var mulig, nemlig, at der virkelig er en absolut Sandhed, (vi kunne betegne den ved „Modsigelsens Grundfætning“), for hvis Domstol alle Overleveringer, selv de, der ansees for at stamme fra den allerhøieste Kilde, maae frem enten til Antagelse eller Forkastelse eller til et non liquet*). Som Paulus siger, at Gud kan ikke nægte sig selv, saaledes er det et dermed overeensstemmende Ord af Grundtvig, at „Ret til at gjøre Uret har ikke engang Vorherre.“**) So mere Respekten for det i sig selv Sande og Rette støves, desto mere jævnes Veien for alle religiøse og moralste Bildfarelser. Men fordi Agtelsen derfor i Almindelighed er vaft, saa er dermed ingenlunde sagt, at man i Virkeligheden vælger det Sande og Rette. Man kunde saaledes i Rationalismens Tid i det Sandes og Rettes Navn forkaste det virkelig Sande. Den dybere religiøse Trang og Sands manglede. — Ifølge Paulus 1 Kor. 12 gives der af den samme Aand Een især Tro, en Anden Gaver til at hjælpe (B. 9 og 28). Hvad der her siges om forskellige Menneſter, kan vel ogsaa anvendes paa de forskellige Tider. I den rationalistiske Tid var med Agtelsen for det i sig selv Sande og Rette vaft en saadan Følelse for Menneſtelighedens og Menneſtefjærlighedens almindelige Fordringer, at hiin Drift og Begavelse til at hjælpe aabenbarede sig paa en sær egen Maade. Eignelsen om den barmhjertige Samaritan efter den ligefremme Forstaaelse hørte derfor til de Stykker af Skriften, som især droges frem, rigtignok ikke sjelden især

*) Det er ingenlunde afgjort, at alt hvad der kaldes Modsigelse er Modsigelse. Svormangen Modsigelse har ikke viist sig kun som tilsyneladende!

**) Jeg har nærmere oplyst denne Sag i forskellige Skrifter: i mine filosofiske Afhandlinger S. 5 saavel som i mit Skrift om Samvittigheden S. 15 og Romerkirken S. 40. Selv den gamle Kirkefader Irenæus lærte, at Gud bør være retfærdig selv mod Djævelen.

paa Grund af den Rolle som Præsten og Leviten deri spiller. Angaaende hiint Tidens særegne Kald tillader jeg mig at anføre nogle Ord af Sibbern i hans Tale over Herlovianeren Melchior: „Jo mere Tanken paa Christus og hans Rige trængtes tilbage i Siælene, desto mere syntes Følelsen for hver Mindste blandt dem, han har kaldet sine Brødre, at stige, desto mere levende blev Iveren for at tale og handle til Bedste for dem, som syntes meest underkastede Tryk og unaturlig Ewang, og at opløste dem til en renere, friere menneskelig Tilværelse.“*) Endelig var der i den Tid Grund til en større Oprigtighed i religiøs Henseende end i de Tider, da der er Mere at tabe ved at være sine Tvivl eller sin Bantro bekendt. Nutildags, da positiv Christendom er den gennemgaaende Fordring til den geistlige Stand, gaae vist Mange langt videre i deres Prædiken end de ere komne i deres Hjerter for at være i Overensstemmelse med den herskende Anskuelse**). Man kan saaledes blive et Slags Styltægangerie vaer, som man ikke mærkede til dengang, da Ingen tabte i Anseelse ved ikke at vise sig høiere end man var i Troessager. Om man end dengang kunde ryste paa Hovedet ad Enkelte, som holdt sig til den gamle Tro, saa fristedes disse dog ingenlunde i den Grad til at stikke sig efter det Nye, som mangan ikke meget troende Præst nutildags kan fristes til ligesom at hæve sig høit over sig selv i sine theologiske Uttringer.

*) Hertil knyttede sig den sande Erkjendelse, at det er Liv og ikke Lære, hvorpaa det fremfor Alt kommer an, men den tidligere Orthodoxie havde gjort det Indtryk, at den kirkelige Christendom fremfor Alt var Lære. Med den Erkjendelse, at Christendommen ogsaa i det Dogmatiske væsentligt er Liv, er man ud over Rationalismen.

**) Uoverensstemmelsen mellem Præstens Tro og det han i Kirken efter Anordningen havde at sige og gjøre, medførte dog paa den anden Side i den rationalistiske Tid en høist farlig Dobbeltthed.

Men med alt dette og hvor begribeligt det end paa Grund af Forholdene kunde være, at retsindige Mænd, der paa energisk Maade virkede for den evige Sandhed og Ret, som saadan (det kategoriske Imperativ), imod den om sig gribende Eudæmonisme og Verdslighed (som en Kant), gjorde det uden Tro paa den overnaturlige Åabenbaring, saa var den rationalistiske Tid som saadan og betragtet i og for sig i religiøs Henseende en slet Tid, skjøndt rigtignok just paa Grund af Tidens almindelige lave Standpunkt Enkeltets aandelige Høihed kunde falde desto mere i Vinene. Salomon siger, at, hvor der ingen Åabenbaring er, bliver Folket slapt og tøileløst, Ordspr. 29, 18. Jo mere det Ord forstummede, som skulde have Sjælene og Hjerterne, desto mere sank de ned i Verdsligheden og hengave sig til en lav Betragtningssmaade af Tingene. Et Nyttigheds hensyn, hvorved man glemte Maalet, hvortil det Nyttige dog tilsidst skulde tjene, blev det Altoverveiende og raadede ikke alene i mange Siæle og i mange Huse (ligesom jo og nutildags), men indskræpedes ogsaa fra Prædikestolen. Der var overhovedet altfor Lidet til at styrke Åanden i dens Kamp mod Kjødet.

Naar man imidlertid ikke ubetinget vil forkaste den rationalistiske Tids Berettigelse i Forhold til Christendommen, naar man vil see den fra dens bedste Side og forsaavidt erkjende dens Betydning i den christelige Kirke, kan det være godt at tage en Mands som Johannes den Døbers Stilling og Betydning nærmere i Betragtning. Han der baade indvortes og udvortes stod Frelseren saa nær, at han kunde vise hen paa ham og sige: See det Guds Lam! — og vidne, at han var Guds Søn Joh. 1, 34, han blev dog selv ingen Christen, men kun Veibereder, og hvor mærkeligt er det ikke, at Jesus selv, endskjøndt han med Bestemthed bedømmer Johannes Standpunkt som et underordnet, idet han siger, at den Mindste i Himmeriges Rige er

større end han Matth. 11, 11*), dog ingenlunde bebreider ham det, men synes at betragte hans Standpunkt som et væsentligt, som et medhørende. Kirken har ogsaa langt fra dabledet Johannes, fordi han ikke blev en Christi Discipel, den har kaldt ham „hellig“ og i den romerske Kirke er der Psalmer til Johannes den Døber som til andre Helgener. Vi have da Grund til at antage, at der selv i Kirken er en (om end halv ubevidst) Anerkjendelse af et Standpunkt, som uden at være virkeligt kristeligt (uden Deelagtighed i den Hellig Aand, som lærer at kalde Jesus Herre 1 Cor. 12) dog hører med til Christendommen. See vi nærmere til, hvad det var, som Johannes den Døber væsentligt indskærpede, naar han prædikede Omvendelse, da var det Menneskelighedens og Retfærdighedens Fordringer, da var det væsentligt det Humane**), det Almeenmenneskelige. Derpaa er det dog hans Svar gik ud, da Folket udsurgte ham Luc 3, 10 sigende: Hvad skulle vi gjøre? Han var streng mod sig selv, men vi finde ikke at han krævede samme Strengthed af Andre. Naar han siger: „Hvo som haver to Kjortler, dele med den, som ingen haver, og hvo som haver Mad gjøre ligesaa,“ da er det reent menneskeligt eller menneskevenligt Forhold, men ikke Afkese, som kræves. Men idet han indskærpede det Humane, Almeenmenneskelige, saa straffede han derimod i sin Prædiken paa det Stærkeste den sneverhjertede selvophøiende Positivisme hos dem, som sagde ved sig selv: „Vi have Abraham til Fader“ og stolede derpaa Matth. 3, 7 ff. Johannes var ikke som de gamle Propheter ved Tiden eller andre

*) Johannes var i Fængslet og hans Død var nær forestaaende, saa at Jesu Ord maae antages at indeholde den endelige Dom over ham paa Jorden.

**) Mærkeligt er det, hvorledes paa samme Tid det reent Menneskelige, det Humane trængte sig frem i de hedenste Bises Forestillinger, see mit Skrift om Humanitet S. 43 ff., smilgn. ogsaa mit Skrift om Samvittigheden S. ff.

Omstændigheder fjernet fra Kristus. Han stod ham ganske nær og kjendte ham. Man skulde tro, at den, der saaledes ikke af udvortes, men kun af indvortes Grunde var hindret fra at blive en Jesu Discipel, maatte være langt mindre end En af de gamle Propheter. Om disse forestiller man sig jo, at det kun var Afstanden i Tid (at de derfor ikke kunde see og høre, hvad en Johannes kunde see og høre), som hindrede dem fra at blive Jesu Disciple. Men dog giver Jesus ham Matth. 11, 9 det Vidnesbyrd, at han er langt mere end en Prophet, om endog den Mindste i Himmeriges Rige er større end han. Vi maae antage, at Johannes ogsaa indvortes i Anden var Kristus nærmere end de gamle Propheter vare det. Det ligesom Steile og Utilgængelige i en Elias med hans brændende Nidkjærhed Luc. 9, 54 var ikke hos Johannes, ja kunde ikke være hos ham, hvis Rald var at jevne Herrens Bei Joh. 1, 23 (sm. Luc. 3, 4. 5 det Bevne og Slette modsat det stærkt Fremtrædende, det Positive). Vi kunne sige, at Johannes var en Elias (Elias, som skal komme Matth. 11, 14), men en Saadan, som Elias kunde være det i Christi virkelige Nærhed. Christi And virkede (som en Tidsaand kan virke) i de fromme Sjæle inderligere og inderligere, jo nærmere Tiden kom, da han selv traadte frem og prædikede og kaldte til sig selv. Morgenrødens Lys bliver stedse klarere og stærkere, indtil Solen selv hæver sig over Horizonten. I Frelserhuusholdningen var det Johannes den Døbers Rald at staae i Anden Frelseren saa nær som det var muligt uden at tabe en vis selvstændig Stilling ved Siden af ham; eller rettere: det var hans Rald at repræsentere den Selvstændighed, som er Betingelsen for at være en sand og oprigtig Discipel. Har man ikke Sind og Villie til at handle i Anden af Johannes Fordring, vil man ikke i Almindelighed vende sig fra Løgn til Sandhed, fra Ondt til

Godt, fra Uret til Ret, da vil man heller ikke i Sandhed vende sig til Christus eller tro paa ham. Der kræves jo og, at man skal ville forfage Løgnens Fader, førend der er Spørgsmaal om Troen ved Daaben, og Herren viser paa det Bestemteste bort fra sig dem, som gjøre Uret: Viger fra mig alle I, som gjøre Uret Luc. 13, 27*). De der havde taget sig Johannes Omvendelses Prædiken til Hjerte kom ikke, som de der gjorde Uret, men som de, der vilde forfage Løgn og Uretfærdighed. — Retfærdighed og Sandhedskjærlighed er forsaavidt uafhængig af den virkelige Tro, da hiint Sind kan findes, hvor Evangeliet ikke har været hørt, og hvor altsaa den udvortes Betingelse for Troen ikke er tilstede. Hvor Evangeliet rettelig prædikes, der er Retfærdighed og Sandhedskjærlighed Betingelsen for ret at tilegne sig det, og er Christi Evangeliums Væsen ret gaaet op for Sjælene, da maa det ogsaa antages, saa vist det er Sandhed, af den Sandhedskjærlige. Hvad nu Johannes den Døber angaaer, da var det ham klart, hvad hans Kald var, hvilket der var hans Forhold til ham, der skulde komme, han erkjendte ogsaa i Almindelighed, at Jesus var Christus og han glædedes derfor ved kun at staae i Forholdet til ham som Bennen til Brudgommen, som Bennen, hvis Glæde er at forringes, medens hiin ophøies. Men han besøgte dog ogsaa af Tvivl, (Troens Livsamfund ved Frelseren manglede ham), om Jesus var den, der skulde komme eller der skulde ventes en Anden Matth. 11. Han aabenbarer her tydeligt Selvfærdigheden af sit Standpunkt, og i det Svar Jesus lod ham give sees tydeligt, hvorledes Jesus agter ham i hans tvivlende, i hans kritiske Stemning. I denne Verden

*) Vil man ikke give Keiseren, hvad Keiserens er, da vil man heller ikke i Sandhed give Gud, hvad Guds er, vil man ikke elske sin Broder, da vil man heller ikke elske Gud. Der bliver saaledes altid i Christendommen en Humanitets Forudsætning krævet.

skulde det ikke saaledes gaae fuldkommen op for Johannes Underste (skjøndt han som Retfindighedens Repræsantant og Prædikant og visende hen til den Stærkere, som skulde komme efter ham, var Veiberederen), at Jesus var Christus, saa at han blev hans troen de Discipel. Han kunde ikke ret troe, hvad han vidste og hvorom han derfor kunde vidne.*) — Spørger man, hvorfor der hos Jøderne paa den Tid, da Frelseren skulde komme, behøvedes en saadan Veibereder, da maa man betænke Følgende. Der er guddommelige Love, som ogsaa ere almeennes menneskelige, det er de evige Love, som ikke vare skjulte for Hedningerne, det er om dem f. Ex. Antigone taler hos Sophoclos i disse Ord: Guders uftrevne Lov, som ikke er fra idag, igaar, men fra Evighed lever.“ Det er alt Existerendes fælles Lov, altsaa som ovenfor antydet Skaberens saavel som Skabningens, og deri at Mennesket er sig denne Lov bevidst viser det sit Slægtstaf med Skaberens. Men foruden denne almindelige evige Lov (hvis almindeligste Udtryk er i theoretisk som i practisk Betydning: Hver Sit, suum cuique) gives der positive Love grundede i den guddommelige Villie eller den overnaturlige Aabenbarings Lov. Men Gud er den ene Gode, fordi i ham har det Gode Realitet og uden ham har det ingen Realitet, eftersom Gud er al Existentens og Realitets Grund. Der kan da ingen Forskjel være mellem det, som Gud vil og befaler, og det evig Sande og Gode. Men Menneskene have i Synden forholdt Sandheden i Uretfærdighed og kunne adskille, hvad i Gud er en uopløselig Eenhed**). De have derfor undertiden givet de positive Bud en Betydning paa den evige

*) Alle vide saaledes, at de skulde døe, men Mange troe det ikke ret.

***) Om Guds væsentlige Villie (forskjellig f. Ex. fra hans Skaber-villie) gjælder saaledes, hvad de Gamle sagde: deus per intima essentialia attributa non potest non protervos odisse Ps. 11, 5.

Sandheds og Rets Beføstning. Imod Saadant Inder Herrens Ord hos Esaias 1, 11 Ef. (efter Monrads Oversættelse.)

Hvad skal jeg med Eders
 Mangfoldige Offre?
 Af Bædderbrændoffer er jeg mæt,
 Af Fedeqvægets Fedme,
 Til Blod af Oxne, Lam og Bukke
 har ei jeg Enst. —
 Eders Nymaane og Faste
 hader min Sjæl.
 Blive I end ved at bede,
 ei jeg hører.
 Tvætter og renser Eder!
 Bort fra mine Dine
 Med Eders Idrætters Ondskab!
 Væder af at handle ilde!
 Værer at handle vel!
 Søger hvad ret er! osv.

Ved Christi Tid havde hiin Positivisme i Sjælene naaet en forfærdelig Høide hos dem, som stolede paa, at de vare Abrahams Børn, naar de f. Ex. efter Herrens stærke Ord „opaade Enfers Huse, idet de paa Skrømt bade længe.“ Imod saadan himmelraabende Uretfærdighed behøvedes der en streng og indtrængende Tilbagekalden til hiin evige Lov, som da ogsaa er den evige Guds Lov. Naar der dog staaer, Matth. 11, 12, at fra Johannes den Døbers Dage indtil nu trænger man med Bold ind i Himmeriges Rige og de som trænge ind, rive det til sig, da maa derved tænkes paa dem, der vel vare vækkede af Johannes til at søge Frelseren og Frelsen ved ham, men uden at tage sig Johannes Bodsprædiken til Hjerte i en alvorlig Omvendelse, der glemte det Evige for

det Positive, hvorved dette ligesom hine Offre og Bønner hos Esaias tabte aldeles Guddommelighedens sande Præg. Men for at forebygge dette, maa Omfindelsesprædikanten Johannes' af det positiv Christelige uafhængige Standpunkt aldrig tabes af Synne i den christelige Kirke.

For nu at komme tilbage til Rationalismen, da maae vi sige, at hvad der var fornødent for at berede Veien i Christendommens Begyndelse, det samme kræves altid naar Positivismen saaledes tager Overhaand i Kirken, at man mener, som Hjobs Benner, at maatte „forsvare Gud mod Uret“ eller naar man i den christelige Lære saaledes „anseer Guds Person“ (Prosopolepsie), at han ophører for os at være den sande Gud. Er det i sig selv Sande og Rette og Intet i Forhold til det Overleverede (som støtter sig paa Autoritet) og vi dog indlade os paa Lære, Beviis og Forsvar, da bliver det Hele huult og falsk, og vi forholde os ikke som de, der have med den sande Gud at gjøre; thi den sande Gud behøver ikke at forsvares med Uret, han gjør ikke, hvad der i sig selv er Uret. — Forsaavidt det var i Modsætning hertil, at de rationalistiske Theologers historiske Kritik eller en Kants philosophiske Kritik hævede sig, da var det, som sagt, ikke uberettiget, men med Johannes den Døbers Gjerning kan det dog kun have Riighed fra den negative Side betragtet. Hans directe veiberedende Virksomhed, hans prophetiske ja meer end prophetiske Henviisen til Christus manglede Rationalismen som saadan. Men Tiden var ikke heelt rationalistisk, den havde ogsaa andre Elementer, andre Retninger. Hvad der hos Johannes den Døber var forenet, det var i hiin Tid fordeelt mellem Flere. Man tænke paa en Claudius!

Jeg vil ikke slutte uden at sige et Ord om den nærværende Tids Beskaffenhed hos os. Det er glædeligt at see, hvilken vækkende Virksomhed der fra flere Sider i denne

Tid udfolder sig i forskjellige Egne, tildeels ved Grundtvigianismen, men især ved dem, der have arbejdet i den indre Missions Tjeneste og ved andre levende Prædikanter. Det Positive er just det Vækkende, Fremadrivende, men hvis man vilde sige, at det ved dets vækkende, tiltrækkende Kraft beviser sin Sandhed, da siger man For meget. Jeg har seet Mormonismens vækkende Kraft og man veed jo, hvor Mangfoldige den har tiltrukket og endnu tiltrækker, men dermed forandres ikke vor Mening om dens Forkastelighed fra Sandhedens Standpunkt. En aandfuld Mand har udledet Ordet Sværmer af Sværm, fordi en Sværmers Overbeviisning, siger han, fornemmelig hviler i Betragtningen af den Sværm, som samler sig om ham. Paa den Maade kan man komme meget langt bort fra Sandheden, som Religionens, som Kirkens Historie noksom viser. Det Positive er det, der vækker og drager, men de Fleste, Mængden drages især, naar det gaaer ud over Sandhedens Grændser. Den agter ikke saameget paa det i sig selv Sande og Rette. Den til en vis Yderlighed drevne Positivisme har derfor en særegen tiltrækkende Kraft og desto værre er det ofte saaledes, at hvor der er meest Trængsel i Kirkerne, hvor det altsaa ikke mangler paa Vækkelse, der skeer i Prædiken ikke Sandheden sin fulde Ret*). Ligesom Wildt skal smage bedst, naar det har en Tanke, saaledes kan det ogsaa være med Forkyndelsen af Christi Evangelium. Mængden er gjerne paa den Forkyndelses Side, hvor den sande Positivitets Grændse overskrides, og som den let lader sig bedrage,

*) Siger man, som jeg har hørt, at det ikke at troe paa Christus er uden Biværd den største Synd, hvad vil man da sige om Johannes den Døber eller om Matth. 12, 32? Lærer man, som i det Grundtvigiske Bønnemøde, at „Kyrie eleison“ (Herre, forbarm dig!) er afstøffet og Halleluja er traadt istedet, hvad siger man da om „Faderbør,“ hvori Bønnen: Forlad os vor Skyld! jo er det samme som „Kyrie eleison?“

saaledes bedrager den ogsaa baade sig selv og Prædikanten, naar det, at Mange trænge sig til, agtes som et Sandhedsbeviis. — Jo mere en Forkyndelses vækkende og dragende Kraft kan lade det Sandes og Rettets Selbstændighed træde i Skyggen, jo mere saaledes et Forholdshensyn fortrænger Hensynet til det, som er i sig selv (det Absolute), desto mere bliver Diet snygt i den Betydning, hvori Ordene Matth. 6 ere at forstaae, man giver ikke Agt paa, hvadsomhelst der er sandt, retfærdigt, reent osv. (Philip. 4, 8), men man vil først vide, hos hvem det findes. („Hvad Godt kan komme fra Nazareth?“ Joh. 1, 7). — Hvor Personsanseelsen saaledes i en eller anden Skikkelse hæver sig i Veiret og skjuler det Rene, Almindelige, Ideelle, det for Gud og Mennesket som for alle Mennesker Fælles, Betingelsen for Alt, hvad der er Noget, saavel som for al Tænken og Dømmen, der har man Partie og det Høieste selv Troen paa Gud og Christus kan blive til en Partiesag; der var jo i Korinth ligesaavel den, der som Partiegænger sagde: jeg er Christi, som der var dem, der saaledes kaldte sig efter Paulus, Apollos og Kephas. Til en Partiesag er Christendommen bleven, naar man vil lære Alt af Christendommen i den Grad, at man ikke engang antager at have Forestillingen om det Sande og Gode saa uafhængigt, at man dømmende kan sige: Gud er god eller Christendommen er sand. Lærer man Alt af Aabenbaringen, saa har vi jo ikke engang disse Prædikater forud at tillægge. Til en vis Grad maa det Sandes og Godes Idee tænkes udenfor Kirken eller, som man har med Rette sagt, seculariseres, saaledes som vi finde, at Christus selv gjorde det. Naar han f. Ex. Luc. 6, 9 spørger: „Hvad er tilladt at gjøre paa Sabbaten? At gjøre godt eller gjøre ondt?“ da er det aabenbart, at han forudsætter en Forestilling om det Gode uafhængig af det han lærte, ja uaf-

hængig af al overnaturlig Aabenbaring. — Partier regner Paulus (Gal. 6) til Rjødets Gjæringer, og hvor Christendommen truer med at blive en Partiefag, der behøves en Johannes den Døbers Gjærning for at nivellere Grunden Luc. 3, 4. 5 som Troen forudsætter, saasandt man ikke kan have det rette Hjerte til at troe paa Gud i Christo, naar man ikke er af Sandhed (eller har vendt sit Sind til det Rette). Pascal foretog sig i sin Tid i Kampen mod Jesuiterne (i sine Provinciales) dette Arbeide. Søren Kierkegaards Virken hos os gif tildeels i samme Retning. Men drive Positivisterne det forvidt, kan derved Andre bringes til den modsatte Yderlighed, nemlig at stille sig udelukkende paa det Almindeliges Side og da har vi det væsentligt igjen som i Rationalismens Tid, om det end kommer i en anden Skikkelse. — Men i hvorom Alting er, saa maa man glæde sig ved, at der ved levende folkelige Prædikener vækkes et Liv i religiøs Retning paa mange Steder, hvor der før var dødt. Men skal den vækkende Virksomhed selv hos de oprigtigste christelige Prædikanter ikke staae Fare for omsider at føre bort fra den christelige Sandhed, saa maa der ved Siden deraf virkes i klarende udviklende (ikke blot udbredende) Retning. Og disse to Retninger bør ikke blot gaae jevnfides, men der bør næres mellem dem en gjensidig Agtelse. Lægges hele Vægten paa det Vækkende, da behøves egentlig slet ingen Theologer, thi Vægprædikanterne kunne undertiden drage den største Mængde Tilhørere til sig, og være istand til at virke meest i udbredende Retning.*)

*) Theologien angribes nutildags ikke blot fra Theoretikernes Side (Rasmus Nielsen), men ogsaa af practiske Geistlige. Forjaavidt de Første holde paa det Absurde (som Troens Gjenstand) maae de ogsaa forkaste Philosophien, hvis Maal er en sammenhængende Forestilling om eller Erkjendelse af det Hele.

Min tidligere Barndom.

Til mine tidligste Erindringer af nogen Betydning hører en Kjøbenhavnsreise, paa hvilken mine Forældre toge mig med i Efteraaret 1811. Endskjøndt jeg kun var 6 Aar gammel, staaer dog Meget fra denne Reise endnu overordentligt klart og levende som undsletteligt for min Erindring. Det var i Krigens Tid, da engelske Krigsskibe gjorde Seiladsen over store Velt usikker — og der var megen Tale om Muligheden af at komme i engelsk Fangenskab. Men en Onkel af mig havde tidligere en Tidlang været engelsk Fange og var bleven behandlet saa galant, at det slet ikke stod for os som noget saa Forfærdeligt, hvis det samme skulde en kort Tid vederfares os. Men der mødte os slet ingen Hindringer. Til de Ting, der fra den Tid staae klart for mig fra Kjøbenhavn, hører den store Ruin, som Frue Kirke dengang var, Frederik den Sjettes Spadseren med sin Datter ved Frederiksberg Slot, Christian den Fjerdes Tørklæde og Kort Adlers Sværd paa Rosenborg*) osv. — Kjøbenhavnsreisen varede nok kun en 14 Dage og jeg vendte derefter igjen tilbage til det stille eensomme Landsbyliv. Jeg var den eneste Søn blandt fire Søstre, af hvilke Ingen var mig meget nær i Alder. Derfor var jeg i min Fritid i høi Grad henviist til mig selv. Naar min Fader ikke læste med mig og naar Veiret tillod det, befandt jeg mig sædvanlig i den lille Have eller paa den store aabne Mark, som fra Præstegaarden og Haven af udbredte sig imod Nord. Paa denne Mark laae adspredte adskillige store Steen, hvoraf nogle vel vare Levninger af Offersteder eller Thingsteder fra Hedenstabet's Tid. Især blandt disse

*) Uagtet jeg ofte senere har seet disse Ting, saa er det dog især fra 1811, at jeg erindrer dem.

Stene levede jeg et temmeligt indholdsrigt Liv i en Indbildningens Verden. Jeg lærte tidligt at ride paa virkelige Heste, men jeg havde dog Rjepheste længer end andre Drengene i Almindelighed har dem, og paa disse Rjepheste galloperede jeg da om fra Steen til Steen, som for mig betydede store Gaarde, beboede af mægtige Mænd, af hvilke jeg dog selv naturligtviis var den Mægtigste, næst Kongen. Jeg kunde da staae eller gaae frem og tilbage paa en saadan stor Steen og holde lange Indelige Samtaler med hans Majestæt eller en anden betydelig Personlighed om Landets Anliggender. Uagtet det var paa aaben Mark, hvor Ingen syntes ubemærket at kunne komme mig nær, saa kunde jeg dog være saa fordybet i min egen Verden, at min Fader eller en Anden kunde komme og overraske mig. Ved et lille uventet Ord fra den virkelige Verden, fra et andet levende Menneske, maatte jo siebliffelig det Hele forsvinde for mig som en Sæbeboble. Hvor blev jeg ikke ogsaa flau ved en saadan Overræffelse, især naar jeg blev greben i stolte Udtælfser, som svarede til min indbildte store Anseelse! Den Stilling, jeg indtog i mit Drømmerie, kunde betegnes ved Pharaos Ord til Joseph 1 Mos. 41: „Du skal forestaae mit Huus og paa dit Ord skal mit Folk stikke sig, kun paa Thronen vil jeg være større end du.“ Det var maastee ogsaa just denne Fortælling om Joseph, som foresvævede mig. Søvrigt forholdt det sig jo ikke med disse mine Lege, skjøndt de, saavidt jeg erindrer, fortsattes i flere Aar, saaledes som med mange andre Børnelege af en vis eiendommelig Bestæffenhed, at de tyde paa Fremtiden, at de antyde en særegen Retning og Bestemmelse i Livet. Nei — havde hine Lege en politisk Character, saa var ogsaa dermed hele min politiske Rolle udspilt. Hvor mangen udvortes Opfordring og Anledning Tiden end kunde have givet mig som Andre til en eller anden politisk Virksomhed, saa har jeg dog ikke følt nogen Drift eller Evne dertil. Der

kan heller ikke tænkes nogen stærkere Modfætning end mellem det, hvad jeg som Barn var for mig selv i min indbildte Verden, og den Maade, hvorpaa jeg kunde see mig i Virkeligheden blandt Fremmede. Man kan ikke tænke sig noget mere genert og forlegent Væsen. I Indbildningen var jeg Alt, som den Altformaaende, i Virkeligheden kunde jeg være for mig selv som Intet eller som den, der gjerne vilde af Undseelse gjøre mig til Intet for Andre. Saaledes erindrer jeg, at da vi paa en Reise i det sydlige Fyen kom til Frederiksgave og drak Thee hos en der boende fin Familie, vovede jeg ikke at gjøre mig bemærket ved at bukke mig ned og tage min Hue op, som var falden paa Gulvet, ja, da jeg ved Theebordet skulde staae blandt de galante Folk at drikke min Thee, lod jeg for snart at komme derfra det deilige Sukker ligge i Bunden paa Koppen (noget jeg iøvrigt bag efter fortrød meget og skammede mig over for mig selv). — Det var dog kun blandt Fremmede af en særegen Art, at jeg bar mig saaledes ad. — Naar Stilheden og Tensomheden i Hjemmet af og til afbrødes ved Besøg af andre Børn eller ved Besøg hos dem i Rabopræstegaardene, deeltog jeg med Liv og Sjæl især i de Lege, hvori man i Haven skjulte sig for hinanden eller fangede hinanden. Denne Blanding af Glæde og Frygt, som en saadan Leeg fremkaldte, denne Følelse af Frygt (for at blive opdaget eller fangen), som ingen Frygt var, men i Grunden Glæde, eller Følelse af Glæde, som Frygten stærkede eller frydrede (som dens Salt) stod længe for mig som den deiligste Sjælefornemmelse. Det var en Blanding i det naturlige Livs Sphære svarende til den Forening af Frygt og Glæde paa det fromme Livs Omraade, hvorom vi læse f. Ex. Matth. 28, 8: „med Frygt og stor Glæde.“ — Om Vinteren beredtes mig næsten hvert Aar ved Raadstueballen i Odense paa Kongens Fødselsdag d. 28 Januar den største Glæde. Jeg

kom meget tidligt med dertil vist fra mit 8de eller 9de Aar af. Ved denne høitidelige Leilighed samlede i Fyens Hovedstad de fleste Familier udenfor Bøndestanden fra Dens forskjellige Egne. Foruden Høitideligheden paa Raadstuen holdt man ved den Leilighed Møder i literairt Selskab, Frimurerlogen osv. ligesom Præsterne der ogsaa fik Kapitelstaxten at vide. Men Mange reiste vel især til Odense for at træffe sammen med kjære Venner, som man ellers ikke saa let kunde faae at see. Ofte lagde dog Veienes Bestaaffenhed i den strenge Vintertid, især Sneen paa Biveiene, store Hindringer iveien for dem, som boede længere borte. Fra Skambye var der kun to Meil, men jeg erindrer, at vi engang vare en 6 Timer om denne Reise. Men hvor deiligt var det da ikke, forkommen efter en saadan streng Vinterkjørsel, først i Frue Præstegaard i Odense at blive opvarmet og vederqvæget, derefter siddende pyntet i en gammel Kareth at rulle op til Raadstuen! I den glade Forventning var der en Blanding af høitidelig Bøven, som dog ganske forsvandt for den uendelig behagelige Følelse, som betog mig ved Indtrædelsen i den deilige pragtfuldt smykkede store Raadstuesal opfyldt af pyntede Menneffer. Jeg følte mig da deelagtig i en let og lys Tilværelse; der forekom mig virkelig guddommeligt i Modfætning til det om Vinteren faa lidet opmuntrende Hverdagsliv hjemme og fornemmelig efter en lang streng nylig tilbagelagt Vinterreise paa de øde sneedækte Marker. Jeg var der paa Ballet ikke Gjenstand for nogen saadan Opmærksomhed, der kunde, som andensheds, gjøre mig forlegen og genert. Jeg bevægede mig da med fuldkommen Frihed, traf Drengene, jeg kjendte, og gjorde nye Bekjendtskaber. Senere vovede jeg endog selv at danske med. — Denne Odensereise og dette Raadstuebal lystte for min Sjæl hele Vinteren igjennem deels i Forventningens deels i Erindringens Form. Julen var ikke for mig, hvad den burde

være og ellers nu sædvanlig i Præstegaardene er for Vørn. Til de stille milde Indtryk, som min Sjæl modtog om Vinteren, hørte de Følelser og Ahnelser, som vakte hos mig i Mørkningen især i Maanefkin, naar min kjære Moder sang for os enten Baggesens: „Der var en Tid, da jeg var meget lille“ eller Storms: „Fr. Zinklar drog over salten Hav“ eller Nordal Bruns: „Boer jeg paa det høie Fjeld“ eller: „Kong Adelsteen paa Thinge stod!“ Psalmer bleve ikke sjungne, men en vis mild from Stemning vakte dog f. Ex. ved Baggesens, især fordi det var min Moder, som sang dem. Ogsaa fædrelandste Følelser og Naturfølelser kom i Bevægelse ved disse Sange. Men skjøndt jeg ikke var over en 10 Aar saa troer jeg dog, at jeg begyndte at føle en vis Tomhed, en Længsel efter kraftigere Sjælenæring og Sjæleoplivelser.

Fra 1815—1820.

Af legemlige Øvelser lærte jeg at danske, løbe paa Skøiter, men især at ride. Jeg fik mig en lille spansk Hest (Spaniol) for en Ubetydelighed. Den slog mig rigtignok af paa den første Dag en 4—5 Gange ved at slaae bag op og kaste mig over Hovedet, men da jeg ikke gav tabt, lærte jeg omfider at sidde fast og fik Magt med den. Ved den lærte jeg at ride de store Heste og jeg blev tilsidst en heel Karl i denne Retning, saa at jeg kunde ride tilvands paa Marken med et heelt Kobel muntre Heste. Holde dem kunde jeg just ikke, men jeg stolede paa at de standsede, naar de kom til Vandstedet og ligeledes, naar de kom tilbage til Græsgangen. — Men hvormeget jeg end om Sommeren tumlede ude i det Frie, saa lærte jeg dog saare tidt at kjende til den Natur, som omgav mig. Det Hele gjorde et ubestemt Indtryk paa mig, men de enkelte Gjenstande, de enkelte Træer og Blomster skjænkede

jeg ingen videre Opmærksomhed og, saalænge jeg var hjemme,
 førtes jeg heller ikke til at agte videre paa dem eller staffe mig
 nogen Kundskab om dem. Det varede i det Hele meget længe,
 inden jeg fik nærmere Oplysning om de sædvanligst fore-
 kommende Naturgjenstande, ja jeg blev theologisk Candidat
 uden at kjende et Bøgetræ. Hvor meget jeg end i mine senere
 Aar har søgt at staffe mig den Kundskab til Naturen, jeg
 allerede som Dreng burde have havt, saa har jeg dog bestandig
 følt Savnet af ikke at have lært, hvad man kun i de unge
 Aar kan lære, saa at man aldrig glemmer det. Dog — ikke
 fornemmelig for selve Kundskabens Skyld, men langt mere
 for den indre aandelige Retnings, for Sandsens og Interessens
 Skyld, er det saa vigtigt, at man allerede som Børn ledes
 til at agte paa og at staffe sig Kundskab om de Gjenstande,
 de mindste, som de større, især i Naturen, der daglig møde
 vort Øie. Havde det været Tilfældet med mig, da var der
 kommen en ganske anden Egeværgt i mit aandelige Liv. — Men
 overeensstemmende med de da herskende Anskuelser i Pædagogiken,
 lærte jeg ikke Botanik eller deslige, men fremfor Alt Latin.
 Jeg var vist ikke meer end 7—8 Aar, før jeg havde begyndt
 derpaa, og desuagtet har jeg deri senere ikke udmærket mig,
 ja i mine Studenteraar var det mig et Kors at skulle skrive
 og tale Latin. — Indtil mit 11te Aar erindrer jeg to meget for-
 skjellige Bøger, som toge min litteraire Interesse i Beslag.
 Den ene var Mallings store og gode Handlinger, den anden
 var — man vil vel neppe troe det — Bjørns Geometrie.
 Min Fader, som nok i sin Skoletid ikke havde lært synderlig
 Geometrie, satte sig nu med Ænst og Iver ind deri for at
 kunne undervise mig. Den ovenfor omtalte lille Spaniol blev
 fulgt for 10 Rbd., dertil blev lagt 8 Rbd. og jeg fik mig et
 geometrisk Bestik, som jeg bevarede, indtil mine Søner kunde
 bruge det i Sors. Min Fader og jeg sad da hele Timer og

tegnede geometriske Figurer og løste Opgaver, og kom der et Besøg af Omegnens Præster, da maatte de med ind i Sagen, for at de maaskee kunde hjælpe til med Løsningen. Dette varede indtil jeg i mit 12te Aar fik en Huuslærer. Da blev der til Lørdag Eftermiddag, som ellers skulde være Fritid, sat Geometrie, fordi man antog, at jeg ligesaa gjerne vilde have Geometrie som Frihed. Men da Læreren, en theologisk Student, slet ikke havde nogen Interesse for det Fag og jeg selv dog, efter at have arbejdet anstrængende den hele Uge, foretrak at vandre Heste osv. Lørdag Eftermiddag fremfor at sidde inde og læse Geometrie, saa tabte Interessesen sig efterhaanden, indtil den syntes ganske forsvunden. Min næstældste Søn, som ganske har indviet sig til Mathematiken, synes at have taget den Traad op, som jeg slap saa tidligt, og han har gjort Alvor af det. — Min Lærer, som kom til mig i Efteraaret 1816, havde under Ole Worm i Horsens lært godt Latin og det gik da den første Vinter især igjen løs paa Latinen. Jeg læste Sallusts *bellum catilinarium* og blev omtalt som en Dreng, der i den Alder (11 Aar) var kommen langt videre end andre. Men inden lang Tid var det et ganske andet Fag, som i højeste Grad tog min Interesse i Beslag. Da jeg om Foraaret skulde til Examen og min Fader hørte mig i Munthes Fædrelandshistorie, viste det sig, at jeg ikke havde lært Noget rigtigt deraf i den forløbne Vinter. Med Latinen gik det godt, men med Historie og de øvrige Fag var det kun ringe bevendt. Der blev især, hvad Historie angik, udtalt stærke Ord imod mig. Jeg stammede mig meget og tænkte alvorligt paa at lære min Historie bedre herefter. Saasnart Examen var forbi, satte jeg mig om Eftermiddagen til at læse i Kalls Verdenshistorie og i Danmarkshistorien. De gamle græske Navne Agamemnon, Menelaus osv. fik jeg da først indpræntet saa jeg aldrig glemte dem. Af denne Historie-

læsen fik jeg efterhaanden Kjærlighed til Historien, og havde jeg ved hiin første Examen i mit Liv paadraget mig Skjænd, fordi jeg ikke kunde min Historie, saa blev det snart omvendt. Jeg paadrog mig atter og atter Brettesættelser, fordi jeg tilfidesatte andre Lectier for Historien. Især var det den gamle orientalske og romerske og den gamle danske, som jeg sværmede for. Ja — det var i flere Aar et sandt Sværmerie, som der gav mit indre Liv et rigt Indhold i min Ensomhed. Hos en Nabopræst var der et ualmindeligt stort og godt Bibliothek, som ikke benyttedes meget af Eiermanden selv. Naar jeg kunde komme op paa dette Bibliothek og skytte mig selv en Times Tid eller længer, da var jeg som i Paradiis, ja, hvad Raadstuefalen og Raadstueballen var for mig i min tidligere Barndom, det var Pastor Sts. Bibliothek for mig senere. Det var historiske Skrifter jeg søgte. Naar jeg under de selstabelige Besøg der i Præstegaarden kunde faae Tilladelse til at komme derop, saa brød jeg mig nu, selv den deiligste Sommeraften, aldeles ikke om at lege med de andre Drengene ude i den smukke store Have. Det glædede mig at see de store Bøger, om hvilke jeg havde læst. Der var en betydelig Samling af Kirkesædrene in folio. Det var underlige, jeg kan sige romantiske Følelser, hvormed jeg stod og bladede i Eusebius Kirkehistorie. Det var mig, som om jeg i en saadan gammel Foliant havde den gamle Tid selv for mig og som om jeg ved at opfatte Et og Andet af den latinske Oversættelse, som stod ved Siden af den græske Original, skjelnede en Gjenstand i selve den fjerne Fortid! Et saadant Indtryk havde da især Stephanii Udgave af Saxo Grammaticus gjort paa mig. I denne gamle Foliant i Pergament kom nu de raee Billeder til. Hvor kunde jeg ikke sidde og stirre paa Tellinge med dets Høie og Runestene! det var just det Aaa, Kunstløse, som bidrog til at forøge Interessesen. For min Følelse var

det Mere end et blot Billede, ligesom jeg i de to Navne Dan et Angul, hvormed Saxo begynder, havde Mere end blotte Navne. Stephanii Udgave af Saxo er en gammel Bog (fra Christian den Fjerdes Tid) men om en Tid, som er langt ældre. Man kunde da uvilkaarlig forvekle det Gamle, som man havde for sig at see og føle paa, med den ældgamle Tid, hvorom der handlede. — Fra hiint Bibliothek laante jeg iøvrigt med hjem forskjellige nyere historiske Skrifter, som Mubles historiske Stildringer, Bredovs gamle Historie, Schrøcks Verdenshistorie. En Bog, som jeg dog ikke havde derfra, men som tiltraf mig meget paa den Tid, var Guldbergs Verdenshistorie, en Bog, jeg har hørt Rahbek regne til sin kjæreste historiske Læsning. — Med al denne Begeistring for Historien er jeg dog slet ikke bleven udmærket i den historiske Kundskab, som krævedes i Skolen eller ved Examinerne. Det kom deraf, fordi jeg læste af reen Lyst uden ringeste Hensyn til, hvad der saaledes krævedes, ja fordi jeg havde en særegen Lyst til at kjende just det mindre Bekjendte, som ikke krævedes. Især var det Verdenshistoriens saavelsom de enkelte Folks første oprindelige, halv fabelagtige Tider, som fængslede mig. Jeg kom overhovedet i min private Læsning af Verdenshistorien neppe udover de antike forchristelige Tider. Naar jeg ved at komme ind i en Præsts Bogsamling (som var Maalet for mine Ønsker, naar jeg kom til en fremmed Præstegaard) opdagede en historisk Bog om Oldtiden eller en gammel historisk Klassiker, som jeg mente nok at kunne forstaae, da kunde jeg ikke faae en saadan Bog af Hovedet, inden jeg fik den tillaans. Saaledes havde jeg engang opdaget en lille latinsk Florus (Roms Historie). Den var derefter i flere Uger mit Hjertes eneste stadige Tanke, indtil min Lærer skaffede mig den tillaans. Begeistringens afkjøledes jo efterhaanden noget ved den Banstørelighed, som det ikke lette Sprog lagde mig iveien, men

det Usikre i den rette Forstaaelse virkede som det Halvdunkle overhovedet kan virke. Jeg fik Lust til andensteds at lære Mere og noget Rigtigt at kjende især til den romerske Kongetid. Da derfor min Fader bragte hjem til mig første Deel af Livius, greb jeg den med den meest levende Begjærighed (Aftenen da den kom, staaer endnu klart for mig: ved at faae en saadan Bog kom der ligesom en aandelig Høitid i min eensomme Landsbjetilværelse). Jeg kastede mig da igjen med Iver over Kongernes Historie hos Livius. — Overhovedet har fra den Tid de romerske Kongers Historie bestandig havt noget særeget Tiltrækkende for mig og det glæder mig, at man nok nu i Almindelighed er kommen tilbage fra Nibuhrs Anskuelse, at det kun skulde være Digt, hvad der fortælles om de syv romerske Konger. — I den sidste Tid er min Barndoms Interesse igjen i høi Grad bleven oplivet ved den lærde og aandrige Franskmænd Amperes Bog: det gamle Roms Historie i Rom (a Rome), især da jeg engang har havt det Held under et halvt Aars Ophold i Rom selv at have seet de Monumenter, hvortil der henvises. Jeg kan ikke uden Bevægelse tænke paa, at nu brøle Røerne ja have længe brølet ligesom de gjorde i Romulus Tid, da der begyndtes paa Rom, nu græsser og brøle de paa Torvet (som og kaldes campo vaccino eller Romarken) hvor i sin Tid Cicero talede, hvor Alt dengang var skjult med Templer og Statuer og hvorfra Verden beherskedes. Man seer her i høiere Grad end andensteds Naturens skjulte tilbagevendende Magt over, Seier over Menneskets Gjerninger og dets Herlighed. Mennesket er som Græs og dets Herlighed som Græssets Blomst, men Urterne komme dog atter og atter igjen gennem Aartusinder med den samme Herlighed. Menneskene komme ogsaa igjen Slægt efter Slægt, men hvor forskjellige kunne ikke de senere Slægter være fra de gamle? — Hvad Rom angaaer, saa er

det da ikke blot de syv Høie og det mamertinske Fængsel under Capitolium eller Cloaken i Tiberen, som nu føre Tankerne til den romerske Kongetid, men hine Røer, som gaae roligt paa det Sted (forum romanum), minde levende om hiin Hyrdetid, da Grunden lagdes til Verdensstaden.

Ligesom Roms ældste Historie, faa tiltraf mig ogsaa i min Barndom den langt ældre, maaskee allerældste Deel af Verdenshistorien, nemlig den gamle babyloniske og assyriske. Derom læste jeg gjerne atter og atter i enhver ny Haandbog, jeg fik fat paa. Jeg er ogsaa her i den sidste Tid bleven mindet om min Barndoms eller tidlige Ungdoms Interesse, ligesom denne ogsaa er vakt paany ved Læsningen af Rawlinsons ny og smukt udfyrede engelske Værk om de ældste Monarchier i Vestasien efter de seneste Opgravninger. Dette Værk, der synes at bringe et ubentet Pns ind i de ældgamle Beretninger i Bibelen og Herodot, har ladet mig paa mine gamle Dage paany opleve min Barndoms Følelser. Det er mig en Glæde her at faae Leilighed til deraf at meddele Følgende. Man faaer efter Rawlinson en paa Monumenter med Kileskrift grundet Stadfæstelse af den bibelske Beretning om Nimrod, den vældige Jæger, det chaldæiske Riges Stifter, der kom fra Afrika og gik i Land ved Udløbet af Tigris og Eufrat,*) dernæst om Nedorlaomer, Verdens første Erobrer, om hvem vi høre i Abrahams Historie, og endelig om den store Bygmester Kong Uruk, hvis Navn findes paa de fleste Tempellevninger i Chaldæa. Det skal være ham, om hvem der staaer i Ovids Forvandlinger 4, 212—13. Der kaldes han Orchomeneus, og regnes for at være den syvende Hersker over

*) Han kaldes ogsaa 1 Mos. 8. 10 en Søn af Chus (Affrikaner ligesom Misraim). Til en Forbindelse mellem Asien og Afrika henpege ogsaa Homers Ord om de tvedelte Æthiopier Od. 1, 22—24, i Øst og Vest.

Chaldaea. — I hiint Rawlinsons Værk seer man ogsaa f. Ex. Afbildning af en Tempellevning fra det ældgamle Ur i Chaldaea, hvorfra Abraham udgik. Jeg er jo ikke istænd til at underkaste disse Beretninger nogen Kritik*) og en saadan er vel heller ikke endnu bleven dem tildeel, da første Deel af Værket først er udkommen forrige Sommer. Jeg længes efter i den maastee endnu ikke udkomne anden Deel at faae Oplysninger om mine gamle Bekjendte Ninus, Semiramis osv. i det gamle assyriske Rige (hvis Hovedstad var Ninive) nord for Chaldaea (hvor Hovedstaden var Babylon). —

Især var det dog den ældste danske Historie, som fængslede mig. „Mallings Handlinger“ havde, fra jeg var lille, bidraget til at vække og nære min Fædrelandskjærlighed, ligesom den havde gjort mig bekjendt med de fremragende Personligheder og de vigtigste Begivenheder i vort Lands Historie. Men efterat min Lyft til Historie i en særegen Grad var vaft, var det dog især Danmarks allerældste Historie ja den forhistoriske Tid, som var Gjenstanden for min Kjærlighed. Jeg læste meget i Saxo rigtignok i den daarlige Oversættelse fra forrige Aarhundrede, i Holbergs Danmarks Historie og i mange andre Skrifter. Grundtvigs Navn begyndte allerede i mit 13—14 Aar at tiltrække sig min Opmærksomhed i denne Henseende, nemlig som den danske Oldtids Mand. Hans Mythologie fra 1808 fik jeg kjøbt og den staaer endnu blandt mine Bøger som Vidne om, hvad der dengang især tog min Sjæl i Beslag.**)

*) Naar R. regner det chaldæiske Monarchie, som stiftedes noget over 2000 f. Chr., for det ældste i Verden, saa vil vel Mariette gjøre Indbendinger derimod ifølge de nyeste Opgravninger i Ægypten, som skal lære os at kjende langt ældre Kongerækker i Ægypten.

**) Ruffs islandske Grammatik fik jeg ogsaa.

et Product af en frisk umiddelbar Begeistring har et Vord, som Grundtvigs senere store Mythologie ikke har. Naar man lader Mythologien opløse sig i lutter Poesie eller gjør den blot til et Billedsprog, da glemmes Polytheismens nyre, ja forfærdelige Magt (Menneskeoffre) og tillige, at Menneskehjertets religiøse Trang dog er en anden end den poetiske Drift.

Undertiden havde jeg Leilighed til at see To af vore lærdeste Historikere, Bedel Simonsen og Werlauff. Den Første eiede Elvegaard kun et Par Mil fra Skambye, Werlauff pleiede om Sommeren at besøge sin Svoger, en Rabopræst (der havde det ovenomtalte store Bibliothek). Man begriber let, at jeg med stor Veneration saae paa disse lærde Mænd. Naar man i sine Drengenaar (11—12 Aar gl.) saaledes seer paa en Mand, da knytter sig let det Boinesaldende, Uvæsentlige for os saaledes til det Andre og Væsentlige, at man neppe kan adskille dette fra hiint. Dette var for mig Tilfældet med Werlauffs gule Rankins Beenklæder. For min Indbildningskraft hørte de med til hans Lærdom. Bedel Simonsen tiltrak mig paa en reellere Maade, da jeg i mit 13—14 Aar med stor Lyst læste hans lærde historiske Skrifter om Danmarks Bebyggelse, om Fomseborg, Riddertiden osv. Jeg erindrer, at især den første Afhandling gav mig meget at bestille. Denne Gjenstand maatte (efter hvad jeg allerede har sagt) just ved det Gamle og Dunkle fornemmelig tiltrække mig. Men jeg formaaede ikke igjennem den store Lærdom, som deri udfoldedes, ret at samle Alt til et bestemt Begreb eller at vinde en klar Forestilling om, hvorledes Danmark havde faaet sine første Indvaanere. — Hvad Bedel Simonsen selv angaaer, da var han isøvrigt ikke blot lærd Historiker, men var anseet for at være overordentlig kundskabsriig og indsigtsfuld i forskellige Retninger f. Ex. i Naturviden-

vidensskaben. Han var hjemme i Alt, hvad der beskæftigede og interesserede Egnens Folk, en stor P'hombrespiller, talte med Landmændene om Landvæsenet, Præsterne underholdt han ofte med sine rige historiske detaillerede Meddelelser. Allerede det, at han var en riig Godseier, kunde give ham en vis Anseelse, men hans Fremtræden var iøvrigt aldeles jevn og fordringsløs. Der maa imidlertid i hans Underste have været noget Usundt. En mørk Livsanskuelse syntes meer og meer at faae Magten over hans Sind. Det syntes næsten, som om han i Mangel paa religiøs Fortrøstning, i Haabløshed klamrede sig fastere og fastere til Fortiden og fordybede sig i historiske Ubetydeligheder, som om det Ubetydeligste var det Kæeleste. Da hans eneste Søn, en opvakt Dreng, med hvem jeg boede sammen under min Skolegang i Odense, paa en sorgelig Maade kom af Dage, vilde han, sagdes der, have hans Klæder og flere efterladte Sager liggende i sit Sovestue, for at Mindet kunde bestandig holdes levende, som om det var det Eneeste, der kunde leve. Hvad der meget havde bidraget til hans mørke Stemning var et ulykkeligt Ægteskab, som dog tidligt blev hævet. Hvor unaturlig hans Sands og Smag blev i det Mindste paa hans gamle Dage, kunde man see Bevist paa, naar man besøgte den smukke Have paa Elvedgaard og der, blandt mange tildeels med triste Vers forsynede Mindesmærker, ogsaa mødte en stor forghldt Sol af Træ halvopstaaet.

Min ovennævnte Huuslærer, som kom i 1816, forlod os igjen en halvandet Aar efter og det var godt, at han ikke blev længer. Han var et ret godt Hoved, kunde godt Latin, skrev Vers med temmelig Lethed,*) men han var i høi Grad

*) Saaledes forærede han mig, paa min Fødselsdag, da jeg blev 12 Aar, et langt sentimentalt Digt.

upaalidelig. Han var en Mester i med den oprigtigste Mine at fortælle usandfærdige Historier. Det kunde være forfængelig Ænst til at underholde, som fremkaldte disse Fortællinger, men ikke altid. Da han altid var i Pengetrang, behøvedes der Usandheder for at faae Penge tillæans. Sandhed og Løgn syntes vel omfider at løbe saaledes sammen i Æet for ham, at han selv ikke ret vidste, om det var det Ene eller det Andet han sagde. Min Fader lod ham ofte ride paa sin egen Ridehest, men til Fremmede fortalte han, at det var ham, som laante min Fader Hesten at ride paa. Nogle Aar efterat han havde forladt os, traf jeg ham og da kunde han med den alvorligste Mine fortælle, at han havde 30 Fonteneller. Han vidste imidlertid at vinde min Kjærlighed og da han engang gjorde sig syg, (at Sygdommen var forstilt, viste sig, da Lægen skulde hentes, som han paa det Stærkeste modsatte sig, hvorpaa han i en forunderlig Hast blev raff) laa jeg og græd ved hans Seng, noget, som senere ofte blev omtalt, naar Talen kom paa ham og hans Usandheder. — Skulde jeg nævne et godt Indtryk, som jeg modtog ved denne min Lærer, da var det ved hans Fortællinger om hans gamle Rector Ole Worm i Horsens. Han havde bevaret, ligesom vel alle denne Mand's Disciple, en usfrømtet Høiagtelse for ham. Og her, hvor en sand Følelse laa tilgrund, vare hans Fortællinger sikkert ogsaa sandfærdigere end ellers. Jeg har siden altid haft en stor Interesse for den ærværdige Mand, paa hvem de bekjendte Ord, som staae under hans Billede: *omnia ad conscientiam, nil ad ostentationam* vist aldeles passede. Jeg har aldrig seet ham, men altid spurgt om ham hos dem, som jeg traf paa, af hans Disciple og hos Andre, som kjendte ham. Endskjøndt han neppe har udgivet Noget, nød han dog stor Anseelse for sin classiske Lærdom. Midt i den rationalistiske Tid bevarede han Troen paa Aabenbaringen. Han læste selv Religion i

Skolen, dicterede, hvad der skulde læres til artium, og holdt Skriftetale for Disciplene i Skolen, før han gif med dem til Alters. Da en Discipel som ung Præst besøgte den gamle Worm paa hans Dødsleie, spurgte denne ham først, om han var ordineret, og da han bekræftede det, bad den gamle Mand den unge Præst om nogle Trøstens Ord. Men Discipelen kunde naftet sin Ordination ikke frigjøre sig for den naturlige Erfryngt for den ærværdige Lærer og bad sig undskyldt. Det var i den græske Frihedskrigs Tid, og hvad der i Bladene fortæltes om Grækernes Lidelser og Krigens Rædsler i det Hele forstyrrede hans Søn. De gamle klassiske Erindringer blandede sig vel her hos ham med de reent menneskelige. — Da jeg ifjor var i Horsens for at deeltage i Valget af en Landsthingsmand, var min første Gang hen paa Kirkegaarden at see hans gamle Bolig og Monumentet paa hans Grav.

Min Lærer fortalte mig ogsaa Meget om Professorerne ved Universitetet, om den forskjellige Lærdom man tillagde dem, om deres forskjellige Færdighed i at tale Latin og om deres iøinefaldende Særegenheder ved Forelæsningerne og Examinex. Jeg havde paa den Maade, længe før jeg selv fik disse lærde Mænd at see, gjort et Bekjendtskab med dem og jeg kan ikke sige, at Virkeligheden her var meget forskjellig fra det Billede, jeg havde dannet mig. Heri havde altsaa min Lærers Meddelelser ikke viist sig usandsfærdige. — I den Tid jeg hørte disse Fortællinger forekom mig iøvrigt saadanne Professors Liv at være som en Tilværelse paa de Saliges Dør og altsaa ønskværdigere end enhver anden menneskelig Stilling, ligesom de selv paa Grund af deres Lærdom stode for mig som op-høiede over andre Dødelige. Især var det naturligviis den historiske Lærdom, som indgjød mig Erfryngt, og i denne Henseende maatte saavel ifølge min Faders som min Lærers

Mening Prisen uden Sammenligning tillægges Abraham Kall, Forfatteren til den lille tørre Verdenshistorie, som jeg lærte, men som aldrig har tiltrukket mig. Ved Siden af den uhyre lærde Abraham K. spillede, efter hvad man sagde, Broderen Nikolai K. med sin tynde orientalske Kundskab kun en maadelig Rolle. —

Da Huuslæreren havde forladt os, læste min Fader selv atter med mig en 1½ Aar. Det gik løs paa Latin og Græsk. Jeg var isvrigt i disse Aar meget overladt til mig selv, til mine Drømmerier saavel som til Læsen i historiske Skrifter. Fra Odense fik jeg tillaaens Beckers Verdenshistorie*). — Af Begivenheder, som stode i Forbindelse med mit indre Liv, veed jeg ikke at nævne Meget i disse Aar. Om Efteraaret 1818 fulgte min Fader og en anden Præst og begge Søner med min Onkel Peter Steffens (som siden blev Gouverneur paa Guinea, hvor han døde) til Samsø, da det var ham af Schumacher overdraget der at foretage Gradmaaling. Denne lille Reise stod forsaavidt i Forbindelse med mit indre Liv, mine stille Syssler, som Samsø ikke spillede en ubetydelig Rolle i den danske Oldtid, hvorom jeg mindedes ved den store Mængde spidsagtige Høie (Vikingebegravelser), ved Ruinerne af Besterborg osv. — I den følgende Sommer 1819 bleve begge mine ældste Søstre gifte og viede paa een Dag i Skambye Kirke til to Landsbypræster, Helms og Knudsen. Helms var Præst i Sørbnemagle ved Slagelse og vi fulgte min ældste Søster derover til hendes ny Hjem. Nutildags, da Communicationen er saa uendelig meget lettere, har man neppe en Forestilling om mange af de Følelser, som da kunde røre sig i en Drengs Hjerter ved at reise fra Fyen til Sjælland. Kjøbenhavn stod nu for mig som et mægtigt Bæsen med et

*) Paa Tyndt i 10 Dele.

uendeligt, uudgrundeligt Liv og navnlig en grændseløs videnskabelig Virksomhed. Ikke uden en vis arefrngtsfuld Følelse traadte jeg derfor i Land ved Korsør, efter en Seilads over store Belt, som paa Grund af Vindstille havde været omtrent 24 Timer. Vel havde jeg som Barn været i Kjøbenhavn, men dengang havde jeg jo ingen Begreb om Kjøbenhavns Betydning. I Alt, hvad der mødte mig i Sjælland, søgte jeg Tegn paa og Mindelser om, at jeg var paa den Ø, hvor Kjøbenhavn laae. Især var det Alt, hvad der kunde minde om det lærde Væsen derinde, om Studenterlivet, som tiltrak sig min Opmærksomhed. Jeg mødte neppe Rejsende paa Veien uden at jeg tænkte mig dem havende hjemme i Hovedstaden og, hvis deres Dragt, Equipage osv. tillod det, gjaldt de mig som Lærde derindefra. Da Garnisonspræsten Professor Brorsen, som var i Besøg hos sin Broder i Skjærpinge, ved et Selskab der i Præstegaarden fortalte min Fader Adskilligt om Universitetet og om flere Professorer, var jeg naturligviis lutter Øre og især husker jeg hans Berømmelse over den da afdøde Krog Meier, hvis Lærebog i Religionen nylig var udkommen og som gav den første Anledning til at jeg fik en vis Sammenhæng i mine religiøse og moralske Forestillinger. —

I Efteraaret 1819 kom jeg i Huset hos en Præst 1½ Mil borte, som confirmerede mig. Hos ham blev jeg endnu mere mig selv overladt end hjemme. Da jeg første Dag kom i hans Studerekammer, faldt især to bindrige Værker mig i Øinene, og i det Mindste det ene af disse Værker var det og, som fornemmelig kom til at beskæftige mig det Aar, jeg var der i Huset. Det var Franskmænden Barthelemy's i sin Tid saa berømte „Anacharsis Reise i Grækenland“ (smukt udstyret med fine Illustrationer) og Rollins's *histoire ancienne*. Da jeg havde faaet fat i Barthelemy's arbejdede jeg mig ved stadig Brug af Lexicon igjennem det Franske saagodt

jeg kunde, men jeg forstod dog ikke Alt, og Præsten, hos hvem jeg var, havde ikke Tid til at hjælpe mig dermed. Meget af hvad jeg læste blev saaledes staaende i en Halvdunkelhed, men min Interesse for det gamle Grækenland vaktes og næredes i høi Grad ved denne Bog og jeg ansaae det for en stor Lykke at blive istand til med Væthed at læse og fuldkommen at forstaae et saadant Værk. Da jeg ikke skyldte Barthelemy Videt med Hensyn til den Interesse for den græske Oldtid, som jeg altid har bevaret, saa gjorde det mig ondt, senere som Student at høre paa Forelæsningerne i Græst (Petersens), at hans Værk ikke af de Lærde ansaaes for grundigt og at det derfor var mere tiltrækkende ved Fremstillingen end i Sandhed belærende. — I samme Aar lærte jeg en Familie at kjende, som jeg nærmere maa omtale. Det var den ædle fiintdannede hofmannske Familie paa Hofmannsgave paa den nordøstlige Kant af Fyen. Der var musikalske Øvelser en Gang om Maaneden, hvori Præsten, hos hvem jeg var, deltog med Liv og Siæl, da han var en fortrinlig Fløitespiller. Det blev bestemt, at ved disse maanedlige Sammenkomster skulde en med mig omtrent jevnaldrende Søn af Hofmann og jeg træde frem for Selstabet og declamere et Digt. Man fik derved en ganske god Øvelse i saaledes at træde frem for en stor Forsamling, thi der samledes undertiden en heel Deel meget galante Folk, og jeg lærte derved flere danske Digte udenad, som jeg nok ellers ikke vilde have lært. Jeg fik Nøds for det første Digt, jeg saaledes declamerede. Det var Vessel om Gaffelen, men senere engang, da det var Lunds Digt om Niels Ebbesen, maatte jeg gaae fra det, da Begyndelsen til andet Vers ikke vilde falde mig ind. En Mand vilde bagfra tilhviiste mig Ordene, uden at jeg dog ret kunde høre dem. Derved kom jeg heelt ud af Concepterne. Da jeg ved en senere Veilighed gjorde det bedre, var blandt Andre den rige og lærde Nordmand

Jacob Aal, Snorros Oversætter, med sin Familie tilstede. Der kom overhovedet om Sommeren mange bekendte Værde, som vare Hofmanns Ungdomsvenner. Hofmann selv havde et anseet Navn blandt sin Tids Botanikere og var i det Hele en mangesidet dannet Mand. Hans Frue, en Datter af Ove Malling, staaer for min Erindring som en af de nobleste og venligste Qvindeskikkelser. Om Sommeren fulgte jeg oftere med Hofmann og adskillige unge Mennesker paa Botaniseringer. Havde jeg dengang interesseret mig for Naturen, navnlig for Vegetationen, som jeg i mine ældre Aar er kommen til, da kunde jeg maaskee ved disse Vandringer have lært Meget, som jeg senere forgjæves søgte paa egen Haand at indhente*). At jeg i min Barndom ikke lærte Noget ret at kjende til Naturen, dertil laa Grunden rigtignok i Mangel paa Underviisning, men ogsaa i mit Sinds indadvendte Retning i den Tid.

Hvad mit religiøse Liv indtil mit 15de Aar (1820) angaaer, da er det allerede antydet, at det udenfra ikke fik megen Næring. Jeg vænnede mig til i denne Sag som i mine historiske Syssler at have noget Privat, Noget for mig selv, hvorom jeg ikke talte til noget Menneske, saalidt som jeg syntes at skyldte andre Mennesker Meget deraf. Smedens jeg vandrede om alene i Haven og paa Marken ved Stambye, var der visse, hvad skal jeg kalde dem? — mystiske eller ekstatiske Dieblikke, der senere ofte have staaet for mig som saadanne Momenter, i hvilke en Sæd blev ovenfra nedlagt i min Sjæl. Der behøvedes derefter kun saare Lidet udenfra for at vække fromme Følelser i mig. Selve Confirmationshandlingen var mig Intet: Præsten talede alene om Børns Kjærlighed til deres Forældre. Men da min Fader derefter tog mig i

*) Som da jeg 13—14 Aar senere gik hver Morgen om Sommeren fra Kl. 6—8 i den botaniske Have i München.

Haanden, strømmede Lærerne mig af Dinene, ligeledes da en gammel kristelig Præst (Provst Dreyer) fra den før-rationalistiske Tid efter Altergangen ønskede mig til Velsignelse. Den sidstnævnte Mand, der havde taget sin Afsked og levede i samme Bne, hvori jeg blev confirmeret, var vist i det Hele ved sin Personlighed ikke uden Indflydelse paa mig. Han var en mild Mand, liberal i Forhold til det Ny (Neologien=Rationalisme), men holdt for sin Person ved det Gamle. Enkelte Ting jeg fik at læse, kunde give den religiøse Spire i mit Underste Næring. Førend jeg endnu havde læst Noget i det Ny Testamente, kom jeg engang hændelsesviis til at læse, hvad der stod bagi med smaa Bogstaver i (saavidt jeg veed) Thonboes Bibelhistorie. Det tiltraf mig paa en særdeles Maade og vakte min Forundring ved den høie Myndighed, hvormed det var skrevet. Senere saae jeg, at det var af Jesu Bjergprædiken. Paa en Reise med min Fader og Pastor L. over Sjælland, Møen, Falster, Lolland i Sommeren 1820 traf jeg et Exemplar af en Psalme (jeg troer det var en Zulepsalme) af Daniel Smith i Maribo Kirke. Er det ikke underligt, men jeg troer, at denne saaledes tilfældigviis paa en Reise læste Psalme er den første, der har virkelig gjort Indtryk paa mig. Hvad jeg ellers læste og lærte af religiøs Art, som Valles og Krog Meiers Lærebøger, kunde vel give mig noget Stof til Eftertanke, men det virkede ikke paa mit Hjerte eller paa mit religiøse Liv. I mit Confirmationsaar læste jeg meget i Niemejers Haandbog for Præster (pastorale Theologie).

Hvad Krog Meiers Lærebog angaaer, da erkjendes den vist nu med fuldkommen Ret for ikke længer at svare til Tidens Fordringer. Da den udkom (1818) hilsendes den med Glæde som den, der var aldeles tidsvarende, om dens tunge Form endog maaskee vilde berede Lærere og Disciple endeel

Besværlighed. Hvad mig angaaer, da kan jeg ikke sige, at jeg følte mig besværet deraf. Jeg blev hos min Fader vant til at lære den aldeles ordret. Det kunde da i mit 13—14 Aar være mig en tiltrækkende Bestjæftigelse ret at udvikle og klare for mig hele Tankeindholdet af de udviklede Perioder. Efterhaanden hjalp den mig til, hvad ovenfor er bemærket, at faae en vis Tankesammenhæng (et lille System) istand i mine religiøse og moralske Forestillinger. Den havde saaledes ikke dengang for mig det Frastødende, som den har havt for saamange Andre. Men jeg erindrer, at det allerede dengang forekom mig, som om den Rolle, Skriften og dens Lære spiller hos Krog Meier, mange Steder var aldeles overflødig. At man skulde lære Skriftsteder til Beviis for og Stadfæstelse paa Sandheder, der forud vare saa afgjorte og klare, kunde jeg ikke forstaae. Skriftlærens underordnede Plads som en Tilgift syntes at staa min Erbødighed for den. Skriftens Indhold er jo ogsaa af en saa positiv Eiendommelighed, at man ikke med Held vil kunne give det nogen anden Plads end Hovedpladsen: det er som overfornuftigt ikke meget stikket til at tjene det blot Fornuftige eller hvad man saaledes selv ved Fornuftens Brug kan udfinde. Har man derimod tilegnet sig Christendommen i dens Eiendommelighed med levende Hjerte, da kan et tænkende Menneske med Rette ikke undlade at bestræbe sig for at bringe et Forlig istand imellem den christelige Lære og de almeengyldige unægtelige Fornuftsandheder, thi i det Ufornuftige kan man dog ingen Hvile finde. Det kræves derfor af en Lærebog, især naar den som Krog Meiers er bestemt for Latinskolernes øverste Classer, at Intet, som bærer Selvomodsigelsens eller Ufornuftighedens Præg, deri meddeles. Hvor mat Krog Meier end er, saa troer jeg dog, at han vogtede sig derfor. I den nyligt udkomne christelige Katechismus af Rindom, en Bog, som man nok nu søger at faae indført i

flere Skoler istedetfor Krog Meier eller Fogtmann, synes at leve den Troens Aand, som i saa høi Grad savnes i de sidste Lærebøger. Skriften har hos Rindom ogsaa den Hovedplads, som tilkommer den, men dermed er ikke sagt, at Alt, hvad der foredrages, viser sig tilstrækkeligt overveiet, saa at det Ufornuftige og Selvomdsigende ikke træder frem. At byde opvakte temmelig voksne Drengene dette Sidste at lære, kan ikke være Andet end til Skade for den Ærbødighed, man dog vil bibringe dem for Christendommen. S. 130 læser jeg f. Ex. hos Rindom: „Bønnen er en Samtale mellem Mennesket og Gud,“ og jeg finder der ingen anden Forklaring. Men naar der nu S. 131 siges i Overeensstemmelse med 1 Thees. 5, 17 at det bør os altid at bede, saa faaer man derved en Forestilling om det christelige Liv som et umuligt Liv eller dog som det, der kun leves af en Eremit, thi hvo kunde ellers bestandig samtale med Gud, og naar der siges, at denne Samtale ingenlunde er hemmende for vort Arbeide, men meget mere maa fremme det, da siges dette kun, men forklares ikke. Skriften, som ikke giver os en saadan Definition paa Bønnen, fører os ikke ind i den Dunkelhed, som den i hiin Katechismus givne Forklaring frembringer. Og naar der nu ved Siden af Forpligtelsen til altid at bede tilføies: „men det kan være godt ogsaa at have bestemte Bedetider,“ da falder efter den givne Forklaring Selvomdsigelsen i Dinene. For at undgaae Modsigelsen maa man nødvendig gjøre Forskjel paa Bønnen som virkelig Handling (Samtale med Gud) og som Stemning eller paa Bønnen selv og Bønnens Aand Rom. 8, 15. Bønnen er dog noget Andet, naar den bevidste Henvendelse er til Gud selv, end naar man henvender sin Opmærksomhed paa andet eller taler til andre Mennesker. Kaldes Bønnen uden Videre og ene og alene en Samtale med Gud, da bringer man ikke alene, som sagt, Dunkelhed og

Ubegribelighed i Skriftens Være istedetfor Forklaring, men da gjør man den ogsaa derved uanvendelig (upractisk).

Jeg tillader mig endnu at tilføie en Bemærkning ved Slutningen af dette Affnit. Det skal engang for nogle Aar siden ved et Møde i Kjøbenhavn af theologiske Studenter, hvor ogsaa ældre Geistlige vare tilstede, af en Præst være lagt de Unge paa Hjertet, at de skulde blive hjemme i deres Bibel, „som en Hund i sit Hundehuus.“ Ja — det er visseelig en stor Ting med en saadan Hjemmeværen. Men hvori kan den bestaae? Det skal dog ikke alene angaae Ordene og Stedet, hvor de findes, hvor godt dette end kan være, men ogsaa Tankerne, som Ordene indeholde. Men en Tanke maa til evig Tid være os en fremmed Tanke, i hvilken vi umuligt kunne føle os hjemme eller med hvilken vi umuligt kunne som tænkende Væsner forlige os, saalænge den er aabenbar stridende imod en anden Tanke, som vi umuligt kunne opgive. Skal man hjælpe de unge Studerende til ikke blot med Hukommelsen, men ogsaa med Aand og Hjerte at blive hjemme i Skriften, da maa man i det Mindste arbejde paa en saadan Fremstilling af dens Være, hvorved denne virkelig kan tilegnes af Aand og Hjerte. Uden saadan Tilegnelse ingen virkelig Leven deri. Der gives tilspindelende Modsigelser, ved hvilke man maa lade det beroe med et non liquet og troe paa en Viisdom som er høiere end vor, men der gives ogsaa aabn- bare Modsigelser*).

*) Jeg hører saaledes, at een og samme Præst taler om Hedningernes evige Fordømmelse, imedens han i sin Prædiken er utrættelig i at forkynde det glædelige Budskab om Guds grundløse Barmhertighed.

Min Skoletid fra 1820 til 1822.

I Efteraaret 1820 kom jeg i Odense Latinskole i øverste Klasse. Det kneb især med det Ebraiske, og Pastor L., som fulgte mig Aftenen førend Prøven skulde være til Odense, gik og hørte mig deri (i katal) samme Aften og næste Morgen ligetil vi skulde hen paa Skolen. Jeg skulde være i Huset hos den omtalte Præst med det store Bibliothek, som nylig var flyttet fra Landet og bleven Præst ved St. Hans Kirke i Odense. Da han saa ofte havde laant mig historiske Skrifter og havde hørt Meget om min Kjærlighed til Historien, maatte han op at overvære Prøven i dette Fag. Det gjorde mig ondt, at jeg ikke kunde brillere noget mere og svare til de store Forventninger, han havde gjort sig. Jeg gav tilfredsstillende Svar (om Pompeius), men heller ikke mere.

Hvorledes kunde jeg nu passe i Skolen? Om jeg end havde lært at kjende adskillige Jevnaldrende, ogsaa kjendte forud flere af Skolens Disciple, saa var jeg dog opvoget og oplært indtil mit 15de Aar i stor landlig Eensomhed uden daglige Kammerater, uden at have haft Nogen at kappes med, at sammenligne mig med eller at tale med om det Læste. Jeg havde været mere eene end de fleste andre Drengene og med en bestemt videnskabelig Drift, saa at der ikke var Tale om nogen anden Bestemmelse end den studerende Bei.*) Nu skulde jeg sammen med Mange og i en Stilling, hvor der med Hensyn til Balget af Læsning ikke blev megen Leilighed til at følge min Ønst eller Drift. Da jeg tidligere ingen Anledning havde haft til at erfare, hvad jeg dueede til, saa var jeg vel ikke uden forfængelige Indbildninger om mig selv, ligesom der paa den

*) Dog blev der under mit geometriske Sværmeri, da jeg var en Landmaaler lidt behjælpelig, yttret Noget om Landmaaler-carrieren.

anden Side var noget Reitet og Ubehændigt i mit Væsen. Hvorledes kunde jeg nu portere mig i en Klasse, hvor der ikke var mindre end 32 Disciple, som næsten alle vare større og tildeels ældre end jeg? Det var en meget stor Ydmngelse, der ventede mig det første Halvaar. Skolens Fordringer i denne øverste Klasse tog mig i høieste Grad i Beslag. Der kunde ikke være Tale om som før at læse mange andre Ting end mine Lectier. Dog kunde jeg ikke afholde mig fra, naar vi havde den maanedlige Friertermiddag, at søge at komme ind til Præstens deilige Bibliothek og lægge Planer i fri literair Retning, men jeg havde neppe valgt en Bog, som jeg vilde bede om at laane, før Fritiden var tilende og Lectietiden igjen begyndte, saa det blev ved den blotte Planlæggen. Jeg kom saaledes mere og mere bort fra min kjære Historie. Jeg lærte ikke engang med synderlig Nøiagtighed Historien paa Skolen. Det var mit Ønske at læse noget meget Udførligere, men jeg lærte ikke med Bestemthed det Kortere, som jeg skulde lære. Jeg tænkte saaledes paa at laane Wilkens store Værk om Kors-togene, medens jeg paa Skolen neppe bragte det til Characteren mig. i det, som der staaer hos Kosod om Kors-togene. Jeg var derimod paa Skolen Vidne til en ganske anden alvorlig historisk Kjærlighed og Dngtighed hos En af mine Meddisciple, nemlig nuværende Rector Professor Casper Paludan-Müller i Nykjøbing. Det traadte allerede dengang stærkt frem, at Historien især var hans Kalb, hans Fag. — Og nu med Latinen, som jeg havde drevet og var drevet frem i fra mit 7de—8de Aar? Det gif mig heri ikke bedre end at jeg til Halvaarsexamen 1821 fik Maadelig for latinsk Stiil. Og endelig mit personlige Forhold til 31 Camerater? En af dem, den nuværende høitagtede Læge paa almindelig Hospital, Professor Larsen, som var min Sidemand, forsvarede mig, og da han nok var den Høieste og Stærkeste, havde hans Forsvar

ikke faa Lidet at betynde. Men alle de Andre, som jeg kaldte de 30 Tyranner, toge da ogsaa haardt paa mig, saa jeg kunde trænge til Forsvar. Undertiden stod man i en Kreds og spillede med mig ved at støde mig fra den Ene til den Anden. Man klemte mig, før Læreren kom, ind i Kathedret, hvor jeg neppe kunde faae Veiret, og lukkede i for mig. Jeg hørte derinde, at Nøglen ikke kunde findes. Var den ikke snart kommen frem, var jeg bleven kvalt. Det var med Hensyn til afslags Indbildstthed en gavnlig Skole, jeg gjennemgik i hin første Vinter i Odense, men haard var den, og jeg kunde see paa de fri Gadedrenge i deres Pjalter og synes, at deres Forfatning var misundelsesværdig. — Den næste Sommer gif det bedre og jeg erhvervede mig da ogsaa mine Meddisciples Agtelse og Belvillie. Ved den følgende Efteraarsexamen var jeg endog blandt dem, som nævnedes med Udmærkelse. Det „Maadelig“ for latinsk Stil, som jeg havde faaet ved den første Halvaars-examen, gjorde et alvorligt Indtryk. Jeg begyndte første Gang af egen Beslutning alvorligt at lægge mig efter Latinen, og min Anstrengelse førte omsider, ligesom tidligere med Historien, til en vis Kjærlighed til dette Sprog, hvorom vidner flere Bøger, som jeg efter gjentagen Bøn fik min Fader til at kjøbe, nemlig Schelleri præcepta styli bene latini i 2 Dele og samme Forfatters store latinske Grammatik, som endnu staaer som et saadant Vidnesbyrd paa min Hylde. Den Kjærlighed til Latinen gif over til Kjærlighed til det Græske, og jeg erindrer, at den første Bog jeg kjøbte mig efter at være bleven Student for de Penge, som jeg fik for solgte Skolebøger, var Thiersch's store græske Grammatik, en Bog jeg ellers ikke havde Brug for ved Universitetet. Det maa vistnok ansees som en Sjældenhed, at en ung Students Valg falder paa en saadan Bog. Denne Kjærlighed gjorde iøvrigt, at jeg i kort Tid gjorde god Fremgang i de gamle Sprog,

men isvrigt holdt den sig som Sprogkjærlighed ikke længe. Dog har den havt den Birkning, at jeg, som bestandig har bevaret Kjærligheden til den classiste Oldtids Forfattere baade de romerste og græske, ikke har kunnet finde mig tilfredsstillet ved at læse dem alene i Oversættelser. — Den lærde Biskop Plum i Odense ønskede til afvejlende Opmuntring i sine Arbejder at læse noget Latin med et Par af Skolens Disciple. Paludan-Müller og jeg bleve saaledes indbudne til at komme til ham Tirsdag og Fredag Aften for at læse Livius med ham og derefter øves i Latinen paa andre Maader ved Stile, Oversættelser og i Profodien ved at restituere Virgils Hexametre, naar Ordene vare os dicterede blandede mellem hinanden. Jeg veed ikke, om det var af Ubetænksomhed, eller for at prøve vor Moralitet, at den lærde Mand ofte, medens han selv gik sig en Spadseretour, lod Bogen (Virgil eller Cicero, hvoraf en Stil var tagen) ligge aaben paa sin Pult. Vi behøvede kun at staae op og see efter for at faae baade Stiil og Version fuldkomne. Jeg kan ikke undlade at omtale et Plagiati, hvori jeg gjorde mig skyldig, fordi det ikke var uden Tilbagevirkning paa min Sjæl. Vi havde af Biskoppen faaet en Stiil hjem med, som var taget af en af de ciceronianste Talere, som vi læste paa Skolen. Jeg havde ikke megen Tid og Lyst til at befatte mig meget med denne Stil og tog mig det da temmelig let ved at skrive næsten lige ud af Cicero. Biskoppen, som forud havde tilkjendegivet sin Utilfredshed med en anden Drengs Stil, som (da han logerede der i Huset) i den sidste Tid var kommen til, udtalte sig derimod med stor Berømmelse over min, som et Mønster paa en god Stil, ja kaldte paa den lærde Bispinde (Sóphia! Sóphia!), at hun ogsaa skulde høre og beundre den. Jeg kan ikke troe Andet, end at han paa denne indirecte Maade vilde straffe mig, idet han lod mig skamme mig eller straffe mig selv. Jeg skammede mig virkelig

meget, men dog ikke saameget, at jeg gik til Bekjendelse.*) Da jeg gjerne efter Læsningen spiste til Aften hos Biskoppen, kom jeg der nndertiden sammen med en Mand, om hvem jeg kan sige, at han var den Første, jeg havde mødt, der alene ved sin Personlighed, sin ædle Personlighed gjorde Indtrykket af noget Betydeligere. Det var Stiftsprovst Paludan-Müller. Ingen Prædikener havde hidtil tiltrukket mig som hans. Der udtrykte sig i dem aldeles ikke nogen religiøs christelig Begeistring, men det var en klar rolig Udtalelse af en religiøs-moralisk Livsanskuelse knyttet til de christelige Forestillinger, ja man kan vel sige, i Retning af Christendom.

Odense Skole forekom mig dengang at være en daarlig Skole, og der var ingen Lærer, af hvis Underviisning jeg følte mig tiltrukket eller som havde noget ret Fremmede for mig. Skulde det være Noget, da maatte det være Overlæreren Bergenshammer. Det var et godt Hoved, en dygtig Latiner (hans Fag var Latin i øverste Klasse), som forstod uden megen Snak hyperlig at holde Disciplin. Vi havde ubetinget Respect for ham som Lærer, men hans laconiske Fremgangsmaade var ikke istand til at gjøre Disciplene ret bekjendte med, eller give dem videre Interesse for de Forfattere, som læstes. Ikkun om en rigtig Oversættelse og en kort nøiagtig grammatikalst Analyse var der Spørgsmaal. Endskjøndt han udenfor Skoletiden just ikke førte noget meget ordentligt Levnet, ja næsten altid var meer eller mindre perialiseret, saa mødte han dog tidligt om Morgenens, (før Skoletid) og forsømte aldrig. Just fordi man ikke kunde Andet end i mange Henseender agte ham, virkede hans Exempel saameget skadeligere. — Vor Rector var en venlig, men snakkesalig

*) Biskop Plum var, som bekjendt, en decideret Rationalist, og anbefalede mig senere som theologisk Student fremfor Alt Wegscheiders Dogmatik.

Mand, der kun ved sin Stilling som Rector indgjød Respect. Han var dygtig i Physik og Musik, men ikke i Græsk, hvori han underviste os. Han havde flere Oversættelser for sig, naar han gennemgik Plutarck eller en anden Forfatter. Engang imellem blev der skreven en dansk Udarbeidelse, som derefter blev gennemgaaet af Rectoren med megen lang og bred Snak. Jeg kan deraf kun huske to Ting, som han ved saadan Veilighed indskærpede os. Det Første var, at man ikke maatte begynde et Brev, eller hvad man ellers skrev, med „Jeg“. Det Andet var, at man ikke maatte betragte en Dyd som en blot Midte mellem to Laster. — Læreren i Mathematik og Hebraisk R. var som Skind og Been, man kaldte ham derfor „Døden fra Lübek.“ Han havde Kundskaber nok, men han var uden al Myndighed, saa at Klassen vœbliffelig ved hans Indtrædelse forvandlede, idet Alle forlode deres Plads. Man løb ud og købte Hvedebrød, kom ind og spiste det, og passiarede med hinanden, saa at det Hele tog Skikkelse af et Marked. Ikkun den, som var oppe, eller, som dennes Sidemand, ventede at komme op, behøvede at passe paa. — Religionslæreren var aldeles ikke istand til at virke noget paa os i religiøs Retning og han bragtes ofte i Forlegenhed ved Spørgsmaal af Disciplene om en eller anden religiøs Materie. — Læreren i Fransk var en overfladist men godmodig Nordmand, som gjerne vilde more Klassen med sine lette Vittigheder. Da min Fader engang havde skrevet i min Characterbog, hvad man iøvrigt dengang ofte pleiede, „v. (o: vidi) Zeuthen,“ saa var det just Noget for denne Lærer, idet han med Latter udbrod: „Der staaer jo von Z.“ Det blev grebet med Glæde især af en Enkelt, som da fik Anledning til at sætte et lille v. til mit Navn i alle mine Skolebøger.

Mine Studenteraar.

I Efteraaret 1822 dimitteredes jeg til Universitetet og stod mig meget hæderligt til examen artium, da jeg ikke fik nogen speciel Character under laud. Kjøbenhavn og navnlig Universitetsvæsenet tog mig ganske i Beslag fra Begyndelsen af. Jeg logerede det første Aar hos den græske Professor Petersen og havde derved særegen Leilighed til at gjøre mig bekendt med flere af de lærde Personligheder, som fra min Barndom af havde beskæftiget mig saameget. Der var engang hos Petersen, ikke længe efter at jeg var kommen til Kjøbenhavn, et stort Profesorselskab, hvor jeg saae dem samlede. Jeg var naturligviis den opmærksomste Sagttagere og Tilhører. Man meddeelte hinanden gjensidigen af de forskjellige Videnskaber, hvad der muligen kunde være ubekjendt, men af Interesse for Bedkommende. Prof. Petersen fortalte Finn Magnussen Noget af Plutark om Cimbrerne, men Finn Magnussen vidste det og meget Mere om den Sag. Den lærde Thorlacius havde nylig læst et Sted, hvor Juno stod i Betydning af Matrone osv. Man havde faaet en Disputats tilsendt fra Kiel, i hvilken den første Sætning var saa lang, og Perioden saa indviklet, at Dr. Wynnster, skjøndt han satte sig til med al Anstrengelse at finde Rede deri, maatte opgive det, og Latineren Thorlacius, som hørte det forelæse, rystede paa Hovedet og kunde ikke følge med. Iøvrigt var det især den i det Hele megettalende Theolog Jens Møller, som førte Ordet, ligesom den fra Udenlandsreisen med Prinds Christian nylig tilbagevendte Adler underholdt ved sine Meddelelser fra Rom osv.

Jeg kan ikke sige, at de Forelæsninger, jeg hørte til philologicum, tiltrak mig synderligt, endskjøndt jeg, som sagt, dengang var greben af en særegen Lyst til de gamle Sprog. Der var kommen i denne Henseende en Sprogdrægt over mig. Ikke blot

hørte jeg hos Rasmussen foruden Ebraisk ogsaa Arabisk, hvorfor jeg til anden Examen fik Udmærkelse med Kryds og Slinger, men jeg tog ogsaa i ungdommelig Ubegrændsethed (eller Overfladiskhed og Forfængelighed) fat paa Armenisk og gamle Nyrup viste mig Alt, hvad der paa Universitetsbibliotheket var af den armeniske Literatur. Da jeg efter philologicum vilde spørge Rasmussen tilraads med Hensyn til det Syriske, som jeg nu tænkte ogsaa at gjøre mig bekendt med, standfede han mig i Farten med et ironisk Smil, idet han paa sit morsomme jydsk Maal yttrede, at jeg vel gjorde bedst i for det Første at lade det blive ved det Arabiske og lære det bedre.*) Men snart blev min Aand draget stærkt og alvorligt i en anden Retning, bort fra alle tomme Liebhaberier og Sværmerier.

Forelæsningerne til philosophicum havde en ganske anden Betydning for mig end Alt, hvad jeg hidtil havde læst og hørt. Jeg vil omtale hver især. Jeg kan gjerne sige, at der gik et ganske nyt Lys op for mig ved Sibberns Forelæsninger, især hans psykologiske. Saavel Gjenstanden, der ikke paa den Maade som det blot Historiske og Philologiske var for Hukommelsen, saavel Forelæsningsens Indhold, som den levende vækkende Maade, hvorpaa han holdt den, og hans hele aldeles ukunstlede, man kan vel sige, oprindelige Personlighed gjorde, at den Erbødighed, jeg hidtil havde haft for Værdom som saadan, den blotte Boglærdom, tabte sig. Jeg førtes ind i Regioner, i hvilke man kunde slysselsætte Aanden ja studere og lære meget uden at have Bøger for sig, jeg begyndte at forstaae, hvorledes man kan lære af sig selv, og ikke blot af Andre, hvorledes man da især ved egen Eftertanke kan staffe sig Oplysning. Allerede i Skolen havde en Kammerat yttret:

*) Nu har jeg for længe siden glemt endog de arabiske Bogstaver.

„Philosophien, som vi skal læse til anden Examen, det vil være Noget for Zeuthen,“ og det er ganske vist, at det i høi Grad var Noget for mig. Men ikke alene Sibberns, ogsaa de Andres Forelæsninger vare Meget for mig. Da jeg bestandig ogsaa forud havde havt saameget at gjøre med mig selv, med at ordne mit Liv og indrette min Vandel paa den rette Maade, saa maatte P. E. Müllers Forelæsninger om Moralphilosophien, uagtet deres Tørhed, vare Mere for mig end for de fleste Andre. Der var en Nøiagtighed i de dicterede Paragrafer, som just ved deres lakoniske Korthed kunde have desto mere Kraft. Det var kantiste og sictiste Principer, som deri udtalte sig. Saadan et Punktum som dette: „Mennesket lever ikke for at nyde, men for at virke,“ skrev sig med dybe Træk i min unge Sjæl. Erasmus Müllers Definitioner vare længe i deres korte Bestemthed et godt Orienteringsmiddel for mig i mine moralske Forestillinger. Man havde ved dem Noget at gaae ud fra, selv om man senere ingenlunde kunde blive staaende derved, ja om de ogsaa fra et høiere Standpunkt maatte erklæres for urigtige. Endeel Aar senere hørte jeg af Dr. Wynnster i Pastoralseminariet det Modfatte af den anførte Sætning, nemlig at Maalet just er Nydelse, nemlig den høieste Nydelse (Fred og Salighed). Hvad det kronologiske Skelet er i Historien, kan bestemte Begreber siges at være i Tænkningen, men der er den Forskjel, at Begreberne kunne ved Udvikling bestemmes fuldkomnere, medens Aarstallene ere fixe og uforanderlige.

I Physik hørte vi i Begyndelsen Forchhammer, som da i Ørstedes Gravarelse holdt sin første danske Forelæsning. Ørsted var i England og andenstedes at høste Laurbær for sin store Opdagelse (Electro-Magnetismen). Han kom først tilbage efter Sommerferien og fortsatte da Forelæsningerne. Med hvilken Erbødighed betragtede vi da den berømte Mand ved hans

første Fremtræden! Det er overordentligt, hvorledes Lærerens Anseelse virker til at skaffe Videnskaben selv, som han repræsenterer, Anseelse og kan vække Interesse for den. Uagtet man ikke kunde berømme Ørstedes Forelæsninger fra den formelle Side, især ved Udførelsen af Experimenter,*) saa udøvede de dog en stor Tiltrækningskraft idetmindste paa mig, og det var dog ikke alene hans personlige Anseelse som var Skyld deri. Han førte min Aand ud i den store Natur ikke blot derved, at jeg saa de almindelige (universelle) Naturlove træde i Virksomhed, virke i det Smaa og Fattelige for mine Øine, men ogsaa ved hans egen storartede Naturlighed og Fordringsløshed uagtet det berømte Navn, han havde vundet. Om jeg ogsaa sad trykket paa det fulde Auditorium, saa blev min Aand dog ført ud „i det Fri“. Meest fængsledes jeg ved Forelæsningen om Laplaces Theorie om Verdens Tilblivelse. Ved Examen var jeg saa heldig at kunne ved Bestaffenheden af det givne Spørgsmaal komme ind derpaa, hvorved jeg tillige kom til at udtale, hvad jeg i Tennemanns Philosophiens Historie havde læst om de joniske Philosopher og deres Verdenstheorie. Jeg tillod mig da at fremkomme med Spørgsmaal til Ørsted desangaaende, saa at der ved Examensbordet kom ligesom en Samtale istand mellem os, hvorpaa han da gjorde Ende med de Ord: det var overmaade godt. Astronomen Thunes nøiagtige Forelæsninger vare ikke for mig, hvad de Andres vare, som jeg nu har omtalt. Jeg var meget bevæget ved Slutningsforelæsningen hos Ørsted. Da jeg sad og hørte med min hele Sjæl, havde en af de andre Studenter (en Greve) af Ligegyldighed og Raadhed bagfra forstyrret mig

*) Bekjendt er det naive „Godt“, „vel“ (udtalt som „væel“) hvormed han approberede, hvad han havde gjort, selv om det var mindre accurat.

ved at trække mig i Haaret og da vi sidenefter gik ned fra Sibberns Afstedsforelæsning paa Ehlers Collegium, hvor jeg nok endog havde faaet Taarer i Øinene, havde samme Greve paa Trappen sagt nogle spottende Ord til mig. Dette var formeget i min virkelig opbyggelige Stemning og som i et Anfald af — tør jeg kalde det? — hellig Brede angreb jeg (skjøndt den Mindste) Greven i Collegiets Port og gennemprnglede ham i Manges Paasyn. Han truede derefter med, at det skulde blive sagt paa allerhøieste Steder. Det var isvrigt et godmodigt Menneſke, som vel snart har erkjendt, at det dog var hans egen Skyld. Bore Veie i Livet stiltes fra den Tid aldeles, og jeg har nok kun truffet ham eengang senere.

Efter anden Examen skulde jeg vælge mit Fagstudium, Brødstudium, men Valget var for længe siden gjort, ja det fulgte som af sig selv, at jeg studerede Theologie. Men dette grundede sig ikke i fjerneste Hensyn til geistlig Levebrød, ja heller ikke i Ænst til geistlig Virksomhed, men alene i den Trang til Oplysning om de høieste Ting, som fra mine eensomme Vandringer i min tidlige Ungdom paa Stamby's aabne Marker under alle mine især historiske Sværmerier havde levet i mig, og som især ved Forelæsningerne til philosophicum havde faaet en kraftig Næring. Jeg ventede i Theologien at komme Opløsningen af Tilværelsens Gaade nærmere og kastede mig derfor nu med Iver paa dette Studium. Jeg hørte (jeg skrev ikke) med Opmærksomhed næsten alle de theologiske Forelæsninger, men laante desuden adskillige theologiske Skrifter paa Universitetsbibliotheket, til hvilket jeg havde den frieste Adgang.

I Vinteren 1823—24 blev jeg Medlem af Studenterforeningen, som var stiftet kort Tid iforveien paa Rjøgmaergade nærved Rundetaarn. Det var samme Vinter, at Poul Møller forelæste „en Students Eventyr“. Det morede

os overordentligt, og Latteren blev ganske overvældende, naar Poul Møller, der maaskee ikke kunde læse sin egen Skrift, gjorde Standsninger i Dplæsningen, just paa saadanne Steder, hvor man var i høieste Grad spændt. Hvad mig angaaer, da fandt jeg i den i Fortællingen skildrede Licentiat Udskilligt, der kunde passe paa mig selv. Der var allerede da begyndt hos mig en til Intet førende Selvreflection. Jeg havde allerede ligesom Licentiaten begyndt ikke blot at tænke over mine Tanker, men ogsaa at tænke over, at jeg tænkte derover. Naar Lic. derfor siger S. 92: „Fremdeles kommer jeg til at tænke over mine Tanker, ja jeg tænker over, at jeg tænker derover og deler mig selv i en uendelig tilbagestridende Række af Jeg'er, der betragte hinanden“, da viste en saadan Tilstand sig ingenlunde for mig som noget Urimeligt. Den uendelige Selvreflecteren stammede hos mig deels fra en naturlig Eiendommelighed, deels fra mit isolerede Liv i min tidlige Ungdom, da desuden en Tomhed i den udvortes Verden, som omgav mig, paa en særegen Maade drev mit Sind indad til Selvbetragten. Især havde jeg i ethist Henseende med Hensyn til mine Handlinger i mine første Studenteraar saa uendeligt meget med mig selv at gjøre. Naar jeg saaledes i Studenterforeningen om Aftenen havde offret nogle Skillinger til en lille Nydelse (der i Almindelighed var meget ubetydelig) istedetfor at gaae hjem og nydes med mit Ostesmørrebrød og Thee paa mit eensomme Værelse i Nyvestergade (hos Professor Petersen var jeg kun det første Aar) og jeg saa derefter paa Gaden mødte et elendigt Menneske, da kunde det volde mig uendelige Skrublerier angaaende det Tilladelige i slige Nydelser, uden at jeg dog fik Sagen bragt paa det Rene eller altid derefter var stærk nok til under Uvissheden at afholde mig fra det, om hvis Tilladelighed jeg ikke var fuldt overbevist Rom. 14, 23.

Hvad Prædikanter angik, da var jeg strax af Prof. Petersen ført til at høre Mynster, hvem Petersen, saa at sige, uddeelt tilhørte. Men jeg erindrer, at jeg i Begyndelsen fandt, at der i Mynsters Veltalenhed, i Sammenligning med Baludan-Müllers aldeles simple ukunstlede men dog smukke Tale i St. Knuds Kirke i Odense, var formegen Kunst. Det varede dog ikke lange inden Mynsters Prædikener i Trinitatis Kirke begyndte i høi Grad at drage mig til sig, ligesom hans Personlighed hævede sig frem for min Forestilling over alle Andres. Dog førend jeg havde lært ret at skatte Mynster var der en anden Præst, som allerede i mit Husaar satte mig i Bevægelse. Det var Grundtvig, der da nylig var kommen fra Præsto til Frelsers Kirke. Jeg udtalte mig for Petersen med Begeistring, da jeg første Gang havde hørt ham. Min Følelse for det Gamle, det gamle Norden, altsaa den historiske Drift i min Sjæl var det dog især, som fandt Næring, da jeg efter Alt, hvad jeg forud kjendte til Grundtvig, i ham især saae en Repræsentant for den danske Oldtid, for Fortidens Christendom. Det var hos ham, at jeg første Gang gik til Alters i Kjøbenhavn. Jeg var i den Anledning oppe hos ham selv og han indbød mig paa Grund af vort Slægtskab (han og min Moder vare Sødstendebørn) til at besøge sig. Hans Skriftetale var mig dog ikke ret til Opbyggelse, ligesom i det Hele hans Taler mere satte min Phantasie i Bevægelse end hjalp mig til fornøjet Alvor og Enst og Kraft til det Gode. Mynster var derimod ved sine Prædikener meer og meer til virkelig Opbyggelse for mig, som for Mangfoldige. Han var nok ogsaa dengang saagodtform den eneste almindelig anseete Prædikant i Kjøbenhavn. — Blandt mine Studenterbekjendtskaber i den Tid vil jeg kun omtale eet, fordi det virkelig tjente til at fremme min Lands Udvikling. Jeg lærte i Studenterforeningen

at kjende Hammelef, Student fra Ribe Skole Aaret før jeg. Det var et begavet Menneſte med megen videnskabelig Interesse og især æsthetisk Smag og Dannelsse. Han døde desværre som Alumnus paa Borchs Collegium faa Aar efter (1827)*). Med ham gjorde jeg især Sommeren 1824 Fodvandringer og ved ham blev jeg forst ført ind i den tydske poetiske Litteratur. Paa vore Vandringer havde vi gjerne en tydsk Digter med i Kommen og siddende f. Ex. paa Eremitagen tilbragte vi dermed flere Timer. Af ham hørte jeg første Gang Digteren Tiecks Navn. — Sommeren 1824 var mig i det Hele meget vigtig. I dette mit første theologiske Studenteraar vovede jeg at træde offentlig frem. Det var ved de mange Disputatser paa det gjenopbyggede Borchs Collegium af Bindeshøl, Lautrup, Scharling, Brøchner o. fl. Den Sidstnævnte havde skrevet om Pauli „Torn i Kjødet“ 2 Kor. 12, 7 og mod denne anseete Manucteur, hvem jeg dog tillagde formegen Ære ved at kalde ham heros doctrinæ theologicæ, var det jeg opponerede. — Jeg kan ikke sige, at de theologiske Forelæsninger udøvede synderlig Indflydelse paa mig, men derimod vedblev jeg med Glæde og til Fremme for min Aandsudvikling at høre Sibbern, i hvis Huus jeg kom, og som altid var villig til efter Evne at svare paa alle mine theologiske og philosophiske Tvivl. Men hvad der fremfor Alt gjorde Sommeren 1824 saa vigtig for mig var min Onkel Henrich Steffens' Besøg i Kjøbenhavn. Han var dengang Professor i Breslau og foretog den Sommer med sin Brodersøn, en Dreng paa 12—13 Aar, en Reise over Sverrig, Norge til Danmark, for efter en lang uendelig indholdsrig Fraværelse engang igjen at

*) Hans Disputats paa Collegiet de universitatibus fra Aaret 1826 ligger for mig med den Tilskrift: Amicissimo L. Zeuthen Theol. cand. philosophiæ omniumque liberalium artium gnavo strenuoque cultori.

see sit oprindelige Fædreland, sine gamle Venner og Slægtninger. Han ventedes i August fra Christiania, men da man dengang ikke havde Dampskibe, maatte hans Ankomst være afhængig af Vind og Veir, og man ventede ham derfor en Tidlang, før han kom. Jeg forestillede mig, at jeg maaskee kunde møde ham paa Gaden uden at kjende ham. Mine Dine kunde falde snart paa En, snart paa en Anden, som jeg mødte, med den Forestilling, at det muligen kunde være Steffens. Især var der En, som jeg i den Tanke længe gik bagefter og ikke vilde slippe af Syne, indtil jeg ved det Huus, hvori han traadte ind, overbevistes om, at det ikke kunde være min Onkel. Jeg anfører dette, fordi jeg her fik det meest slaaende Exempel paa den Modsætning, der kan være mellem et Billede, man efter visse forudfattede Meninger skaber sig, og Virkeligheden. Det er jo Noget man jevnlig faaer Veilighed til at erfare, men neppe har man erfaret det i høiere Grad end jeg, da jeg fik den virkelige Steffens at see. Efter flere Ugers Venten, under hvilken jeg oftere havde været oppe hos Dr. Mynster for at forhøre, blev der endelig en Eftermiddag, da jeg sad og læste i Schillers Wilhelm Tell, bragt mig en Billet med de Ord: Steffens er kommen. Da jeg derefter ilede hen til hans mig angivne Logis, traf jeg kun Brodersønnen (den nuværende høitagede Stadsphysikus H. Steffens i Christiania). Denne var allerede i sit 7de Aar kommen fra Kjøbenhavn, hvor hans Fader (Artillerimajor, Lærer i Matematik for Cadetterne) var død, og havde derfor ganske glemt sit Modersmaal. Jeg maatte da første Gang udtrykke mig paa Tydskt, hvilket her blev til fælles Morstab med mit „hat gewesen“ osv. Dagen efter om Morgenens Kl. 9 blev det mig sagt, at jeg sikkert kunde træffe St. Jeg var der paa Slaget og pikkede paa Døren. Efterat have hørt hans stærke „Herind,“ traadte jeg ind, og fandt ham siddende i Sofaen i den

temmelig store Sal. Rast reiste han sig, kom hen til mig, saae paa mig med det mest levende, ja ildfulde Blik og da han let kunde vide, hvem jeg var, sluttede han mig med kjær- lig Glæde i sine Arme, betragtede mig derefter igjen og om- favnede mig gjentagne Gange. Dette var mig noget ganste og aldeles Nytt. Han var en 50 Aar men ungdommelig som den livligste Yngling. Jeg havde, som sagt, allerede forud ved andre Personligheder faaet et Indtryk af et friskt oprindeligt Aandsliv, men her traadte denne Oprindelighed mig imøde med en overordentlig Magt. Jeg saae ligesaa Begyndelsen af, at for Steffens gjaldt aldeles ingen Maneer, intet Paataget, intet Tillært, ja ingen Værdom, som ikke paa en eller anden Maade stod i Sammenhæng med det Personlige eller Mennes- kets aandelige Livskilde, og hvor stærkt strømmede det ikke ud fra denne Kilde hos ham selv? Han var en Mand ligesom af een Støbning (Grækerne's *όλοκληρος*, aus einem Guss). Det Originale er just det, man ikke forud kan tænke sig til, hvor Virkeligheden gaaer forud for Tanken, Billedet, som An- dre kunne danne sig, — og hvor bleve ikke, som allerede an- tydet, alle mine forudfattede Forestillinger og Billeder af min berømte Morbroder strax til Intet! Naturligviis tillod han ikke noget ærbødigt „De“ fra min Side, og da jeg spiste Frokost med ham og min Fætter, saae jeg hvorledes de stredes om Rugbrødet, som de begge af en gammel Kjærlighed foretrak for Hvedebrødet, hvortil de i Tyskland vare vante. Under Steffens Ophold i Kjøbenhavn (en 4—5 Ugers Tid) var jeg daglig hos ham, blev indbudt med ham til flere Selstaber og var tilstede ved Festsigheder til hans Ære. Han var i høi Grad søgt og beundret. Alle udmærkede Mænd kappedes om at fetere ham. De Mænd, som jeg før havde seet op til med den største Ærbødighed, alle disse saae jeg nu næsten seende op til ham. I dybe, aandfulde Blik, i Fylde af Phantasie og

Følelse, saavel som i den personlige Fremtræden og det uforberedte Ords Magt var han dem vist ogsaa alle overlegen. Han var som Forfatter ikke en Digter som Øhlsenslæger, men han var en langt mere poetisk Personlighed. Jeg saa vore meest udmærkede Mænd enkeltviis komme til ham, men ogsaa i Selskab danne en Kreds om ham. Jeg hørte, hvorledes Grundtvig kunde lade sig sige af ham. Udtalte Grundtvig sig paa en afgjørende Maade, da var Steffens i denne Henseende hans Mand, ja hans Overmand i at udtale sig stærkt og afgjørende, men man mærkede hos ham (hvad der ikke var Tilfældet hos Gr.), at en uendelig Mildhed var tilstede lige bagved de stærke og skarpe Udtryk. Jeg hørte ham ved Siden af Grundtvig komme med sin Ungdoms danske Eder. Det kunde forbause især hos en Mand, der efter nylig at have udgivet sin lille Bog: „Von der falschen Theologie und dem wahren Glauben“, antoges af Mange for at være bleven „hellig“ eller et Heldøre. Naar han selv blev opmærksom paa disse Eder, saa udtalte han sig naturligviis paa det Stærkeste imod dem, men yttrede, at de kom uvilkaarlig tilbage med hans Ungdoms Sprog, thi paa Tydsk gjorde han sig ikke skyldig i Sigt. Jeg erindrer, at Steffens sagde engang, at Grundtvig havde forelæst ham en „fortræffelig“ Prædiken, men jeg erindrer ogsaa hans Yttring om Grundtvigs Verdenskrønike fra 1811, at deri Verdens Historie var skreven for Danmarks Skyld, Danmarks Historie synes at være skreven for at komme til at omtale Steffens, men hvad der stod om Steffens var for at Grundtvig ogsaa kunde blive nævnt, saa at han selv blev Middelpunktet. Han talte i den Anledning om aandeligt Hovmod som det Sjælefarligste af Alt.*)

*) Hvad det angaaer at gøre Danmark til Middelpunktet for Verdenshistorien, da har Grundtvig for kort siden yttret i „Fædrelandet“, at

I et uforglemmeligt lille Aftenselskab hos Sibbern var jeg sammen med Steffens, Wynnster, begge Ørstederne, Øhlenflæger, Poul Møller, Zoologen Reinhardt og en tydsk Professor fra Kiel, for hvis Skyld den almindelige Samtale desværre holdtes paa Tydsk. Hvad der dog den Aften maastee gjorde meest Indtryk paa mig, var Steffens' Bevægelse ved det dybe inderlige Bagtervers som vi hørte, da vi paa Slaget Cæet kom fra Hjornelund paa Østerbro (hvor Sibbern boede) indad Nørreport. Wynnster gjentog Ordene tydeligt for Steffens:

han havde skrevet Verdenshistorien i dansk (eller „nordisk“) Aand. Hvad vil det sige: en Verdenshistorie i dansk Aand? En Danmarkshistorie i Verdenshistoriens Aand kan betyde, at man vil see og bedømme en Deel i det Heles Lys. Men at see det Hele i det Lys, som kun en Deel, en meget lille Deel kan give, det er at betragte det fra et saa subjectivt Standpunkt, at der ikke kan ventes nogen Sandhed af en saadan Betragtningssaaade. I al Fald maa det blive Sandhed med stor Modifikation. For at opløse, hvorledes man kan fordanke og derved forvanke Forestillingen om det Fjerne og Fremmede, behøver jeg kun at minde om et saadant grundtvigt Udtryk som „lange Linie“ om Muren fra Athen til Piræus eller det bekjendte Lindbergske „Rødgrød“ om Jacobs Lindseret osv. Det er ikke at nægte, at Levende kan for en Dansk Forestillingerne blive ved disse Udtryk, men sande blive de ikke, thi hverken Muren ved Athen eller Lindseretten have nogen væsentlig Lighed med det, som ved hine danske Udtryk betegnes. Det Levende og Vækkende træder i Grundtvigianismen i det Hele forud for det Sande og saaledes ogsaa i Betragtningen af det Historiske. At skrive Verdenshistorie i dansk Aand kunde være rigtig, dersom man var istand til at construere det Hele af en Deel ligesom i en Organisme *ex ungue leonem*, men det troer jeg da ikke man tænker paa, eller, dersom Danmark, det danske Folk, virkelig var saaledes Centrallandet eller Centralfolket, at alle andre Folks og Landes sande Betydning kun var at erkjende i deres Forhold til det Danske, eller at de i Forhold til dette kun havde en peripherisk Betydning. Saaledes kan Verdenshistorien betragtes fra et kristeligt Standpunkt, men ikke fra et dansk, med mindre dette enten identificeres med eller antages ligesaa høit som det kristelige.

Klokken er slagen Et.
 Hjælp os, o Jesu kjære!
 Bort Kors i Verden her
 Taalmodelig at bære!
 Der er ei Frelser fleer.
 Bor Klokke er slagen Et.

Et Glandspunkt var Studentereforeningens Høitidelighed til Ære for St. I hele den store Forsamling sluttede St. mig i sine Arme og jeg troer at turde sige, at min Bevægelse eller Begeistring var saa stor, at Forfængelighedens Djævel dengang ikke fik noget Indpas. Ved Bordet sad St. mellem Rahbek og Ohlenslæger og ligeoverfor sad H. C. Ørsted og Botanikeren Hornemann. Alle hans gamle Venner. Da Steffens reiste sig for at holde en Tale, henvendte han sig først med aandfulde hjertelige Ord til hver af de Venner, som omgave ham. Til Ørsted sagde han blandt Andet: Du har vundet Palmen hvorefter jeg kæmpede. Talen, som syntes aldeles uforberedt, holdtes med den høieste Pathos og med en overordentlig Gesticulation. Jeg stod og græd, men Poul Møller stod ved Siden af mig og lo. Noget Saadant havde vel Ingen af os før været Vidne til. Hvad der bevægede mig, var blandt andet dette, at det var min Onkel, thi det overordentlig phantasierige Indhold, og Maaden, hvorpaa det foredroges, var nok mere skikket til at vække Forundring, (maaskee Beundring) og fremkalde en Studsen end til at gjøre et dybere Indtryk. Alle vore bekjendte Digtere forherligede Høitiderne i Studentereforeningen og siden paa Skudebanen. Ved Bortgangen fra Studentereforeningen gjentoges det sidste Vers af Ohlenslægers Sang:

Du kom ei blot for med Din Hammer
 At hugge Malm af Klippens Blok,
 Dit Hjerte, som for Benstak flammer,
 Drev Dig til gamle Venners Flok.

Paa Skudebanen blev Poul Møllers herlige Sang: En Mester i Tanernes Riger osv. tilligemed Rahbeks og Ole Bangs

fungne. Det var der at Steffens udbragte Mnemosynes hellige Skaal og tilføiede: jeg tager hende med mig! hvortil Rahbet replicerede: Mnemosynes hellige Skaal! Hun bliver hos os!

Da St. reiste, fulgte jeg med ham fra Moeskilde (hvor jeg kom til ham, efterat han først havde besøgt Adskillige i det nordlige Sjælland) til Sorø, Sørbymagle (hvor min Søster var) Falkenstein (Justitsraad Manthen) og Korsør, hvor jeg tog Afsted med ham og min Fætter. Efter Alt, hvad man af det Foregaaende kjender til mig, kan man nok begribe, at dette Besøg maatte have en betydelig Indflydelse paa mig. Blandt Andet fik jeg nok derefter lidt mere Frihed og Frimodighed i det fælskabelige Liv, thi Landsbyhundsseelsen og Genertigheden hang længe ved mig, ja har nok aldrig ganske forladt mig.

Hvad Steffens angaaer, vil jeg dog endnu tilføie Noget. Der var det Særegne ved ham, at han ikke alene havde et berømt Navn som Videnskabsmand, ikke alene var en høitbegavet aandfuld Mand, men ogsaa en Mand, der med Hæder havde deeltaget i den ædle Kamp for Europas Befrielse fra Napoleons Tyranni. Der var Saameget, som ved ham tiltrak ikke blot de Ældre, men ogsaa Unge og i høi Grad dannede Damer. Han var tillige en meget smuk Mand. Men paa den anden Side var der nok dengang, ligesom Tilfældet havde været ved hans første mægtige Optræden i Hovedstaden ved Aarhundredets Begyndelse, ikke saa Faa, for hvem han havde noget Skrækkende, ja Frastødende. Man sagde om visse boglærde Mænd i Kjøbenhavn og Sorø, at de vare ikke uden en vis Frygt for ham, der kunde udtale sig saa skarpt imod den blotte Boglærdom efter Göthes Exempel i Faust:

Ist Pergament der heil'ge Brunnen
Woraus ein Trunk den Durst auf ewig stillt?*)

*) Det er da ikke Grundtvig, der først har tugtet den blotte Læsens eller Boglærdoms Indbildning.

Der var dem, der skæbte ham som en Sværmer, der vilde føre Fortidens Overtro tilbage og fordunkle det Fornuftens Lys, som havde begyndt paa en saa bekvem Maade at fordrive alle Livets Dunkelheder, at løse alle dets største Gaader. Til disse horte f. Ex. Bastholm, Præst i Slagelse, Udgiver af den i sin Tid meget læste og anseete Vestjællandske Avis. Han havde i Ungdommen været en Ven af Steffens og havde viist ham Tjenester i hans Pengetrang, for hvilke St. i Breve, som ere komne i mine Hænder, udtaler sin levende Tak, men en Indbydelse til nu at komme sammen med ham paa Falkenstein vilde B. ikke modtage.*)

Det var i den samme Sommer 1824, at den Howi'ske Strid om den fri Villie begyndte. Den vittige Læge Howig (som jeg havde lært at kjende hos Professor Petersen) havde i en Afhandling i Ørstedes juridiske Tidskrift gjort den deterministiske Betragtningensmaade gjældende og benægtet den moralske Tilregnelighed. Ørsted havde ledsaget Afhandlingen med gjendrivende Anmærkninger. Men da Afhandlingen derefter udkom særskilt, recenseredes den skarpt af Wynster i Litteraturtidenden, senere skrev Sibbern og Heiberg særskilte Skrifter desangaaende, Algreen-Ussing oversatte et ældre Skrift i Howig's Aand. I Bladene læste man den ene lille Artikel desangaaende efter den anden. Jeg kunde ikke afholde mig fra ogsaa at give et anonymt Bidrag, saavidt jeg husker i Aftenbladet. Striden bestjæftigede mig som mange Andre meget alvorligt. Især blandt Studerende disputeredes overalt desangaaende. Selv Ohlenslæger fandt sig paa sine Forelæsninger foranlediget til at udtale sig og maatte naturligvis som Digter paa det Be-

*) Efter det venstabelige Forhold, hvori St. tidligere maa have staaet til Bastholm, burde han ikke have ladet ham være uomtalt i sin Selvbioграфи.

stemteste stille sig mod Howig. Det syntes, at Striden hvilede, saalænge Steffens var her, men derefter udbrød den igjen og fortsattes nok hele den følgende Vinter.

Da jeg efter Steffens' Vortreise igjen var kommen i Ko, skulde jeg til for Alvor at læse til min Embedsexamen. Jeg meldte mig da til at tage Deel i Clausens theologiske Skriveøvelser. Han syntes, da jeg var hos ham, at være noget betænkkelig ved at antage mig, idet han yttrede, at det var fast uden Exempel, at Nogen saa tidligt, allerede i den anden Vinter efterat have begyndt det theologiske Studium, deeltog i disse Skriveøvelser. Jeg kom dog med, men var nok ogsaa langt fra at udmærke mig. Jeg havde ogsaa Andet for. I Studenterforeningen forelæste jeg den Vinter om den ældste jøniske Philosophie. Foruden de theologiske Forelæsninger virkede bestandigt Grundtvigs Prædikener og tildeels Omgang, men især Mynsters Prædikener. Af theologiske Skrifter erindrers jeg især Tholufs Commentar til Brevet til Romerne. Især efterat have læst den begyndte jeg at see lidt ned paa den ved vort Universitet herskende Theologie og sukkede efter snart at blive færdig og saaledes uafhængig i aandelig Henseende. Jeg var Medlem af et theologisk Læseselskab (for Candidater og Præster) og blandt de Bøger, som jeg derfra fik, læste jeg med Interesse de Wettes Sittenlehre, hvis Moralprincip endnu er bevaret i min Erindring: *Leben um zu leben aus reiner Achtung und Liebe des Lebens.*

For at samle mig baade med Hensyn til min religiøse Overbeviisning og mit Examensstudium reiste jeg hjem og forblev hjemme de tre Foraarsmaaneder 1825. Med Hensyn til min christelige Tro var jeg dog ved at studere Exegeese hjemme ikke kommen videre end at jeg, da jeg kom tilbage, maatte sige til Grundtvig: „Jeg veed ikke, hvad jeg skal sige om Christendommen“. Jeg fremførte for ham mine Tvivl i Anledning af

saadanne Bibelfsteder som Ordene om Bønnen Luc. 11, 5—9 og 18. 2—7. Det Væsentligste i Grundtvigs Svar gif derpaa ud, at det er Aanden, den Hellig Aand, man maa have, og naar man har den, saa tvivler man ikke. — Da jeg ved den følgende Sommer at deeltage i Erasmus Müllers Skriveøvelser nok mærkede, at jeg ikke havde saa let ved at skrive og udføre mine Tanker som mange Andre, at jeg derfor ikke vilde, selv om jeg læste nok saalænge eller samlede nok saamange Kundskaber, komme til at udmærke mig ved Examen, besluttede jeg allerede at gaae op om Efteraaret 1825, idet jeg tænkte nok at bringe det til et laud. Men der gif dog et Fjerdingaar længer hen.

Fra den sidste Sommer i min egentlige Studentertid erindrer jeg især med Glæde Middagene i Studenterforeningen, hvor jeg spiste sammen med og hørte paa Poul Møller, David Bredsdorph, Paulsen (senere i Kiel), den vittige Jørgen Jørgensen, Chr. Winther osv. Om Efteraaret var det, at Grundtvigs Kirkes Gjenmæle udkom, som atter bragte stor Bevægelse især i den theologiske og geistlige Verden. En Erkjendtlighedskrivelse til Clausen (der i Gjenmælet kaldtes en falsk Lærer) imod Grundtvig, circulerede paa Forelæsningerne, men jeg underskrev ikke. Derimod gif jeg nok samme Aften ud til Grundtvig, som nu havde undfanget den navnkundige Symboltanke, hvilken han udtalte for mig. Ifølge den er det, som bekendt, Troesbekjendelsen ved Daaben, der gennem de Aarhundreder, da Skriften saa lidet kjendtes, „har gjort Gjerningerne“. Den maa da agtes som Kirkes Grundvold og Skriftfortolknings Norm.*) I det Lys, som derved var opgaet

*) I en Række af Aar har jeg polemiseret mod Rigtigheden heraf. Det Bigtigste er samlet i mit Skrift: Om den saakaldte „kirkelige Anskuelse“ (1858). Grundtvigs Tilhængere kunne ikke tilgive mig, at jeg deri har sagt, hvad de ikke formaane at gjenbringe. Derfor er

for ham, faae han sin fuldkomne Berettigelse til det stærke Angreb mod den Lære, som indeholdtes i Clausens tykke Bog om Katholicismen og Protestantismen, selv om Tidens Exegetik ikke kunde føre til nogen Afgjørelse. — Ligesom i det forrige Aar i Striden om den fri Villie, Tilregnelighed, det var Betingelserne for al Moral og dermed ogsaa for et høiere aandeligt Liv overhovedet, som var Gjenstand for mangesidig Prøvelse, saaledes var det nu Aabenbaringen i dens Overnaturlighed som Kirkens Betingelse, der drøftedes. Men jeg troer, at for de Studerendes Vedkommende var i den sidste Strid ikke saameget Sagen selv, som de to Personligheder, Grundtvig og Clausen, Gjenstanden. Der var nok dengang kun ganske enkelte af mine Jevnaldrende, som stode paa Grundtvigs Side. Hvad Sagen angik, da havde mit personlige Bekjendtskab til og min Hengivenhed for Grundtvig ingen Indflydelse paa mig og decidert var jeg ingeniunde.

Jeg skulde da op til Juul 1825 og jeg angav i mit Petition som Grund til, at jeg ilede med at faae Embedsexamen: „Saalænge man læser til Examen, paatrænges der Sjælen saameget Andres Meninger, at der ikke let bliver Plads til nogen egen Dom“. Da jeg efter skriftlig Examen var hos den theologiske Professor Jens Møller for at høre, hvorledes mine Sager stode, kom han mig meget heftigt imøde med de Ord: „Jeg har læst deres Petition og finder hvad de der har skrevet fornærmeligt mod os og utilbørligt, thi vi Professorer paatrænge Ingen vore Meninger“. Han var ikke en Mand af faa Ord og sagde

f. Ex. mine i de senere Aar udgivne Smaafrister neppe engang blandt „Bognyt“ ansførte i Kirketidenden (Grundtvigianismens Organ). Uden i sin Tid at ansføre som udkommen mit Skrift om Romerkirken, har man derimod ikke forbigaaet det senere udgivne romersk-katholske Modskrift. Man skulde da tro, at man heller vil have, at Folk skal læse, hvad der siges for end imod Romerkirken.

derfor i en irettesættende Tone meget Mære, men da han sluttede dermed, at han havde givet mig Laud. for det Skriftlige, saa tog jeg mig ikke hans Skjænd videre til Hjerter og da jeg senere var hos ham, Dagen før det Mundtlige, var den godmodige Mand nok saa venlig, ja yttrede endog, at jeg ikke skulde bryde mig videre om hans Ord forleden.

Der var unægtelig efter den korte Forberedelsestid mange Huller i mine Kundskaber, men jeg gik dog med megen Frimodighed, ja Munterhed hen til det grønne Bord. Det var i Tro paa Gud, at mit Mod grundede sig. Det stod for mig, som om hele min Fremtid beroede paa Udfaldet af Examen, men tillige havde jeg den Overbeviisning, at jeg ikke burde bide længer, og derfor troede jeg bestemt, at Gud nok vilde tage sig af mig og jeg mærkede ikke til nogen Frygt. Nogle fandt, at jeg sad med en Ro og Frimodighed under Examinationen som om jeg var Examinator. Jeg fik da Laud., og hver Gang jeg siden i mit Liv ubetinget har lagt min Sag i Guds Haand er det gaaet heldigt, men det er ogsaa allerede en Naade der skjænkes just derved, at man ubetinget kan overgive sig til Herren, ja naar man gjør det, saa siger man allerede: „Din Naade er mig nok“, og vilde da, roligere end man forud skulde tro, kunne finde sig deri, om det ikke gik efter vort naturlige Ønske. — Da nogle Dage efter Candidateden skulde aflægges og jeg med de Andre kom ind i Consistorium, hvor Facultetet og nogle Præster sad, holdt Erasmus Müller en latinisk Tale, hvori Indholdet af Eden og dennes Hellighed indstærpedes. Vi bleve først derinde bekjendte med, hvad det var, hvortil vi skulde forpligte os. Jeg blev urolig over denne Eds-aflæggelse. Det forekom mig, at jeg skulde forpligte mig til Mære end jeg kunde holde. Jeg gik da bort uden at aflægge den. Man troede, at jeg havde faaet ondt. Først et Par Uar efter blev den aflagt. Candidaterne burde unægtelig forud have

været gjorte ordentlig bekendte med Edens Indhold. Det flete heller ikke ved Præsteeden, som jeg en 9 Aar senere aflagde i Ribe Domkirke.

Jeg var den første Kandidat fra mit Aar. Et Fjerdingaar efter vare. (nuværende Biskopper) Rjerkegaard og Engelstoft oppe. Dagen efter Examen gif jeg op paa Universitetsbibliotheket og laante Spinoza, som jeg fordybede mig i uden derfor at opgive Noget af mit Hjertes inderlig Tro paa den levende Gud. Da jeg ikke kunde faae Informationer og jeg ikke uden at fortjene Noget var istand til at leve længer i Kjøbenhavn, saa besluttede jeg mig til at søge en Informatorplads paa Landet. Hos Pastor Salling i Bonsild ved Kolding var en saadan at erholde og jeg gif ind paa Betingselserne. Da den først skulde tiltrædes 1ste Mai reiste jeg hjem og opholdt mig i Skambye et Par Maaneder iforveien. Da jeg til Afsted var hos Grundtvig, var han yderst hjærlig og regnede mig blandt sine yngre Venner. Jeg forlod saaledes Kjøbenhavn denne Gang med et venligt Indtryk af Gr. ligesom jeg ogsaa havde adskillige Uttringer af ham bevarede i min Huskommelse til at tænke nærmere over i min paafølgende landlige Eenfomhed.

Under de to Maaneders Ophold i Skambye var jeg til Alters med min Familie i Skambye Kirke. Det var tredie Gang, efterat jeg var bleven Student. Første Gang var hos Grundtvig, hvorefter jeg ovenfor har sagt et Par Ord. Anden Gang var jeg hos Mynster i Trinitatis Kirke. Skriftestolen forekom mig just stikket til en fortrolig Tiltale og Mynster begyndte med disse simple Ord: „Er det ikke billigt, at vi elske Gud?“ Det var i en saadan rigtig, hvad skal jeg kalde det? hjemlig, vort Inderste søgende Tone. Der kunde neppe tænkes nogen større Modsetning til Grundtvigs phantasie-

rige Udtalelse. Det blev ikke uden Indtryk. Men i Skambne grebes jeg dog meest, men det var fremfor Alt ved Psalmens Ord:

Åk see til mig i Naade ned,
 Varmhjertighedens Fader!

hvilken Bøns dybe Indhold først da gik op for mig. Det var et Suk ud af mit inderste Hjerte: jeg græd, ja hulkede, vist ikke uden nogen Forundring for de Andre. Jeg følte en Betsignelse af denne Altergang med mine Nærmeste i den stille Landsbykirke, men det var dog noget altfor Forbigaaende til at der i mit indre Liv derfra lader sig datere nogen Begyndelse.

Under dette mit Ophold i Skambne havde jeg et Besøg af en Fætter Hagerup, dengang norsk Søofficier. Han er død for en Deel Aar siden som Medlem af Statsraadet og høit agtet i sit Fædreland. Da han besøgte mig, kom han fra vor fælles Onkel Steffens, hos hvem han havde opholdt sig et Aar i Breslau. Han bragte mig et Brev fra Steffens, som jeg her vil meddele, da det uden Hensyn til, hvad der staaer om mig, forekommer mig høist characteristisk:

„Lieber Ludwig! Daß ich mich herzlich freuen werde dich hier zu sehen,*) brauche ich dir wohl kaum zu sagen. Du bist also geistig frey, jung und gewiß zuversichtlicher, muthiger, als ich dich in Kopenhagen fand. Du mußt nun in die freie Welt. Du mußt die aufgeregten Geister in ihrer Heimath besuchen, obgleich ich keinesweges behaupten möchte, daß sie daheim schlummern. Ich gebe dir aber einen Rath. Gehe erst nach Berlin. Komm dann zu mir. In Berlin mußt du dich auf jeden Fall eine Zeitlang aufhalten. Ich aber wünsche aus tausend Gründen dich erst zu gewinnen, nachdem du schon andere kennst. Sperr dich nicht, scheue dich ja nicht, werde

*) Da jeg meldte ham Udfaldet af mit Examen, omtalte jeg, at jeg havde Haab om engang at besøge ham.

Hegelianer, bete Schleiermacher an, wenn dir's so ums Herz ist. Das Heiligste ist die innere Wahrheit — Dann komm hierher, wo ich dich recht mit Sehnsucht erwarte und mit freudiger Liebe aufnehmen werde. Dein stiller Ernst, lieber Ludwig! ein großer Eifer und Fleiß haben mich recht sehr für dich gewonnen, nur etwas mehr Courage — nun daran fehlt's ja hoffentlich noch nicht. Grüß u. s. w. Dein treuer St.

Berlin $\frac{2}{2}$ 26.

Hagerup ist ein sehr braver Bursch, du wirst ihn lieb gewinnen."

Hagerup var hos mig en 14 Dage og vi bleve meget gode Venner. Han fortalte mig Adskilligt fra Tydskland om Steffens' Liv hjemme, ogsaa om Baggesen, hvem han havde besøgt i Dresden. Det var ikke længe før Baggesens Død. Han havde ikke gjort noget godt Indtryk ved den Bitterhed, hvormed han udtalte sig næsten mod alle bekjendte Mænd herhjemme. En kaldte han en dum Tosse, en Anden en storfnudet Ænegt osv. Ikkun Oluffen, sagde han, var hans Ven. — Jeg tillader mig at fortælle en lille Begivenhed, som dengang vakte endeel Om- tale og Morstak paa Egnen. For at underholde vor fjære norske Slægtning toge vi ud til et offentligt Bal i den lille Stad Bogenfse. Der var blandt Andre Flere af Omegnens Herremænd tilstede. Hagerup vilde føre Dandsen op efter Bordet, havde engageret sin Dame og angivet Dandsen for Musikken. Men inden den begyndte, traadte en høi anseelig Herremand med sin Dame frem som den, der vilde føre en anden Dands op. Han lod som der slet ingen Andre vare paa Gulvet og gav en anden Ordre til Musikken. Musikanterne kjendte jo ikke det Ringeste til Hagerup, og den ældre anseelige Proprietair var dem en altfor betydelig Person til at de mod ham vovede at gjøre nogen Indvending; de begyndte derfor at spille, som denne Sidste vilde have det. Hagerup blev som

rafende, (thi Justitsraaden ændseede ingen Modforestillinger,) og det lod som han vilde fare løs paa ham midt i Selskabet. Jeg søgte at berolige ham dermed, at Bedkommende nok var omtaaget af Binen og derfor ikke ret vidste, hvad han gjorde. Uagtet Selskabets stille Misbilligelse gif Herremanden af med Seiren og fik sin Dands sat igjennem. Men Hagerup følte sin Ære, sin militaire Ære krænket. Der blev saaledes Dagen efter et Brev affendt, hvori der paa en eftertrykkelig Maade krævedes en Æresopreisning. Der taledes om Mulighden af en Duel osv. Men saavidt kom det ikke, thi Herremanden, tildeels vel af Hensyn til min Fader, gav et meget galant Svar og bad om Tilgivelse: han havde, skrev han, slet ikke vidst noget af det Hele, før han hjemme fik det at høre. Det Mærkeligste ved det Hele var, at en halvberuset Mand kunde ved et offentligt Bal faae sin Krænkelse af Selskabets Love sat igjennem, fordi han var Justitsraad, Herremand.

I denne Tid sluttede jeg et andet Venstabs, som ikke blot har bevaret sig levende og inderligt indtil denne Dag, men som ogsaa med Tiden førte Mere med sig af største Betydning for mit Liv. Min kjære Svoger, Biskop D. Laub, saae jeg første Gang Maret iforveien paa et Bal mellem Juul og Nytaar hos Mynsters. Han var samme Aar (1824) bleven Student. Hans stille milde Væsen med de levende Dine tiltrak mig meget og vi bleve allerede i det Selskab ret godt bekjendte. Senere talte vi lidt sammen hver Gang vi mødtes paa Gaden. Da jeg nu fra Skambye tænkte tilbage paa mine mange jevnaldrende Bekjendte i Kjøbenhavn, var der Ingen, hvem jeg heller tænkte paa end ham og jeg skrev ham til. Efterat have modtaget hans Svar vare vi Venner. Vi ere lige gamle (kun to Dages Forskjel).

Mit Ophold som Huuslærer i Vonsild

fra 1ste Mai 1826 til 1ste Mai 1827.

Ikke længe før jeg skulde tiltræde min Informatorpost havde jeg i Stambøe faaet Schleiermachers for faa Nærheden udkomne Dogmatik at laane, men jeg kom dog ikke langt i dette Værk inden jeg skulde bort og min første Tanke ved at betræde Inlands Fastland var, at jeg nu var paa den Jord, der hang sammen med Tyskland, hvor saamange store Aander boede, hvor ogsaa Schleiermacher boede.

Den Informatorplads, som jeg skulde indtage, var i det Hele ikke meget tiltrækkende. Lønnen var noget Mere end det Halve af det, som en Huuslærer i en Præstegaard nutildags kan faae. Dog havde jeg en lille Ridehest. Jeg skulde læse med 6 Børn af forskjellig Alder, af hvilke Ingen viste nogen særdeles Drift eller Begavelse. Et lille Huus i Nærheden af Præsteboligen, som et simpelt Bondehuus, med smaa Vinduer og lavt til Loftet, blev med dets to smaa Stuer anvist til Skole og Beboelse for mig og flere af Drengene. Rotterne gjorde en forfærdelig Støi baade under Gulvet og paa Loftet. — Hvad Pastor Salling angaaer, da havde Grundtvig efter det, som han kjendte til ham, indtrængende fraraadt mig at tage til Vonsild. Salling var som stærkt heldende til Pietismen ikke af Grundtvigs Folk, ligesom hans Personlighed i det Hele havde frastødt ham. Da ved et Besøg i Kjøbenhavn Salling blev opfordret af Rudelbach til at prædike i Frelzers Kirke, vilde Gr. ikke give sin Tilladelse, da han „ingen Hykler vilde have paa sin Prædikestol.“ Salling selv fortalte mig, at han var bleven viist fra ham med de Ord: O procul procul abeste profani! Hvad nu min egen Erfaring angaaer, da lærte jeg at kjende Salling som en ivrig Præst, men i en saadan pietistisk Retning, at han maatte meget mere frastøde end til-

trække mig. Han prædikede henved $1\frac{1}{2}$ Time (og han havde dog 2 Kirker) og holdt desuden hver Søndag Aften en Opbyggelsestid (kaldet „Stund“) med megen lang Tale. Der var fuldt baade i Kirkerne og ved disse Andagtstimer. Men jeg kunde slet ingen Smag faae paa denne lange improviserede gudelige Snakken med de gjentagne Udtryk „at boe og hvile i Lammets Saar“ og med Orølen ved Udmaling af Helvedes Qualer samt en indirecte Hentydning til, at de, som ikke gif i samme religiøse Retning og altsaa kom i Kirken osv., fulgte den brede Wei. So mere paatrængende disse Taler viste sig eller jo mindre jeg uden andre Ubehageligheder godt kunde slippe for dem, desto utaaeligere maatte de efterhaanden blive mig. Naar jeg ikke var tilstede, lod Præsten mig det høre paa en eller anden om end ikke ligefrem Maade. Saaledes kunde han Søndag Aften fortælle mig, som havde siddet paa mit Bærelse hele Dagen, at der den Dag neppe havde været Een hjemme i Byen, men Alle været i Kirke. Jeg fandt i hans Prædikener ingen sund Næring for min Aand og mit Hjerte, men paa min Phantasi og min hele Stemning havde de dog ikke liden Indflydelse. Flammerne ved en Udebrand, hvorved et Huus i Byen nedbrændte, vare mig saameget mere uhyggelige, som jeg ikke kunde lade være at tænke paa Helvedes Flammer, hvorom der saa ofte hørtos i Kirken. Men hvad man saa end med Rette kunde sige imod Sallings Prædikener, saa vare de dog stik imod Verdsligheden og den Verdsligheden begunstigende Rationalisme, og en stor Virkning havde de paa Bønderne, og denne Virkning er, skjøndt Salling er død for mange Aar siden, endnu ikke forsvunden. En Frygt (for Helvede), som det verdslige Sind ikke kjender, fik han vaft i Sjælene og dermed en Omsorg for Sjælens Frelse imod de verdslige Sorger og Tragten efter de jordiske Ting. — Sallings Personlighed var mig i det Hele ubehagelig. Om

han end havde adskillige Kundskaber, saa havde han slet Intet af det, som hører til den friere og ædlere Mandsdannelse, og hans Forfængelighed gav sig snart tilkjende i Samtaler ved det han fortalte om sig selv og det Velbehag, den Yndest, han havde vundet hos Kongen og andre Store osv. Han havde virket med Abrahamson til den indbyrdes Underviisnings Fremme og var derfor bleven Ridder af Dannebrogen. Denne Decoration var dengang paa Præsternes Bryst ikke saa ofte at finde, og den bidrog ikke lidet til at give ham en vis Anseelse, naar han viste sig udenfor sin Menighed. Omendstjøndt han nok vidste, at han ikke behagede Grundtvig, saa nærrede han dog en stor Respect for Gr. og vilde vist gjerne have hans Gunst. Da han hørte, at jeg kjendte Gr., ja endog skrev til ham, saa indvirkede det maaskee noget paa hans Forhold til mig. Han var bestandig mild imod mig, endstjøndt jeg neppe har kunnet skjule min Ulyst til at omgaaes ham og til at høre hans Prædikener.

Hvormeget jeg end havde at gjøre med Underviisningen, saa vandt jeg dog i Bonfild ikke saa lidt Tid til Selvstudium. Blandt andre Bøger havde jeg i Odense hos den tidligere omtalte Præst med det store Bibliothek laant Kants Kritik der practischen Vernunft og Kr. d. Urtheilskraft. Især det sidste Værk fængslede mig og gav mig meget Stof til Selvtænkning. Det har glædet mig, naar jeg senere har hørt det berømme baade af Schelling og Steffens som det aandrigste og skarpsindigste af Kants Skrifter. Det havde noget sæereget Interessant for mig, naar jeg saae Kant, der stod som en rolig upartist Dommer udenfor Christendommen, i enkelte ligesom uvilkaarlige Yttringer at lægge sin Verbødighed for denne „wundersame“ Religion for Dagen. Jeg trængte til at betragte Christendommen ikke blot som en Foranstaltning til min Frelse eller i Forhold til det Personlige i mig, men ogsaa i

Forhold til de evige Ideer af det Sande og Gode eller at see den bedømt ligesom udenfra (objektivt, som Gjenstand) og det skaffede mig da en stor Tilfredsstillelse, naar en Mand som Kant, der alene bedømte Christendommen efter almeengyldige Ideer, ikke kunde nægte den sin Beundring. I Haderslev laante jeg Gøtthes Bøger, og midt i denne pietistiske Atmosfære, som omgav mig i Birkeligheden, levede jeg mig ved Gøtthes „Wilhelm Meister“, „Aus meinem Leben“ osv., ind i en stik modsat.*) Hans „liberaler Welttsinn“ var vel heller ikke Sandheden, men dannede dog i min Sjæl (i Forbindelse med Kants objektive Betragtningssmaade) som det modsatte Extrem en god Modvægt til den sneverhjertede Pietisme. Naar man selvstændigt (og saaledes maa man jo læse alle Skrifter) læser disse store Tydskere**) og ikke driver noget slags Afgudereri med dem (som man vel har gjort), ville de bestandig kunne yde en gavnlig styrkende udvidende Næringsnæring, som ikke uden stort Savn kan undværes. De som lade haant ad dem ere enten betagne af Nationalitetsfordomme eller have aldrig ret lært dem at kjende eller ere pietistisk sneverhjertede. Jeg erindrer, at selv Grundtvig engang sagde, at der ikke var nogen Digte, han hellere vilde give unge Mennesker end Schillers (Tragoedier). Have de, som nu ville have Tydske affskaffet i Skolerne, noget meget Bedre at byde de Unge, forsaavidt de dog trænge til noget Mere end hvad vi Danske selv have? Jeg tvivler ikke paa, at der er dem, som nu heller ville have flibrige franske Romaner læste af unge Mennesker end Schillers Digte, fordi de ere tydske.***)

*) Menneskene ere der som smukt pyntede Arbejdsfolk, der ere utrættelige i deres Arbejde om Helligdagene (istedetfor at gaae i Kirke) som om Søndedagene (af Steffens ifølge Grundtvig).

**) Mægtige Naturer, kaldte Grundtvig dem.

***) Til disse synes nu selv Grundtvig at maatte regnes efter hans Ord ved Nabningen af Vinterstolen paa Marienhus. Naar han der taler

I Sommeren 1826 visiterede Superintendent Adler i Bonsild. Det var en Mand af en ganske anden Mand end Salling. Han var en høi smuk ærværdig Skikkelse af en fin Verdensdannelse med et mildt belevent Væsen. Som Theolog var han udgaaet fra Rationalismen, men havde dog nok hævet sig til et supernaturalistisk Standpunkt. Den senere Biskop i Slesvig Boesen, som var den, der havde skaffet mig Informatorpladsen i Bonsild og nu var kaldet til Præst i Nørre-Løgum, opholdt sig i den Tid med sin unge Kone hos Sallings, og var imidlertid til Bispeexamen hos Adler. Med Superintendentens Visitationer mærkede man især, hvorledes det tydske Sprog blev levende i disse nordligste Egne af Slesvig. Adler selv kunde ikke ganske afholde sig fra Germanismer i sin Katechisation. Saaledes erindrer jeg „den morgende Dag“ osv., men ellers generedes han aldeles ikke ved det Danske i Conversation. Dog talte man ved Selskaberne hos Præsterne i Omegnen for hans Skyld næsten udelukkende Tydskt. Det var til megen Uergrelse for mig, thi hvor gjerne jeg end læste de store tydske Forfattere, saa begreb jeg dog ikke, hvad den Tydsktalen stulde til, da Alle kunde Dansk. I samme Sommer besøgte Grosserer Hammerich, en Broder til Fru Salling (en rar

om Stormagterne, glemmer han en Stormagt, som er større end de andre nemlig Sandheden, mod hvilken vi slet Intet formaane Kor. 13, 8. Ophører man at læse Tydskt og istedetfor vil læse Franskt og Engelskt (ligesom jeg ogsaa i mine ældre Aar helst læser disse Sprog) saa vise de franske og engelske Forfattere, naar der handles om aandelige Ting, nu langt mere end før til de Tydske, saa at man dog omsider igjen ad en Omvei vil komme tilbage til dem. Efter Grundtvigs Uttringer synes selv Luthers Skrifter og en Poul Gerhards Psalmer at maatte forbandes, ja jeg seer ikke, hvorledes Anerkjendelsen af Reformationen paa nogen Maade kan forenes dermed, „at der er intet Fremmed, der har gjort Danmark og det danske Folk saamegen Skade og Fortræd som det tydske Sprog og de tydske Bøger“. En Fortielse kan under visse Omstændigheder være som en Benægtelse.

naturlig og venlig Kone, som jeg holdt meget af) Bonfild tilligemed sin yngste Søn Martin. Denne var en Dreng paa en 14—15 Aar, endnu ikke confirmeret, opvakt, og med megen Begeistring for de danske Digtere. Jeg havde stor Opmuntring af hans Besøg, endstjøndt han ikke var udviklet nok til at samtale med om de Ting, der dog især beskæftigede mig. Han blev i Bonfild, mens Faderen i Handelsforretning gjorde en Reise til Kiel. Vi læste noget sammen, gik meget sammen omkring i den smukke Natur og talde om vore Digtere, men ogsaa om Mynster, Grundtvig, Lindberg osv. Han skulde den følgende Vinter forberedes til Confirmation af Mynster, hvem jeg da søgte at bringe ham til at høiagte og elske, men jeg troer ikke at det ret lykkedes. Heller ikke formaade selve Confirmationsforberedelsen senere at drage ham til Mynster. Grundtvig stod ham høiere. Vi bleve gode Venner og endstjøndt jeg var Candidat og han ung Skolediscipel, bleve vi dog Dus. Hans Fader syntes godt om dette Bekjendskab, hans Søn havde gjort, og indbød mig meget til at besøge dem, naar jeg kom til Kjøbenhavn igjen. — Salling's ældste Søn gik i Kolding Skole. Derfra fulgte ofte hjem med ham en Skolekammerat med et alvorligt Ansigt. Man maatte antage, at der stak en heel Deel i denne Dreng, men han indbød mig just ikke til videre at inblade mig med ham. Jeg tvivlede ingenlunde paa, at han havde et godt Hoved og var dygtig i sine Ting, og som hans Censor ved Examen i Kolding fik jeg det at see. Det var Carl Bloug. Hans Fader, der var Adjunkt ved Skolen, besøgte jeg ofte.

Engang anmodede Salling mig om at prædike for sig. Jeg kunde, som theologisk Candidat, ikke godt nægte det. Theologiske Candidater skulde jo endog efter Loven øve dem i at prædike. Jeg lovede det altsaa, men det vilde slet ikke gaae med at faae denne Prædiken paa Papiret. Jeg kunde vel nok

faae de Tanker istand, som vilde være tilstrækkelige til en Disposition, men Udførelsen vilde slet ikke forme sig for mig. Søndagen nærmede sig. Hvad skulde jeg gjøre? Der hørte Mod til at træde op og improvisere første Gang man saaledes traadte frem og det i en opfyldt Kirke. Der hørte Mod til, eftersom jeg slet ikke følte nogen Begavelse i den Retning. Jeg forberedte mig da tilsidst til dette Mod istedetfor til Prædikens selv. Tordag Aften fik jeg min Aftensmad over i mit Værelse, som om jeg skulde gaae og memorere. Nei — jeg øvede mig i det, som Jesus sagde til sine første Disciple (men derfor ikke til os): „Bekymrer Eder ikke for, hvorledes eller hvad I skulle tale; thi det skal gives Eder i den samme Time, hvad I skulle tale. Thi I ere ikke de, som tale, men det er Eders Faders Aand, som taler i Eder“. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke fornåm til Aandens Bistand, men jeg var glad ved, at, om end den talrige Menighed ikke opbyggedes synderligt ved det jeg sagde, men vist fandt, at det var en sær Tale, jeg dog synes at være kommen fra det uden at tabe i den Agtelse og Belvillie, som jeg nød hos Flere der i Menigheden. Det er iøvrigt underligt, at hvor godt jeg end erindrer mange Ting fra hine Dage, saa er det mig ikke muligt at ihukomme, over hvilken Text jeg dengang prædikede.

Mit Ophold i Bonfild blev mig især om Vinteren 1826—27 trykkende og jeg har neppe nogenfinde i den Grad maalt Tiden i Tankerne, som jeg dengang gjorde, og jeg kunde ikke beqvemme mig til at biev en Dag længer end til 1ste Mai 1827 efter Accorden, uagtet Salling ønskede det.

Mit Besøg i Breslau 1827.

Jeg havde Haab om deels ved de Penge, jeg kunde beholde af min Løn ved Afreisen fra Bonfild, deels ved Tilskud af min Fader at blive istand til i Sommeren 1827 at besøge min Onkel i Breslau. Dette Ønske blev opfyldt. Det forekom mig, at jeg havde i Bonfild gennemgaaet en Skole for mit indvortes Menneſte til Fremme for den indre Alvor. Hvormeget jeg end havde bestjaeftiget mig med Gøthe, hvis Bærker kunne synes snarere at føre til at tænke paa Verden og dens Herlighed end paa Gud og Evigheden, saa havde dog min daglige Omgivelse, den pietistiske Religioſitet, hvoraf Alt har Præg, ikke været uden en dyb Virkning paa mit Sind i Retning af den religiøse Frygt, Frygt for Gud i Betydning af Frygt for hans Straf, Frygt for Fortabelse. Spørgsmaalet om min egen og mine Kjæres Salighed kom mere end tidligere frem i min Sjæl, ja dette alvorlige Spørgsmaal lod mig ikke saa udeelt give mig hen til den ungdommelige Glæde over Reisen til Breslau, som jeg ellers vilde, imedens jeg i mit Hjem forberedte mig dertil. Dog brød denne Glæde ogsaa undertiden stærkt frem især ved Tanken paa Steffens, hvem jeg mente nu anderledes at kunne udspørge og derfor anderledes at kunne have godt af end i Kjøbenhavn, men ogsaa ved Tanken paa den uendelige Frihed, jeg paa Reisen kunde nyde i Modsaetning til den uendelige Bundethed i den forløbne Vinter som Informator for de mange Børn i Bonfild. Naturligviis maatte jeg ogsaa glæde mig til de nye Steder, de nye Egne, jeg skulde see, men jeg var dengang (i Mai) i Tankerne paa en Reise til langt fjernere Egne og anderledes Naturstorheder end dem, jeg paa min Reise kunde vente at see. Jeg læste nemlig Humboldts Reise i Æquatorial-

egnene. Hvad jeg især glædede mig til at faae at see i Naturen, var Bjerge.

Efterat have været i Skambye i Mai tilbragte jeg omtrent en Maanedstid i Kjøbenhavn inden min Afreise. Jeg maatte dog være noget sammen med mine Venner, som jeg havde vunden, siden jeg sidst var der, Raub og Martin Hammerich, hvis Broder Frederik jeg da ogsaa lærte at kjende. Den 27de Juni seilede jeg fra Kjøbenhavn til Badestedet Doberan paa Kysten af Mecklenburg. Derfra maatte jeg tage med Extra-befordring til Güstrow 5—6 Mil. Jeg havde just ikke mange Reisepenge og dette var en kostbar Begyndelse. Det første Naturindtryk jeg modtog var ved Tordenveir. Som jeg i Mecklenburg saae Kynasledere paa alle Huse, saaledes blev jeg ogsaa selv overfalden af et voldsomt Tordenveir, der ved det forfærdelige Regnskyl nødte os til at kjøre ind i en Bondegaard, hvor det plattjdske Maal forekom mig næsten ligesaa forstaaeligt Dansk som det Tydske. Dagen efter i Güstrow oplevede jeg igjen et heftigt Tordenveir, der forekom mig at prædike mere vækkende for Sjælen end en Prædiken uden Saft og Kraft, som jeg hørte i Kirken. Jeg havde da Grund til at tænke paa det tydske „Donnerwetter“, som saa ofte brugtes hjemme som et Forundringsudraab, men her var Tordenveiret selv den eneste Gjenstand for min Forundring. Det var just Mecklenburgs høist profaiske, nemlig sumpige Naturbestaaffenhed, der foranledigede den megen Torden. Fra Güstrow blev jeg indstreven med Posten til Berlin. Reisen varede nok et Par Dage og var yderst trættende i den for Skjønheder blottede Egn. Jeg kan dog ikke glemme en Skuespiller, som var min Reisefammerat og med hvem jeg blandt Andet besaae Slottet Reinsberg, hvor Frederik den Anden tilbragte sin Ungdom. Af denne Skuespiller hørte jeg første Gang til Forundren de mange tydske Beundringsudraab. Jeg kan endnu ligesom høre

hans sentimentale Udbrud: „O! liebe Keinsberg! Du bist wunderhübsch, wunderschön liebe Keinsberg! osv. Da vi nærmede os Preussens Hovedstad tog mit Reiseselskab sig meget af mig, for at jeg ret kunde nyde Synet af den store Stad. Men først, da jeg var inde i Gaderne følte jeg mig imponeret ved Bygningernes Storhed, der, syntes mig, langt overgik, hvad jeg havde seet i Kjøbenhavn. Ikke længe efterat jeg var kommen paa Hotellet gik jeg ud for at opsoge Universitetet, og saae der de mange opslagne Bekjendtgjørelser af de berømte Mænd, hvis Navne i det Mindste vare mig saa vel bekjendte, af en Schleiermacher, Hegel, Neander, Marheinecke, Boeck osv. Dagen efter var jeg henne at hospitere hos dem. Til et længere Ophold i Berlin efter min Onkels Raad i det ovenanførte Brev vare mine Penge ikke tilstrækkelige.

En Grefsnigt som den, hvormed jeg da betragtede især Schleiermacher, hører vist til de Følelser, som man nu ikke let finder hos unge Mennesker. Der var dengang en Forestilling om og et Suk efter en anden høiere (mere positiv) Theologie end den rationalistiske uden en ligefrem Tilbagevenden til den gamle Orthodoxie. Min Grefsnigt for Schl. beroede derpaa eller udgik derfra. Den havde Intet at gjøre med den Forgudelse, der jo ogsaa nutildags kan vises betydeligere Personligheder af deres Tilhængere, thi jeg kjendte endnu ikke meget til Schl's Theologie og vidste egentlig slet ikke, hvorvidt den i det Hele vilde tilfredsstille mig; det var heller ikke alene den Berømthed, den overordentlige Anseelse han nød som Lærd, som Theolog og Philosoph, det var fremfor Alt ham selv, hans Personlighed, der drog mig saa stærkt til sig, ja drog mig førend jeg endnu havde faaet ham at see, idet han gjaldt mig ikke blot som en Opfinder eller Opdager af en eienommeligg Maade at betragte Christendommen og dermed at

betragte de guddommelige og menneskelige Ting paa*), men som en personlig Bærer af og Repræsentant for en saadan Anskuelse, om hvilken jeg dog vidste Saameget, at der i den maatte være en stor oplivende Kraft, da den førte udover den tørre bare Rationalisme og udøvede en saa magtig Endfyldelse. Min Erfaring gjaldt altsaa fra Først af Mennesket Schl. og jeg kommer her ihu den Skaal, Mynster skal have udbragt for ham paa Skindbanen ved hans Besøg i Kjøbenhavn 1833: „Dem Denker, dem Prediger, besonders aber dem Menschen Schlmchr.“ Da hans Person gjaldt mig saa overordentligt meget, saa var det mig noget Stort og nok en Reise til Berlin værd at faae ham at see. Han læste de 3 Morgentimer fra Kl. 6—9 ifkun med 5 Minuters Mellemrum. Da den lille Mand kom ind ad Døren paa Auditoriet, kunde jeg mærke en Bevægelse blandt Tilhørerne, men jeg kunde Intet see, indtil hans store betydelige Ansigt lod sig tilshyne lige tæt over Kathedret og han med sin dybe alvorlige Røst begyndte sit Foredrag. Jeg var saa optaget med at see paa dette Ansigt, at jeg ikke havde videre Udbytte af Forelæsningsens Indhold, som det maaskee ogsaa vilde have faldet mig vanskeligt ret at fatte. — I hine Aar var Berlineruniversitetet i dets højeste Flor og en overordentlig talrig Ungdom fra Europas forskjellige Lande var der samlet om de berømte Lærere. Hegel og Schleiermacher vare, som bekjendt, Antipoder i Videnskabernes Verden, men her paa Universitetets Gange saae man dem mødes, og man kunde da, efterat have hørt Schleiermacher om den absolute Afhængighedsfølelse som den sande Religionsfælsens Baser, gaae hen at lære af Hegel, at som det er ved Tænken (og ikke ved Følelsen) at Mennesket adskiller sig fra

*) Det var mig klart, at i en saadan Sag maatte Mennesket selv efter dets inderste Aands- og Hjertes Retning være Hovedsagen.

Dyret, saa beroer det Sande i Religionen alene paa Tanken. Hegel behagede mig aldeles ikke, hverken hans Foredrag eller hans Udseende. Hans Ansigt mindede mig strax om en dengang bekjendt Auctionsholder i Kjøbenhavn, Hornbech, kun vare hans Dine saa Røde. Kirkehistorikeren Neanders Auditorium var propfuldt af Tilhørere, som beholdt Hattene paa. Han taledede om den christelige Fordring: altid at bede. En 6—7 Aar senere har jeg hørt ham over Kirkehistorien.

Jeg tillader mig her en almindelig Bemærkning. Man taler især i de sidste Tider Meget hos os om det falske Føl=omme, „das Ueberschwengliche“ som noget Characteristisk for Tyskerne og man kan have Ret, at det findes i høi Grad hos Mange af dem, som hos hiin ovennævnte Skuespiller. Men tænke vi paa os selv, paa de mange overvættede Udtryk for Roes og Dadel, som især i de senere Tider er kommen i Brug hos os, da synes vi neppe at staae tilbage (man tænke paa, hvortidt f. Ex. Ordet „mageløs“ udgaaer af en ung Piges Mund!). Og er man i Almindelighed vist med Rette enig om, at det tyske Folk er fremfor andre europæiske Folk det philosophiske, altsaa til videnskabelige Theorier og Abstractioner meest skikkede og tilbøielige, da tillægger man det en al det Sentimentale og Pathetiske modsat, tildeels udelukkende Eien=dommelighed. Repræsenteres den tyske Aand i nogen Maade af en Kant, Fichte, Schelling eller ogsaa af en Digter som Göthe, saa skulde man sige, at intet Folk er mindre sentimentalt end det tyske. Hvilket Folk har en Tænker og det en Tænker, som har udøvet stor Indflydelse, at opvise, der er al Følsomhed mere diametral modsat end Hegel? Paa den anden Side er det jo ikke at nægte, at modsatte Extremer mangler det ikke paa, ligesom der neppe er Mangel paa noget Extrem i det i en saa stor Mangfoldighed af Retninger adspaltede Folk. Schillers Pathos maa vel kaldes beundringsværdig, om

end ikke uden en for os trættende Længde og Bredte i dens Udtyk. Men det er vist ikke ganske rigtigt uden Videre at betragte det som i sig selv forkasteligt, hvad der ikke behager os.

Fra Berlin reiste jeg med en „Lohnkutscher“ til Schlesien i Selskab med en Dame og adskillige Børn, som alle sad inde i den lukte Vogn, mens jeg helst sad hos Kudffen. Havde jeg været vant til mere at bruge mine Dine, mere at agte paa udvortes Ting og ikke været saa indadvendt, havde jeg kjendt Mere til Naturen, da vilde jeg vel ogsaa paa denne lange Kjørsel gjennem meget forskjellige Egne i et smukt Sommerveir have haft større Nydelse end jeg havde. Man klagede over hjemme, at mine Breve vare saa subjective, at der stod om for saa udvortes Objecter og naar jeg omtalte saadanne, da var det kun i Forhold til mine indre Stemninger og Tilstande. Havde jeg været istand til at give disse et poetisk Udtryk, da var der vel paa denne Reise fremkommen adskillige lyriske Expectorationer. Jeg følte mig undertiden paa denne Reise i en dertil svarende Stemning. Af Indtrykkene paa den lange Kjørsel fra Berlin til Piegritz erindrer jeg især Oderens smukke Kyster ved Frankfurt, som jeg betragtede en stille Aften gaaende paa den lange Bro over Floden. Det var meget langt fra, at jeg glemte mig selv i en ligefrem Nydelse af de deilige afvejlende Skovpartier, som jeg i Afstand saae løbe ned til Flodens Bænde, nei, jeg reflecterede over denne min Nydelse og fandt, hvormeget Selvisk, ja Egoistisk, der dog blander sig i Følelsen for det man kalder skjønt. Det er ingenlunde en Følelse af reen contemplativ Art, men man tænker tillige paa den Behagelighed det vilde være for os at opholde sig der, at nyde den deilige Sommer paa saadanne Steder. Det var den Retning mine Tanker toge der paa Broen over Oderen. Maaskee var det Kants Kritik der Urtheilskraft, som jeg havde studeret den foregaaende Vinter, der bidrog til saadanne Be-

tragtninger over det Skønne, men Selvbetragtninger og Reflectioner over alle min Sjæls Indtryk fulgte mig overalt, og hindrede mig for en stor Deel i den funde ungdomsfriske Leven. Jeg var endnu (som Licentiaten hos Poul Møller) tilbøielig til at reflectere over mine Reflexioner og saa videre.

Det var en meget oplivende Kjørsel, da jeg i et herligt Sommerveir i en af de sædvanlige med Lærred overtrukne Vogne rullede raft afsted fra Liegnitz til Breslau. Vognen var propfuld, og jeg gjorde første Gang Bekjendtskab med en Studenterbursch, som strax, da han hørte, at jeg ogsaa hørte til de Studerende, tiltalte mig med: Du, Bruder! og forlangte lignende Tiltale af mig.

Ligesom jeg i min Barndom, naar jeg fra Skambye Have saae over til Inllands Kyst i det Fjerne, kunde forestille mig Eksistensen herovre lettere, friere, mere befriet fra Hverdagslivets Trivialitet end derhjemme, saaledes var jeg, skjøndt nu saameget ældre, ikke langt fra da jeg nærmede mig Breslau at forestille mig Livet hos Steffens, i hans Nærhed, i hans Huus, som en Tilværelse, i hvilken Livets Realiteter ikke kunde trykke som andetsteds, hvor overhovedet Livets Prosa i høi Grad maatte være fortrængt af Poesie og Philosophie. Det var mig overhovedet, som om jeg skulde ind i en ny ideal Verden ophøiet over den, hvortil jeg hidtil havde været vant. Til saadanne Forestillinger kunde jeg bringes ved den mægtige ideelle Retning, og ved det meget Poetiske i de Skrifter af Steffens, som jeg havde læst, saavel som ved hans egen høist poetiske Personlighed, som jeg havde lært ham at kjende i Kjøbenhavn. Der traadte han jo desuden ogsaa bestandig frem i Festernees Glands som den af Alle Beundrede. — Hans Bolig i Breslau havde noget Storartet ved sig. Den var nemlig et forhenværende Jesuitercollegium med lange Arkader paa første Sal ind til Gaarden. St. yttrede oftere, at han undertiden ikke

selv kunde fatte, at et saadant Slot var hans Bolig, hans, der, som han syntes, fornødig var en fattig Student. Han holdt philosophiske Forelæsninger, men var egentlig Professor i Physik og Mineralogie, og han havde Samlinger af physiske Instrumenter hos sig, ligesom han ogsaa havde sit Auditorium ved Siden. Strax efterat jeg med megen Kjærlighed var bleven modtagen, hørte jeg en Forelæsning over physiske Geographi over Ægypten. Dette Lands mærkværdige Naturbestaffenhed tilligemed dets uhyre Oldtidsminder og Betydning i Verdenshistorien, gav Stof nok til en høist phantasierig Skildring, som dog ikke efterlod nogen bestemt Forestilling. Hans senere Forelæsninger over Afrika gave mig mere Udbytte, ja vare meget lærerige, men det undrede mig at høre, hvor svært St. havde ved at udtrykke sig, naar det kom an paa en nøiagtig, tro og ikke paa en idealfk Beskrivelse eller Skildring. Det var i den Tid, da Klappertons og Daltons Reiser i det Indre af Afrika nyligt vare udkommne, da saaledes f. Ex. Tombuktu derved først ret var kommen til Europæernes Kundskab. I Stefens' religionsphilosophiske Forelæsninger savnede jeg især Bestemtheden i Tankeudviklingen.*) Hvad der blev tilbage var især det levende Indtryk af ham selv med hans indre Sandhed og levende Kjærlighed. Da jeg ved Afsteden sagde ham, at hans egen Personlighed fremfor Alt havde været Gjenstanden for mit Studium i Breslau, svarede han: „Ja Guld har været mig givet, men det har næsten været som at kaste Perler for Sviin“. Hans Kone, min Tante, hvis Skjønhed i hendes yngre Aar Saamange have beundret og som blandt Andre ogsaa i høi Grad begejstrede Øhleslæger, kunde jeg dengang ikke blive fortrolig med. Hun talte ikke meget og

*) Det samme har jeg funden i hans langt senere udgivne Religionsphilosophie i 2 Dele. Den har derfor i det Hele ikke talt mig.

havde idetmindste tilsyneladende et temmeligt koldt stift Ydre. Om jeg end daglig fik mere og mere Øvelse i at tale Endst, saa var Sproget dog ogsaa til Hinder, thi ret og af Hjertet formaaede jeg kun at udtrykke mig paa Dansk. I senere Aar, da jeg besøgte St. i Berlin, og da han med sin Familie 1840 var i Danmark blev jeg anderledes bekendt med min Tante og især vandt jeg min Kousine Klärchen St., som ogsaa har besøgt mig, da jeg var Præst i Sorø, meget kjær. Nu er hun fulgt efter sine Forældre (hos hvem hun bestandig var, mens de levede) i Døden.

Man vil nok kunne begribe, at mit Liv i Breslau det Par Maaneder jeg var der, især formedelst mit generte og noget fremmede Forhold til min Tante ikke var fuldkommen saa let og idealt som jeg undertiden forud i min ungdommelige Indbildning kunde tænke mig det. Hvor fri jeg end følte mig hos Steffens selv, saa fandt jeg mig trykket, naar jeg var alene sammen med de Andre. Jeg besøgte ogsaa i Breslau af mine mørke melancholiske Forestillinger, som især fra Opholdet i Vinteren i Wonsild af og til berøvede mig anden Interesse. Da jeg paa en eensom Vandring med Steffens ud-talte mig for ham angaaende denne Frygt for Fortabelse, sagde han, som i den Skikkelse, hvori denne Frygt fremtraadte hos mig, saae noget Sygeligt, Melancholisk, disse Ord af Tycho Rothe: „Medens vi leve, da lader os leve, saa at, naar vi døe, vi da kunne døe af Hjertensgrund.“ Ved senere oftere at tænke paa disse Ord finder jeg, at de indeholde Mere end man maastee finder første Gang man hører dem. Man skal efter disse ikke leve saaledes, at det ender med Ledet til Livet. Der antages, at det nærværende Liv i sig selv har en Evi-gighedens Kjærne og den vinder man ligesaa lidt ved at trække sig bort fra Livet, som ved at hengive sin Sjæl til det Forgængelige i Livet, men ved saaledes at bruge det, saaledes arbejdende

og nydende at befatte sig med det Timelige, at man har det Blivende, det Evige for Die, altsaa med Livets ideelle Gehalt, det Sande, Gode og Skjønne i Tanke og Hjerte. Philip. 4, 8. Tycho Kothes Ord vise saaledes hen til Herrens Ord Luc. 16, 9: „Gjører Eder Benner ved Uretfærdighedens Mammon, at, naar I stilles herfra, de da skulle annamme Eder i de evige Boliger“. Her vises paa det Bestemteste til de jordiste Ting, som Uretfærdigheden gjør til sin Mammon, til sin Afgud, men som den Christne skal bruge med et høiere Formaals for Die, nemlig for at skaffe sig et Venstabskab, som naaer ud over Timelighedens Grændser, og som kan skaffe Hjælp naar al anden Hjælp er frugtesløs. Vise Jesu Ord til det Personlige, ligesom til høiere Personligheder (Benner i de evige Boliger), saa vise de os dog ogsaa til det Evige, som just er hine høiere Ideer (det Sande og Gode) og hvo der søger et evigt Venstabskab eller de evige Boliger, hvor der er godt at være, uden hiint Evige, bliver stuffet. Derfor er der ingen frelsende Tro uden Omsindelse (fra Løgn til Sandhed, fra det Onde til det Gode). Steffens synes i høi Grad selv at have levet efter denne Anviisning. Han ender sin Selvbiographi med disse Ord: „Saa er jeg da beredt til at forlade Livet, ligesom jeg tidligere forlod mit Fædreneland. Mit Ungdoms Haab ligger for mig“. Han døde af Hjertens Grund da han døde, ikke fordi han søgte noget Andet, aldeles væsentligt Ant, men Fuldkommenheden af det Bedste i det nærværende Liv*).

Førend jeg i dette Skrift tager Afsted med Steffens maa jeg endnu omtale eet Forhold, hvori hans Eiendommelighed

*) Under mit Ophold skrev han sin Roman: die vier Norweger, og forelæste om Aftenen især de Partier, som han vidste vilde for mig være de meest tiltrækkende, saaledes hvad der staaer om Livet i Vena i Aarthundredets Begyndelse om „den stærke Fichte“ og den „mægtige Schelling“.

lagde sig for Dagen. Mynster fortæller i sit Levnet S. 49, at det „Steffens forsvarer sig“ var bleven til en staaende Replik blandt hans Venner i deres Studenterdage. Jeg har to Gange været Vidne til saadanne energiske Forsvarstaler af Steffens paa Rathedret. Det var at kalde Forsvarstaler, forsaavidt de foranledigedes ved et Slags Angreb fra Tilhørernes Side, men det blev jo til den eftertrykkeligste Rettesættelse. Den mærkværdigste af disse Taler hørte jeg 1834 i Berlin for et fuldt Auditorium. Ingen pleiede at udtale sig mere hensynsfrit, og naar han kom i Ekstase (hvori han let kom og hvori han ogsaa maatte komme, naar man ret skulde glæde sig over ham), saa faldt mange ubegrændsede Udtryk, som neppe altid vare at forstaae ganske bogstaveligt. Idet han da engang i de stærkeste Ord betegnede det tyske Studenteruvæsen, hørtes der en almindelig Trampen fra Tilhørernes Side. Men derefter fulgte Forsvaret, som gik over til en om muligt endnu stærkere irettesættende tugtende Henvendelse til de Tilstedeværende. Han følte sig næsten som i sit Element og formaaede fremfor Andre at tale Studenterne til Raison. Om end deres Stolthed og Forfængelighed saaredes ved Udtryk som Drengestreger eller Eignende, saa vandt han dem dog baade ved den Beundring, som hans Bølgelighed vakte og ved den Sandhed og Kjærlighed, som hans Personlighed aabenbarede. Paa Grund af den Magt, han saaledes havde over de Studerende, valgte Berlineruniversitetet ham ogsaa til deres Rector i 1834. Men nu i Breslau. Her var det Steffens' stærke positive kristelige Udtalelser i hans religionsphilosophiske Forelæsninger, som for visse rationalistiskfinede Hospitanter fremkaldte et Slags Angreb, ikke ved Trampen, men ved en forstyrrende Samtale og vel ogsaa haanlig Smilen ligesom hans Dine. Her blev St. virkelig vred, og, da det ikke hjalp, at han ofte taug stille, for derved at tilkjendegive hine Personer, hvormeget de forstyr-

rede ham, saa brød det løs med brændende Ord imod dem. Der var vel i det han sagde et Forsvar, men der var ogsaa Trudsel. Da desuden alle de andre Tilhøreres Opmærksomhed med Misbilligelse henvendtes paa dem, bleve de derefter stille.

Under mit Ophold i Breslau blev den udmærkede Bronze-statue af Blücher affløret. Den var Gjenstand for megen Beundring, ligesom den i høi Grad gav de begejstrende Minder om Befrielseskrigen Næring. Den fremadilende Kæmpeskikkelse i antik Kostume med Sværdet i den ene Haand og vindende ad de efterfølgende Soldater med den anden gav ogsaa denne colossale Statue af den gamle Helt, hvis hædrende Tilnavn „Marschal Vorwärts“ stod underneden, en begejstrende Kraft. Ved Affløringen blev Mindet ogsaa opfrisket om Preussernes tidligere store, men ikke saa hæderlige Seire under Frederik den Anden. En meget gammel blind Soldat i Uniform, som var fra Syvaarskrigen, ledtes frem og Alles Opmærksomhed henledtes fra Statuen til denne levende Mærkelighed. Om Syvaarskrigen mindedes jeg overhovedet i Schlesien paa saamange Maader, deels ved Billeder, som man især paa Vandet næsten traf i ethvert Huus, deels ved de Byer, som ere udmærkede ved de store Slag. Dengang tænkte jeg ikke paa den store Uret, som Frederik den Anden begik ved sin egoistiske Politik, men kun hans Geni, hans Heltemod og den mægtige Indflydelse, han havde udøvet, var det, som kom mig i Tankerne ved hine Minder.

Paa min Hjemreise fra Breslau i September 1827 var det første Mærkelige og Uforglemmelige, som jeg saae, „Riesengebirge“ især det øverste Punkt „Riesenkuppen“. Jeg havde tidligere med min Fætter Henrik gjort Fodvandring fra Breslau i de smukke østlige Bjergegne, men først paa Bortreisen til Dresden var det, at jeg fik at see hine Grændse-

bjerge mellem Böhmen og Schlesien i deres hele mægtige Storhed. Jeg var dog den meste Tid meget uheldig med Veiret, idet jeg vandrede hele to Dage om med min Fører over Bjergene fra Hirschberg til Schmiedeberg under en overtrukken Himmel, da man ikke kunde nyde de store Udsigter, og man oppe paa Kuppen (hvor dog ikke faa Rejsende havde samlet sig) havde det uhyggeligt koldt og taaget (man var midt inde i en Sky) som om det var i Polaregnene. Jeg modtog paa denne Vandring mange underlige melancholske Indtryk ved de uhyre Steenmasser og de forfærdelige Dyhder, hvis Bund vi dog ikke kunde see, ved de tydelige Vidnesbyrd om Vandets mægtige Indflydelse i disse Høider og ved de mange Minder om „Rubezahl“, der har sit Hjem i disse Bjergegnes Sagnkreds. Ved den saakaldte „Rubezahls Kanzel“, Navnet paa en affondret Steenkolos eller Stenmasse med en særegen Form, havde jeg Følelsen af det paa engang Fremmede og Tiltrækkende i denne Naturomgivelse og jeg nedskrev disse Ord den 12te Septbr.: „Ligesom Menneffene, hvem kun udbortes Forhold adskille her i Livet, haabe en Forening hidsset, saaledes lader Menneffets Naturfølelse os ogsaa ahne en tilkommende Eenhed med Naturen“ (inderligere Forening mellem Menneffet og Naturen). Min Fører beklagede, at han paa Grund af Veiret ikke havde kunnet vise mig det Skønneste og jeg var ogsaa mismodig ved at forlade disse Bjerge efter en saa anstrengende Vandring uden at have seet, hvad der var at see. Men da jeg Dagen efter at være kommen ned af Bjergene til Schmiedeberg vaagne og saae Septembersolen lyse i al dens Klarhed, ikke en Sky paa Himlen, kunde jeg ikke Andet end paa egen Haand forsøge at naae op paa „Schneekuppen“. Jeg kunde jo see den hæve sig over alle de andre Bjerg høider, og behøvede da ikke Andet end at gaae efter den, som jeg bestandigt kunde have for Dine. Det lykkedes mig ogsaa at tilbagelægge de, som man

sagde, „sieben Stunden“ frem og tilbage paa een Dag. Den meest fortryllende Udsigt nød jeg da deroppe paa Toppen ind i Bøhmen mod Vest, og Schlesien imod Øst. Man sagde, at baade Prag og Breslau vare at sene. Bøhmen forekom mig vildt i Sammenligning med Schlesien, som i Nærheden af disse Bjerge vist hører til de frugtbareste og meest beboede Egne i Europa.

Om Aftenen kom jeg igjen glad og oplivet ved denne store uforglemmelige Naturnydelse tilbage til Schmiedeberg. Dagen efter fortsattes Reisen tilfods i Selstøb med en Student Suchow (siden, saavidt jeg veed, Professor i Breslau), som med Undertagelse af Bjergvandringen havde fulgt mig fra Breslau. Vi vandrede til Schandau ved Elben, og derfra gjennem det sachsiske Schweiz til Dresden. Min Reisefælle havde just ikke megen Sands for Naturskønheder. Da vi paa Elben seilede forbi de skjønneste Ryster, lagde han sig til at sove, men bad mig at vække ham, naar der kom noget Smukt.

I Dresden var jeg blandt Andet hos Maleren Dahl, Antiquaren Böttiger og et Par Gange hos Digteren Tieck. Det interesserede mig i et Aftenselskab hos den Sidste at høre Uttringer, som vidnede om Stemningen i forskjellige Retninger. Metternich, den Statsmand, som dengang havde meest Indflydelse i Europa, kaldtes „das böse Princip der Zeit“. Göthe, der vel endnu som Forfatter var den Mægtigste, kaldtes af Tieck „ein alter launischer Herr“, og om Ohlensläger nyttrade han kun dette: „er ist sehr offen und mittheilend“. Dengang herskede der et spændt Forhold imellem disse to Digtere. Da jeg derfor sagde Ohlensläger ved min Tilbagekomst, at jeg kunde hilse ham fra Tieck, syntes det ham magtpaaliggende at vide, om jeg skulde. Jeg veed iøvrigt ikke at have seet en Mand med mere glimrende Dine end Tieck.

Mit Ophold i Kjøbenhavn som Candidat

fra 1827—1830 incl.

Jeg kom med 4 Sk. i Kommen d. 4de Oktober tilbage til Kjøbenhavn, men da min Fader var der for at modtage mig blev jeg hjulpen. Det varede ikke længe, inden jeg blev Alumnus paa Ehlers Collegium og fik nogle Informationer i min Cousines Pigeinstitut, som isøvrigt ikke betalte sig synderligt, saa at jeg maatte, hvad jeg dog nødigt vilde, endnu understøttes hjemmefra. — Jeg kom isøvrigt nu i en svær Anfægtelses- og Sjælekampenes Skole, hvorom mangfoldige Optegnelser, der ere fortsatte gjennem flere Aar under mit Ophold i Kjøbenhavn først paa Ehlers' og siden paa Borchs Collegium, kunne vidne. Jeg vil meddele endeel af dem i det Efterfølgende. Mine Venner vidste ikke meget derom.

Kaub boede med mig paa Ehlers Collegium (dog ikke som Contubernal) og flyttede et Par Aar efter ligesom jeg til Borchs. Han var mit daglige Selskab og hans Brødre, af hvilke den Ene var Typograph og den Anden paa Svaneapotheket, bleve ogsaa mine fortroligste Venner, med hvem jeg omgiktes. Med den som Præst i Birkerød afdøde Professor Heise bragte Sibbern mig i Forbindelse. Han havde været Forstander ved Trolleborg Seminarium i Fyen, men levede nu efter dets Nedlæggelse som Pensionist. Hans Syn var meget svækket, saa at han neppe kunde taale at læse Noget om Dagen og slet Intet om Aftenen vedlys. Heise havde allerede tidligere oversat flere af Platons Dialoger og hans Ønske var nu at fortsætte dette fortjenstfulde Arbejde. Da nu Sibbern foreslog mig at komme til Heise om Aftenen og forelæse for ham af Plato i Oversættelse og paa Græsk, som det kunde convenere os, modtog jeg med Glæde dette Forslag og jeg kom saaledes til i adskillige Aar især om Vinteren at tilbringe næsten alle Aftener,

naar ikke enten han eller jeg vare indbudte andetsteds hen, hos Heise med Plato og naturligvis mangeslags Samtaler. Sædvanlig læste jeg op af Schleiermachers Oversættelse med den græske Original ved Siden, hvilken sidste vi ikke sjelden maatte ty til endog kun for ret at forstaae den iøvrigt mesterlige Oversættelse. Jeg blev saaledes efterhaanden fortrolig med Plato, i hvem den helleniske Videnskab naaede sin høieste Blomstring, og med hvem efter Schelling et Philosophien indviet Liv helst maa begynde (begynde med Plato og ende med Aristoteles). Jeg dannedes ogsaa paa andre Maader ved de daglige fortrolige Samtaler med hiin ældre for Kunst og Videnskab begejstrede Mand. Han havde megen Smag og var en fortrinlig Oversætter. Men det gik ofte ikke af mellem os uden heftige Disputer. For det egentlige Speculative i Plato havde han neppe det rette Blik*) og for det Positive i Christendommen syntes han dengang at mangle Sands. Hvad det Sidste angaaer, da naerede han dog den dybeste Erbødighed for Mynsterer og for hans præstelige Virksomhed, og det er i det Hele utroligt, hvad Mynsters Personlighed i hine Dage virkede til at vække Erbødighed for Aabenbaringen, om man end ikke derved førtes til Troen selv. Den Christendom, som en saa høit begavet og høit dannet Mand som Mynster, der var saa høit agtet og anseet blandt Alle, blandt de Lærde, som blandt de Udannede, af de Fornemste som af de Ringeste i hans Menighed, bekjendte og forkyndte, og hvis Prædiken dengang var den eneste som i Kjøbenhavn udøvede en stadig mægtig tiltrækkende Kraft, saa at Kirken altid var saa fuld som muligt og det især af dem, som hørte til Folkets Ypperste, en saadan Christendom tænkte Udstillige, som endnu ikke selv vare komne

*) I mine philosophiske Afhandlinger S. 12 har jeg gjort opmærksom paa en deri grundet urigtig Oversættelse.

til den, og som derfor ikke selv ret tiltaltes af det eiendommeligt og stærkest fremtrædende Christelige i Mynsters Prædikener, bør man dog i det Mindste have Agtelse for og man maa ønske om muligt selv at komme til en Erkjendelse af dens Sandhed og saaledes tilegne sig den. Saaledes førtes Mange efterhaanden ved stadig at høre Mynster, i Begyndelsen kun tiltrukne af hans Personlighed og den skjønne ædle Form af hans Prædikener eller det almindelige Menneftelige i deres Indhold, omsider virkelig til Overbeviisningen om det positive og eiendommeligt Christelige og vel ogsaa til et dertil svarende Sind. Hvorvidt nu Heise senere kom i denne Henseende, skal jeg ikke kunne sige. Ved sine Dines Svaghed, da han ikke kunde taale enhver Slags Belysning i Kirken, var han forhindret fra at være nogen stadig Tilhører af Mynster.

Ligesom jeg i disse Aar til styrkende Næring for min Sjæl ja ofte til Opbyggelse hørte Sibberns Forelæsninger, især hans psykologisk = pathologiske, saaledes var hans Huus ogsaa det, hvor jeg jevnligt kom. En eller to Vintre var jeg der med Heise til Middag hver Onsdag og tilbragte Aftenen med Samtaler om philosophiske, theologiske ja alle mulige Gjenstande, men hørte ogsaa Musik af Fru Sibbern. Det var da især Gøthes Sange af Reichardt, som efterlode et blivende Indtryk paa mig. Torsdag var der desuden idetmindste om Vinteren bestandig fri Adgang for Alle til Sibbern. Da han boede langt ude paa Østerbro, var der dog ikke Saamange, som benyttede sig deraf, men to Mand traf jeg især meget ofte og om dem maa jeg tale lidt udførligere. Det var den gamle Pastor Hornshold, der, efterat have taget sin Afsked som Præst i Aalborg, nu levede i Kjøbenhavn, og den lærde Mineralog Dr. Pingel. Man kan ikke let tænke sig større Contraster. Hornshold var uagtet sin Alderdom endnu Fyr og Flamme, han var i høieste Grad en Subjectivitets Mand,

Þingel derimod var det meest reent objective Menneske jeg har kjendt, tilsyneladende i det Mindste uden alle varme subjective Bevægelser. Man kunde ved disse Mænds Forening tænke paa et ildspruddende Bjerg, hvor man jo har Steen og Ild sammen eller ogsaa paa det kolde Island med dets Hekla og Geiser*). I hine Aftenselskaber var det især den rolige overordentligt indsigtsfulde Þingel, hvis instructive Meddelelser og underholdende Fortællinger (f. Ex. om Studenterlivet i Tndstland, hvor han havde tilbragt 6 Aar), som tiltrak sig Opmærksomheden og, naar han begyndte, skjøndt med dæmpet Stemme, taug gjerne alle stille. Hornshld, som ellers gjerne selv vilde tale, ja føre Ordet og virkelig ofte førte det store Ord i Selskaber, selv ved Þrinds Christians Taffel, taug dog ogsaa gjerne, naar Þingel talte, baade i Sibberns Stue og naar jeg derefter fulgte med dem hjem den lange Vej fra Hjørnelund. I Alt, hvad Þ. havde at meddele og fortælle, bestræbte han sig for at sætte Tilhørerne i Besiddelse af al den Oplysning, som maatte forudsættes, for at Alt kunde fattes fuldkommen. Saaledes begyndte han engang at spørge, om man vidste, hvad det vil sige at have „en Drm efter Noget“ og tillige da kortelig at oplyse Betydningen, hvis der skulde være en Enkelt, for hvem dette Udtryk ikke var klart, som ikke vidste, at det betydede det samme som at have en herskende Begjærlighed efter Noget.

*) Steffens, som sværmede for de kolde og haarde Klipper og var Professor i Mineralogie, men som tillige var Digter og fuld af inderlige begeistrende Følelser, arbejdede i hele sin Naturphilosophie derpaa for Erkjendelsen (hans Anthropologie) at vinde det Objective for det Subjective eller at see hint i dettes Lys, vi kunne sige, gennem Videnskaben at vinde Stenene for Sjælen og Hjertet, ligesom hans eget Hjerte forud var draget til dem. Þingel havde tidligere været magtigt paavirket og tiltrukken af Naturforskeren St., men var frastødt af eller fremmed for Philosophen, Digteren og den religiøse Steffens. Hornshld elskede ham for de sidste Qualiteter, men læste sig Hovedpine til i hans Anthropologie.

Ligeledes sagde han i Forbigaaende, men rigtignok som noget bekjendt, at Sngdommen Bændelorm paa Tndst heed „Bandwurm“. Nu først kom han frem med den vittige Uttring af den gamle aandrige Væge Brandis om en dengang bekjendt forsængelig Mand, som i Italien havde vunden mange Decorationer, mange Ordensbaand: „Er hat Bandwurm“. Jeg hørte en Vinter Schouws Forelæsninger over Klimatologien tilligemed Pingel og et Par Andre. Naar Schouw kom ind, talte vi gjerne meget med ham inden han besteg Kathedret (øverst paa Ehlers' Collegium), men Pingel havde sædvanlig videnskabelige Dphsninger at meddele, undertiden i samme specielle Fag som det, hvorover Forelæsningerne holdtes, og Talen desangaaende traf ofte temmelig længe ud, saa at Schouw tilsidst maatte ikke uden en vis Anstrengelse afbryde for at bestige Kathedret og gjøre sig til den Docerende. Med alt dette var der ingen Tegn til, at Pingel vilde paa nogen Maade personlig trænge sig frem, nei, det syntes ene og alene at være Sagen, reent objectivt, som drev ham. Om Pingels Verdensanskuelse hørte jeg aldeles Intet. Naar Talen kom ind paa det Philosophiske eller Theologiske eller Religiøse og gik videre end til blot Historie derom, saa taug han altid ganske stille. Jeg maa forestille mig ham som Spinozist ligesom Göthe, hvis han ikke var simpel Materialist. Istedetfor Død brugte han gjerne Ordet: Opløsning, og han havde i Almindelighed reent physiske Forklaringer til psykiske Phænomener. Engang var der hos Sibbern i Anledning af Fogtmanns Disputats om Christi Himmelfart Tale derom, og Sibbern paastod, at Christi Opstandelse nødvendig krævede hans Himmelfart: „man maatte jo ellers,“ sagde han, „have hans døde Legeme osv. og vilde man ikke finde Himmelfarten tilstrækkeligt beviist i Evangelierne, saa vidner jo Apostelen Paulus tilstrækkeligt derom i sine Breve“ og vendte sig derpaa til Pingel spørgende:

„ikke sandt?“ — „Jeg har ikke læst Apostelen Paulus,“ var det korte og kolde Svar af ham, som ellers syntes at have læst Alt og være hjemme i Alt. Dette kunde ikke Andet end fremkalde et Forundringsmiil hos Tilhørerne, en ikke utydelig Overrasselseshyttring, som stødte Pingel — og fra den Aften saae jeg ham ikke hos Sibberns. — Jeg dvæler saalænge ved at omtale Pingel, fordi han i den Tid innsfelfatte mig meget, idet jeg følte, at han i saa mange Henseender besad det, hvortil jeg trængte, omendstjøndt jeg kunde gysse ved paa den Maade ligesom at tabe sit Subject, sit Selv i det udvortes Objectiv. Jeg saae da ogsaa i Forholdet mellem Pingel og Hornshuld den Sidstes Fortrin. Ved Pingels Tale blev Hornshuld stille og det var ingen uvillig Stilhed (hvor gjerne han ellers talte), som det syntes at være Tilfældet, naar Pingel taug under Forhandlingen af theologiske Gjenstande. Det var som noget for Pingel aldeles Fremmedt og Uvedkommende, men Hornshulds Stilhed var en høist velvillig og glad, fordi han her fik at høre, hvad han gjerne vilde lære. Hornshuld kunde forsaavidt vurdere Pingel, men Pingel ikke Hornshuld. Den Sidste havde dog derved noget Stort forud. Den subjective Retning kan i de menneskelige Forhold vise sig som den svagere, men ved den Mulighed (Subjectet = det Mulige, det som kan være) den skjuler i sig, i Grunden være den mægtigste. Jeg mindes her en Uttring af Steffens angaaende Göthes Dom om ham. Hvormegit Göthe tidligere end havde holdt af St., saa tabte han nok Endeel af sin Respect for ham især efter det absolut lutherste Skrift: Von der falschen Theologie und dem wahren Glauben. Angaaende denne Göthes ringere Mening anvendte Steffens et Ord af Göthe selv i Wilhelm Meister: „was geht es mir an!“ Han mente dermed: Göthe kan ikke forstaae mig og følge mig, det er hans Skade, men jeg kan vedblive at vurdere, ja beundre ham. Fordelen er altsaa paa

min Side. Det her Omtalte lader sig isøvrigt anvende paa de største verdenshistoriske Forhold, nemlig paa Forholdet mellem den antike Tid og den christelige Tid. Den antike Tids reneste plastiske Objectivitet er Gjenstand for vor Beundring, men vilde den classiske Oldtid kunne forstaae os, vore i Christendommen grundede Følelser og Productioner? Vi kunne beundre et græsk Tempels rene skønne harmoniske Former, men vilde en Græker ikke finde en barbarisk Smag i vore opløstende gothiske Domkirker? Saameget tør dog antages for afgjort, at skal den christelige Subjectivitet ikke blive sygelig, skal Christi Evangelium opfattes og tilegnes og bevares paa en sund Maade, da maa om end Evnen i objectiv Retning ikke er som i Oldtiden, Sandsen derfor, Diet for det, som er i sig selv eller for det, som en Gjenstand er i sig selv (og ikke blot for os) holdes reent. Derfor vil ligesom i Reformations-tiden en ny opvaagnende Interesse for de gamle classiske Forfattere kunne være et Tegn paa eller endog en Betingelse for en Tilbagevenden fra Sygdom til Sundhed indenfor den christelige Kirkes Omraade.

Hvad nu mig angaaer, da følte jeg i høi Grad min Mangel paa objectiv Evne just især med Hensyn til saadanne udvortes Ting og Forhold, som en Dr. Pingel var hjemme i. Det var ikke saameget Kundskaberne selv jeg søgte, som en indvortes Betingelse for at erhverve mig dem. Jeg forsøgte paa forskellige Maader ret ligesom at komme bort fra mig selv og at faae Bugt med den Hildethed i mig selv, som var mig til Plage. Af Interesse begyndte jeg at høre Zoologen Reinhardt over Fiskene, men da han udbredte sig meget udførligt f. Ex. om Finnernes Antal paa de forskellige Fiskearter, da var det ikke fordi dette havde nogen Interesse for mig at lære, at jeg vedblev at høre ham, men det var just for at øve mig i at holde min Opmærksomhed fæstet ved saadanne Ting, der laae

faa fjernt som muligt fra alt Subjectivt, fra al min Følelse og Interesse.

Det syntes iøvrigt, som om jeg, der havde Saameget at gjøre med mine indre Bevægelses, Stemninger og Tilstande, der i hine Aar befandt mig i en urolig ofte nedtrykt bestandig med mig selv kæmpende Forfatning ikke let fra Erkjendelsens Side kunde modtage nogen bedre Lægedom end i en Skildring, hvor alt det Pathologiske i Mennesket gjordes til Gjenstand for en indtrængende Betragtning og saaes og bedømtes i Lyset af en omfattende religiøs-christelig Verdensanskuelse. En saadan Skildring gaves os i Sibberns pathologiske Forelæsninger og jeg har allerede omtalt, hvormeget de vare for mig, men dog finder jeg næsten Intet deraf omtalt i mine Optegnelser.

I en bestemt christelig Retning indvirkede jo Mynster paa mig og maastee (ligesom hos Steffens), mere end det han sagde, han selv, hans Personlighed, saaledes som han næsten bestandig stod for mine Tanker. Jeg havde nok været i Selskab i hans Huus et Par Gange, men kom der ellers ikke. Men jeg saae ham ofte, ikke blot paa Prædikestolen. Naar jeg paa Gaden mødte denne høie ædle Skikkelse med den jikkre bestemte Gang, som jeg syntes umuligt, i hvad der saa truede, kunde gaae over til en Løben*), da gjorde det altid et Indtryk paa mig og jeg maatte gjerne see tilbage efter ham. Han kom meer og meer til at staae for mig ligesom for min Ven Laub og flere af mine nærmeste Venner som Et af de fuldkomneste Mennesker. Hos ham fandt jeg den skønneste Harmonie mellem

*) Da Thomas Becket, Erkebiskoppen i Canterbury (om hvem Historikeren Thierry giver os lidt anden Forestilling end vi hidtil have haft) forfulgtes, idet han gik ind i Domkirken, hvor han blev dræbt for Alteret, skyndte man paa ham, for at Kirkedøren kunde blive lukket for Forfølgerne, men Kronikskriverne berette, at han ikke ilede, men bevarede sin værdige faste Gang (sigere pedem). „Den, som troer, haster ikke,“ staaer der.

hiin ovenomtalte objective og subjective Retning, hvorefter jeg forgjæves kæmpede. Jeg saae hans Taarer strømme som ved hans Svigerfaders (Biskop Münters) Grav og ved Afskedsprædiken i Trinitatis Kirke og jeg hørte ham bestandig i al sin Prædiken at arbejde paa at aabne Veien til Hjertet for den eenfoldige Tro paa Guds Kjærlighed i Christo, men paa den anden Side, med hvilken Klarhed og Sikkerhed bevægede han sig ikke i de forskjelligste Forhold og blandt de forskjelligste Mennesker! Hvad jeg hittede om Dr. Pingels Meddelelser og Fortællinger, om deres Klarhed og ligesom Gjennemsigthed kunde vel ogsaa gjælde om Mynsters, dog med den Forskjel, som Beaandelsen (og Følelseslivet) hos Mynster maatte bevirke. Der var hos ham en sjelden Forening af Aands- og Sjælsnærværelse eller af en indre baade productiv og receptiv Nærværelse.*) Men jeg havde, som sagt, dengang rigtignok ikke megen Veilighed til at høre Mynster i Nærheden i det private Liv. I Alt, hvad jeg hørte af ham i Kirken eller læste af ham, da var hans Personlighed med for min Sjæl og dermed havde det for mig et høiere Værd end det ellers vilde have. Nu maa jeg tilstaae, at hans Skrifter med deres formelle Fortrinlighed favne for mig den Tankedjæbde og Tankesyld, som opfordre til gjentagen Læsning. Allerede i hine min ungdommelige Begeistrings Dage var jeg dog meget langt fra at tage Alt, hvad Mynster sagde, for gode Varer. Men hans Udtalelser vare i det Hele sædvanlig af den Bestaffenhed, at de ikke frembød meget Stof til Modsigelse af Nogensomhelst. Intet laae ham fjernere end Alt, hvad der kan regnes til det Para-

*) Sjælsnærværende er man ikke, naar man paa Grund af Betagethed (eller Hjerteløshed) er uimodtagelig for sjælelige Indtryk. Den høieste Sjælsnærværelse finde vi hos Jesus, som græd ved Lazari Grav, hvem han dog snart skulde opvække

doxe.*) Der var ogsaa i denne Henseende noget Ciceronianisk i hans Natur. Dog kunde selv det, som var saa overeensstemmende med almindelig Mening (*δοξα*), at det syntes at være uimodsigeligt, fortjene en Modsigelse. Jeg hørte i Vinteren 1829—30 hans Forelæsninger i Pastoralseminariet. Da han der yttrede, at naar Skuen indtraadte, saa forsvandt eller affkaffedes Troen, saa var deri Noget, som ikke tilfredsstillede mig, hvormeget det end syntes at stemme med Bibelen. Jeg gik da en Formiddag op til ham, skjøndt jeg vidste, at han ikke var at gaae til for unge Menneſter saaledes som f. Ex. Sibbern var det. Hans Tid var jo meget optagen og, som hans Personlighed ikke var uden noget Imponerende i sig selv, saaledes var det os ogsaa som om en vis Fornemhed omgav ham. Naar man havde noget bestemt Grinde at forebringe eller at udrette, da gik man jo til ham, som saamange Andre, der havde at tale med ham som Embedsmand. Men jeg gik op for at gjøre Indvendinger. Uden Omsvøb yttrede jeg hvad jeg vilde. Mynster, som var kommen mig imøde med en spørgende Mine, saae da og dreiede paa Uhræt, der hang over hans Skriverbord, som Tegn paa at jeg maatte betænke Tidens Kostbarhed for ham. Derefter vendte han sig staaende med et bestemt opmærksomt Blik til mig, med de Ord: „Nu, hvad er det da De har at indvende?“ Hvad jeg fremsførte, angik da hiint Forhold mellem Tro og Skuen. Jeg ansaae det aldeles negerende Forhold, hvori M. havde i sin Forelæsning stillet Skuen til Troen, for urigtigt, efter som der i Troen væsentligt er en Tillid og derfor ogsaa en Hjertets Varme, som dog ikke skal forsvinde for Skuen, hvori kun

*) I det jeg skriver dette, falde mig dog de ovenfor anførte Ord ind, som Mynster har udtalt, nemlig om „Pligten at tro“ og om „Rydelse som Menneſkets Maal.“ Her kan Udtrykket i det Mindste synes paradox.

Klarheden er udtrykt, men som ikke synes i sig at have noget varmende, noget hjerteligt Moment. „Das Sehn ist der kälteste Sinn,“ siger Herder. Jeg fandt heller ikke, at Modsætningen i Skriften var udtrykt saa stærkt som Wynnster havde gjort det. *) Under dette og Andet, som jeg havde at sige, stod Wynnster stille med Blikket stivt fæstet paa mig og hørte opmærksomt efter og gav mig derefter Ret i Meget. En Samtale udviklede sig om det Anførte, som derefter førte videre til andre Gjenstande, en Samtale, i hvilken jeg ikke kunde Andet end beundre hans Dialog- eller Disputereregave. Han kom slet ikke med nogen Paaastand, men lod mig udtale mig paa bedste Maade og svarede derefter nøiagtigt paa det, jeg havde ytret, og udviklede saa roligt sine Forestillinger, blot som sine i al Beseffenhed. Jeg syntes aldrig før at have havt en saadan Samtale. Sædvanlig løber Yngres Disput med betydeligere Mænd ud i en Monolog fra disses Side, hvor den Respect for det Fælles, som kræves af enhver ægte Samtale, ikke steer sin Ret. Han sagde mig da Farvel med Venlighed og yttrede, at han fandt mit Udseende bedre, aandsfriskere end tidligere (nemlig i de sidst forløbne Aar 1827—29). Denne Yttring undrede mig, da jeg ikke troede, at han havde stærket mig nogen videre Opmærksomhed eller at det, som havde bevæget sig i mig, virkelig havde afpræget sig i mit Ydre.

*) Forfaavidt Troen er Hjertets Sag Rom. 10, 10 ophæves den ingenlunde i Beseffelsen, men vel forfaavidt den er grundet i den jordiske Indskrænkning I Fornedrelesstanden kunde selv Jesus siges at tro, ligesom han kaldes Troens Begynder og Fuldkommer Ebr. 12, 2. Var det ikke i Tro, at han paa Korset kunde sige: „min Gud“ og dog udbrøde: „Hvi haver Du forladt mig?“ Under Ufuldkommenheden er det ved Troen, at man holder fast ved det Fuldkomne. Naar dette kommer, da falder jo ogsaa den Skranke bort, som Troen i Modsætning til Beseffelsen involverer eller refererer sig til. Det er Beseffelse og ikke Skuen (som M. dengang brugte) der staaer i vor Oversættelse 2 Kor. 5, 7.

Endsfjøndt jeg ikke ved hiin Samtale blev rokket meget i min Mening, gif jeg dog efter dette Besøg bort med bestyrket Beundring for Mynsters Person.*) Sibbern havde skrevet et Indbyndelseskrift derom, at betydelige Mænd have virket Mere ved deres Personlighed end ved det, de have talt og handlet. — Mynsters christelige Opbyggelseskrifter ville sikkert altid beholde en udmærket Plads som opbyggelig Læsning for dannede Mennesker paa et vist religiøst Standpunkt. Hans historiske Betydning er isøvrigt den, at han fremfor Andre eller sammen med Grundtvig var kaldet til at beseire den herskende Rationalisme i vort Fædreland og at han i Sproget har været for den religiøse Prosa, hvad Ohlenslæger har været for den danske Poesie.

Fra Mynster gaaer jeg til Grundtvig. I de Aar, hvorom Taleren er, fra 1827—1830, besøgte jeg ham af og til om Aftenen. Han havde taget sin Afsted som Præst ved Frelserens Kirke og førte med sin Familie et stille Liv: man vidste knap, hvoraf han levede, men der var ikke Tegn til nogen Trang. Man vil maastee undre sig, naar man hører, at han dengang ikke sagde mig meget imod, naar jeg ophøiede Mynster, ja gav mig for en stor Deel Ret, at han læste tyske Forfattere og talte med Interesse om de mægtige Aander derude. Engang udtalte han sig med Begeistring om Jean Pauls Borschule der Esthetik, som han just da læste. Han gjorde den Bemærkning, at medens Vittigheder ellers gjerne røbe en vis Kulde, saa synes i Jean Pauls Vittigheder et hjærtligt Hjerte at yttre sig. Da jeg fandt hans Vittigheder

*) Den Skildring, som Birkedal giver af Mynster i den metriste Fortælling om deres sidste Møde, har jeg Grund til at ansee for usand, jeg især, om hvem B. i en saa lang Række af Aar om end med Mellemrum baade i et directe heelt Stridskrift og i et halvt, i Bladartikler, i Anmærkninger i forskellige Skrifter, baade i bunden og i ubunden Stiil, har sagt saameget Usandt.

vel søgte, vilde Gr. ikke gaae ind derpaa: „hvad faaer man uden at søge det“*). — Hvor vækkende end Samtalerne med Grundtvig kunde være for mig, saa havde de dog, især naar det kom til Disputeren, en stor Mangel, som kom deraf, at han i de Tanker, der fremførtes, ikke nok respecterede hiint Fælles, hvorom jeg ovenfor talte. Jeg kunde umuligt boie mig for hans Autoritet og jeg var derfor kun at vinde for en Anskuelse, forsaavidt den enten kunde bringes i Harmonie med det jeg medbragte, min forudvarende Forestillingskreds eller jeg ved en nærmere Indgaaen paa Sagen overbevistes om, at hvad jeg forud tænkte, var urigtigt. Derfor kunde jeg ikke bringes til at anerkjende hans bekjendte „Opdagelse“ som en saadan virkelig Opdagelse. Hvor overraskende Blik for dybere Sandheder Grundtvig end kunde lægge for Dagen, saa forstod han sig ikke meget paa dybere Tanker, som saadanne, i Form af Tanker. Jeg skal opluse dette ved et Exempel, som tillige er betegnende for en væsentlig Side af Grundtvigianismen. Grundtvig sagde engang: „Djævelen er en stor Regnemester.“ Der kan unægtelig dermed være antydet en dyb Sandhed. Hvad der gaaer op i Calculeren, har tabt sit Centrum, det i sig selv Værende, det Absolute og bevæger sig alene i Forhold, i Relationer, gaaer derfor i det Ube-grændsede, i det, som Hegel kalder, den flette Uendelighed. Der er deri en Uro uden Hvile og Fred, en Hunger og Tørst uden Tilfredsstillelse. Og dermed er jo tilkjendegivet en væsentlig Eiendommelighed ved det Onde eller den Onde**). Men Gr. viste sig ikke denne Sandhed mægtig som Tanke i dens Abstraction til Anvendelse i de concrete Tilfælde, som man

*) Schellings Bog „om det academiske Studium,“ læste han ogsaa med Tilfredsstillelse i den Tid jeg besøgte ham. Han kaldte den en god Bog.

***) Den guddommelige Calculeren er en behersket, tjenende. Dum Deus calculat, sit mundus, siger Leibniz.

vil see af Følgende. I Hegels Logik I, 188 tales om en Beskrivelse af Evigheden af Sveizeren Haller. Hegel nttrer, at denne af Kant kaldte „schauderhafte Beschreibung der Ewigkeit“ pleiede især at beundres, men ofte ikke fra den Side, som udgjør dens sande Fortjeneste. Haller føier i sit Digt paa en phantasierig Maade Størrelse til Størrelse, Verdener til Verdener, Millioner til Millioner, men naar man deri, i denne forfærdelige Optaarnen eller ligesom Opbyggen, seer Evighedens Beskrivelse, saa oversees, at Digteren selv erklærer denne Gaaen i det Uendelige i Tid og Rum for noget Frugtesløst og at kun ved at opgive denne tomme uendelige Proces det sande Uendelige kan blive nærværende. Haller slutter nemlig dermed:

„Alle Macht der Zahl vermehrt zu Tausend mahlen
Ist nicht ein Theil von dir!

Ich ziehe sie ab und du liegst ganz vor mir!“

Dette indirecte Forhold mellem det Evige og det Endelige beskæftigede mig meget i de Dage*). Da jeg nu kom

*) Mit Syn og min Interesse for dette indirecte Forhold har senere havt stor Indflydelse paa Retningen af mine Tanker, og foranlediget Udgivelsen af flere tildeels langt senere udfomne Smaa skrifter. Dyden i Skikkelse af Bestedenhed, Sagtmodighed, Ydmyghed blev derfor især Gjenstand for min Overveielse. Det Indirecte træder her frem, idet man er, men som den der ikke er, eller har, men som den, der ikke har, enten i Forhold til Gud (Ydmyghed) eller andre Mennesker (Bestedenhed) eller Verdens Guder (Sagtmodighed). Min Magisterdisputats handlede om Bestedenhed 1833, og mange Aar senere skrev jeg en Bog om Ydmyghed. Mit Skrift om den kristelige Tro i Forhold til Verdenshistorien 1838, gaaer just ud paa at opløse det Indirecte eller Omvendte i dette Forhold. Skriftets Motto er derfor ogsaa „Mod Haab med Haab“. Førend Søren Kierkegaards Forfattervirksomhed begyndte, var at læse i dette Skrift S. 53—55 disse Ord: „Den kristelige Tro stiller os i et ironisk Forhold til Verden. — Den sande Livsironie er saaledes ingentunde en munkeagtig, pietestiff eller rigoristiff Bortvenden fra Livets Rig-

med disse Tanker til Grundtvig, fandt jeg ham derfor aldeles uimodtagelig. Jeg erindrer tydeligt, hvorledes, da jeg anførte for ham hine Ord af Haller: „Jeg tager dem (Tallene) bort og du (Evhigheden) ligger ganske for mig“! han ikke havde Andet at svare end hvad Enhver, der mangler Sands for eller Forstand paa høiere aandelige Forhold, ogsaa vilde svare, nemlig: „Saa er der jo slet Intet“. Derved blev det, uagtet, naar det er Djævelen, der væsentlig er den store Regnemester (efter Gr.), Tallene dog paa en eller anden Maade maae bort (som det Primaire) for at komme til Gud og Evigheden. Den Magt, som har Tallenes og Endelighedernes Mulighed i sig, er uendelig større end de endelige Storheder selv, det er Evighedens Magt. Hine maae fjernes for at denne kan komme tilsyne. — Dog i selve Fjernelsen lægger denne Evighedens Magt sig for Dagen som den, der er Endeligheden mægtig. „Saa er der slet Intet“, sagde Grundtvig. Naar Troen har flyttet Bjerge, er der saa slet Intet? Naar de i det Ubegrændsede gaaende Bevægelser i Menneskets Sjæl ved Aandens Kraft ere besejrede og en Stilhed for Gud er traadt istedet, er der saa slet Intet, som i den Dvaske og Sløve?

Jeg skulde dog neppe have dvælet ved dette Ord af Gr., dersom deri ikke udtrykte sig en Uformuenhed, der synes mig characteristisk for Grundtvig og hans Tilhængere. De have ingen Sands for eller Forstand paa den mægtige Bekræftelse, der kan være i Benægtelsen og derfor heller ikke for Begrænsningens ideelle Betydning. Paulus siger 2 Kor. 5, 13: „Dersom vi ikke holde Maade, da er det for

dom, tværtimod medfører den just en høj Tolerance imod alle naturlige Fremtrædelser. Men den er en Medtagen af Negation midt i den kraftigste, naturlige Stræben og Leven, saa at man forsaavidt dog lever, som om man ikke levede. Det er denne høie Ironie i det ædle Menneskes Liv, som osv.“

Guds Skyld og holde vi Maade (*σωφρονῶμεν*), da er det for Eders". I Forhold til det Sande og Gode selv har det Ubetingede sin Plads, men skal man ikke forsee sig mod disse evige Ideer (eller mod Gud og hans Villie) maa man i de jordiske Forhold begrænde sig. Denne *σωφροσύνη* mangle Grundtvigianerne. De vide ikke at adstille Grækernes *ὕψ ὄν*, som er hiint „flet Intet“ fra *μη ὄν* (*δυναμει ὄν*), som kan være en mægtig Mulighed, hvis Magt er saameget større, jo betydeligere den Virkelighed har været, ved hvis Fjernelse den er fremtraadt. Fordi man ikke veed at vurdere dette positive Intet modsat flet Intet, derfor viser man, naar Spørgsmaalet er om Kraft, fremfor Alt til de vilde Nordboer, som ingen Selvbeherstelse kjendte, og, naar der spørges om Talens Magt, synes man ikke at kjende nogen høiere end den, som virker paa Maaferne. Deraf Ophøielsen af det Folkelige baade i Prædiken og i Psalmesang paa Bekostning af det Opbyggelige. — Da Mynster engang gjorde den kristelige Stilheds Aand gjældende ifølge Matth. 12, 19: „han skal ei trætte og ei raabe og der skal ei nogen høre hans Raab paa Gaderne“, beraabte Lindberg sig strax paa „det fremfarende vældige Veir“, da den Hellig Aand kom, Ap. Gj. 2, 2. Men at betænke er det dog, at hvad der kun bebuder Aandens Komme er ikke Aanden selv. Aanden selv var vist ligesaa lidt som det fremfarende vældige Veir som saadant, som det var i Jordstjælv, Ildsluer, Stormveir, at Herren kom i Elias Syn 1 Kong. 19, nei i den stille Sufen var Herren. I Grundtvigianst Aand vilde man sige: Tag det Vældige bort, saa bliver kun det Svage eller flet Intet tilbage. Vi sige: Uden det Vældige, som besejret og forsaavidt forudgaaende, eller som en levende Mulighed gives det sande Store ikke, men det Vældige som saadant er dog selv ikke det Høieste. Om Christus staaer: Han skal ikke synderbrøde og ei udslukke. Hans

Ånd er da ikke som et Stormveir, der knuser og udslukker. Men naar Jesus siger: Jeg er sagtmødig og ydmyg af Hjertet, da er det ikke Tomhedens Sagtmødighed og Stilhed, saalidet som den blot naturlige Stilhed og Sagtmødighed, nei, det er den Stilhed og Sagtmødighed, som er Kylden, det naturlige Livs stærkeste Kræfter mægtig, som kan tage dem bort i deres Ytring, men ogsaa bruge dem, ligesom Binde og Ildsluer kaldes Herrens Engle og Tjenere. Vare for Elias de vældige Naturbevægelser i Ildsluer, Jordstjælv og Stormveir ikke gaaede iforveien, saa vilde han i den stille Susen ikke have kunnet see Herren selv. Derfor er det ikke saameget af de Mennesker, som af Naturen ere stille, at man kan lære at kjende den christelige Stilhed for Gud, som af dem, i hvem der er stærke Bevægelser, naar de dog formaae at bringe dem til Taushed og blive stille som Pauli Venner i Cæsarea Ap. Gj. 21, 14 med et Troens og Hengivenhedens Ord som det: Skee Herrens Villie!

Det Indirecte i vort Forhold til Gud, hvorom her er Talen, træder især frem i den Fordring, at vi skulle være ydmyge for at modtage Guds Naade. „De Ydmyge giver Gud Naade“. Naar den Høitbegavede og Høitfortjente tillige er ydmyg, da siger han i sit Hjerte for Gud: Jeg er Intet og har Intet uden af Din Naade, ja af Naade er jeg det jeg er! men just derfor kan han ogsaa sige i Troen: Om jeg end har Intet, er jeg dog som den, der besidder Alt. Som her det Indirecte er aabenbart og som det er tydeligt, at Følelsen af Intet at være og at have, just er Betingelsen for, ja gaaer i Æt med Følelsen af at have det Høieste, det Evige, Gud, saaledes seer man jo let Modsigelsen, naar et syndigt Menneske vil rose sig af sin Ydmyghed (Jesus kunde kalde sig ydmyg, idet han ogsaa kunde sige: jeg og Faderen ere Æt): han taber den, idet han roser sig deraf eller han har aldrig besiddet den. — Hvor ganste

anderledes høre vi nu ikke angaaende Ydmnggheden ved det grundtvigste Bennemøde i Kjøbenhavn 1865! Fr. Hammerich siger: „Eige overfor Gud er Ydmngghed en herlig Ting“. Er det saaledes man udtrykker sig om den nødvendige Betingelse for at modtage og tilegne sig Guds Naade, for at komme i Guds Rige, Matth. 18, 3? Er Ydmnggheden det ene Fornødne i denne Henseende, da er den dog noget ganske Andet end hvad man kalder „en herlig Ting“. Og naar Fr. Hammerich i samme Foredrag siger: „Ydmnggheden har hjemme hos os“ (de Danse), da skulde man dog tro, at en saadan sig selv ophøiende Ydmngghed maatte have funden Modsigelse blandt de mange begavede Mænd, som der vare samlede, men det var ikke Tilfældet. Kan man overhovedet tillægge et Folk som saadant Ydmngghed? Man kan tillægge et Folk adskillige Dyder, forsaavidt de grunde sig i naturlige Dispositioner, som Tapperhed, Flid, Tarvelighed osv., men den, som veed, hvad Ydmngghed er, vil neppe kalde et Folk ydmngt; thi er der nogen Dyd, som er og maa være uafhængig af den naturlige Besskaffenhed og alene have sin Grund i det enkelte Mennekses allerinderste Sind og Hjerte, da er det Ydmngghed*). — Vi har allerede omtalt et Ord af Beth., som gaaer i samme Retning, at nemlig ved Gr. er »Kyrie eleison« bleven afløst af »Halleluja.« Maa virkelig Tolderens ydmngge Bøn betragtes som antiqueret? Jeg troer, at det hele Bennemøde med al dets Selvophøielse kunde have havt godt af at vende tilbage og at forene sig om et ydmngt »Kyrie eleison!«**).

Naar et syndigt Menneffe i Ydmngghed takker Gud for hans ufigelige Naade, da er Bønnen om Naade deri for=

*) Den er derfor at kalde Dyden selv i Chr. Bet.

***) Derved tager jeg ikke den Anerkjendelse tilbage, som jeg just denne Sag betræffende har udtalt i mit Skrift om Troen paa den Hellig Mand.

borgen og ikke saaledes afløst af Taksigelsen eller Lovprisningen, at han tør sige: Herester behøver jeg ikke mere at bede om Guds Naade, (Forlad os vor Skyld!). Naar der jubles, som om der slet ikke mere var nogen Sorg, nogen Syndesorg at beseire eller som om man allerede befandt sig i den triumpherende Kirke, kommer man da ikke igjen til at tænke paa hiint grundtvigste: „Slet Intet“? Der er her ikke et abstract Enten=Eller, enten Bøn om Naade eller Lovprisen for Naade, nei, hvad vi i christelig Betydning ere og have, skulle vi dog bestandig vorde og vinde — og mener man at være udover det Sidste, da er, om endog Livet synes at aabenbare sig i sin høieste Kraft, en aandelig Død neppe langt borte. Hvor Livet skal bevares, maa det søgende Element ikke forsvinde. I Skriften formanæs da ogsaa de, som kaldes de Hellige, til Helliggjørelse, de, som kaldes døde med Christus, skulle døde deres jordiske Lemmer, de som ere nye Skabninger skulle fornyses i deres Sinds Land, de Fuldkomne skulle blive fuldkomne Philip. 3, 12—15. Paulus siger: Glæder Eder i Herren altid! men dog siger Herren: Salige ere de, som sørge! Hvor betydningsfulde ere ikke disse sidste Ord med Hensyn til den Sag, som vi her har gjort til Gjenstand for vor Overveielse! Hvor Sorgen er, er Glæden borte, derved maatte Gr. (efter det Foregaaende) blive staaende. Det er jo heller ikke at nægte, at der i Sorgen er en Negation af Glæde, men hvilken Magt i Retning af Glæde tillægger Herren dog ikke denne Negation, naar han siger: Salige ere de, som sørge!

For nu efter denne Digression at komme tilbage til mig selv, saa gav jeg daglig Underviisning i Endst i min Cousine Zomf. Zeuthens Institut. Da mine Tanker fra min Barndom

havde havt deres Frihed meer end ønskelig, og jeg (som sagt) vanskeligt kunde holde dem sammen til nogen vedholdende Opmærksomhed, naar ingen Nytt eller Interesse for Sagen var tilstede, saa var det mig en meget svær Sag ved denne Læsen i den tydske Robinson (hvor især med de mindre Børn det samme jo maatte gjentages atter og atter, hvorved jeg næsten lærte det udenad), at give tilbørlig Agt paa Alt, saaledes som jeg burde. Mine Tanker løbe ikke sjelden til Ting, der laae meget fjernt fra Bogen. Hvorledes skulde jeg dog samle dem dertil, naar de smaa Bøger læste op? Det gjaldt fremfor Alt om at holde dem til Bogen, og at overvinde det Kjedsommelige, Aandsfortærende, som Arbeidet havde for mig. Jeg begyndte at fæste min Opmærksomhed paa de tydske Præpositioner, som forekom, og deres forskjellige Betydninger i de forskjellige Forbindelser og at gjøre Sammenhængen mellem disse Betydninger til Gjenstand for min Estertanke, f. Ex. hvorledes Præpositionen „an“ kan komme til den ganske forskjellige Betydning den har, naar der siges „am Tische“ og „an einer Krankheit leiden“ osv. En saadan tænkende Biføjselsfattelse troer jeg ikke skadede min Underviisning, nei, jeg troer, at den virkelig havde en gavnlig Indflydelse, da den holdt mig aandelig vaagen og meget kunde jeg rette uden at tænke videre derved, ligesom mine Tanker derved dog droges til det, som læstes. Imidlertid var det jo kun en Nødhjælp, som ingenlunde i Almindelighed er at anbefale*). Hvad iøvrigt saadanne Præpositionsreflexioner angaaer, da har jeg i et af mine Skrifter gjort en Anvendelse af saadanne Overveielser, idet jeg har benyttet Brugen af det danske „om“, der ligesom i Græsk *περι* bruges saavel i „Tale om Byen“ som i „gaae om Byen“, til Oplysning af Mulighedens

*) Saavidt jeg erindrer, søgte jeg at blive fri for disse Timer, og det var kun efter min Cousines Ønske, at jeg vedblev.

Moment (det udenfor Virkeligheden Værende) i al Tanke og Tale. Jeg kan ligesaa lidt tale om en Ting og tillægge den disse eller hine virkelige Egenskaber, uden i Tankerne at stille mig udenfor denne Virkelighed og ligesom finde mig i den Mulighed, at hine Egenskaber ikke vare at tillægge Tingen, som jeg kan gaae om (omkring) Byen uden at gaae udenfor den.

Næsten hver Søndag var jeg efter venlig Indbydelse af Grosferer Hammerich til Middag i hans Huus, ja jeg blev omfider næsten som hjemme der. I de levende Disputer jeg der undertiden havde med mine noget yngre Venner Frederik og Martin Hammerich, som begge længe have haft et Navn i vor Literatur, gttrede der sig allerede dengang en ikke ringe Forskjellighed i Retning (især i Forhold til Frederik H.), ligesom der tidligt udviklede sig Talenter hos dem begge, som jeg ikke besad. Hos Hammerichs blev jeg bekendt med adskillige andre unge Studerende. Det var der, at jeg lærte at kjende nuværende Biskop Martensen og hans Ven, den afdøde juridiske Professor Bornemann. Martensen, hvem Hammericherne forud havde berømmet for mig, saae jeg iøvrigt første Gang ved et Disputereselskab hos afdøde Pastor Laurent. Det var den grundtvigiske Anskuelse af symbolum apostolicum, som forsvaredes af en theologisk Candidat eller Student Jensen, der havde staaende ved sin Side Martensen som Respondens, imedens jeg opponerede. Sa — uagtet jeg jo jevnlig kom til Gr. og hørte hans egne Udtalelser, saa hørte jeg dog allerede bestemt i denne Sag til Oppositionen.

For at vende tilbage til Collegiet, hvor jeg boede, og til mit Liv der, da var min hjære, fortrolige Ven Otto Raub*) vel ikke min Contubernal, men min daglige Omgang. Paa

*) Nu Biskop i Viborg.

Borchs Collegium vare vi især om Morgenens sammen ved Theen. Om Aftenen drak jeg gjerne Thee hos Heise, men naar vi begge vare hjemme, kom vi ogsaa til hinanden om Aftenen. Vi taledes da sammen om det vi havde oplevet, hørt og seet, læst og lært. I Talen om religiøse Gjenstande var det især Mynster, den fælles Begeistring for ham, der forenede os. Raub blev først Candidat 1830 og hans Tid var derfor i de Aar, hvorom her er Tale, for største Delen optaget af Examenslæsning, ligesom han ogsaa informerede meget, saa at han dengang ikke havde megen Leilighed til friere omfattende Studier. Men han tænkte vist ikke mindre paa disse Aar end paa vort senere Samliv paa Collegiet, da han i Luthers Bibel, som han gav mig ved Tiltrædelsen af min Udenlandsreise 1833, skrev Jonathans Ord til David, 1 Sam. 20, 23. Ofte og især ved alle smaa Familiehøitideligheder kom hans ovennævnte to Brødre, der ogsaa vare mine fortrolige Venner, til os og vi kunde da ved Samtale (ikke Disputeren), Forelæsen osv. have det rigtigt baade hyggeligt og oplivende. Til mine Omgangsvener hørte ogsaa nuværende Stiftsprovst Balslev (Bibelhistoriens Forfatter) min Skolekammerat, Dr. Kolthoff i Kjøbenhavn og Prof. Funch i Aarhus. De to Sidste vare, ligesom Raub og jeg, Medlemmer af Disputereselskabet »Lyceum» paa Borchs Collegium, hvori Adskillige af alle Faculteter deltog, saaledes, foruden Theologerne, som Kierkegaard (Biskop) og Ferdinand Fenger, Juristen Casse, Lægen Ballin o. m. fl. Der disputeredes over Thees paa Collegiets Auditorium paa Latin, men Aftensmaaltidet, som ofte var det meest aandsoplivende, holdtes sædvanlig paa mit Bærelse. Her foresaldt undertiden den varmeste Ordstrid, her var det nok, at den Forskjellighed i theologisk Retning, som senere kom frem for det theologiske Publicum i en langvarig kirkelig Strid, først gav sig tilkjende. — Paa mit Bærelse samledes en Tid ogsaa

et andet lille videnskabeligt Selskab bestaaende af Martensen, Bornemann, Hammericherne og nogle Yngre som Tilhørere (blandt dem den yngre Bornemann, den nuværende theologiske Professor)*).

Jeg læste jo i disse Aar adskilligt, men jeg ikke blot læste og skrev Optegnelser eller Sætninger til Disputereselskaber: jeg var ogsaa beskæftiget med Arbejde for Publicum. Omfider fik jeg en latinist Disputats istand for derved at opnaae Magistergraden. Dens Gjenstand var „det høieste Gode“ (summum bonum), og kunde efter min Sjæls Sjæren og Arbejden i disse Aar neppe være nogen anden. Da Sibbern havde læst den, fandt han ikke, at den svarede til de Forventninger, han havde gjort sig, og yttrede Noget om at brænde den. Denne Yttring vilde jeg ikke høre oftere og det Første jeg gjorde, da jeg kom hjem med den, var at kaste den i Raskelovnen. Hvor høist ufuldkomment dette lille Arbejde sikkert end har været, saa har jeg dog den Formodning, at det har været bedre end det Skrift, der flere Aar efter virkelig skaffede mig den ønskede Grad. Dette sidste Skrift var altfor meget directe lagt an paa, at opnaae dette Maal, til at det kunde have samme Værdi som det, der ikke var meget Andet end mine vigtigste hensynsfrie Tanker samlede i Form af en Afhandling. Sibbern havde givet H. C. Ørsted den til Gjennemlæsning, og da jeg gif til ham for at faae den tilbage, gav han mig tillige en lille skriftlig Bedømmelse, som var mere til Roes end til Daddel, ja Ørsted yttrede, at han heller vilde have skrevet den end en anden Disputats, der kort iforveien havde forskaffet sin (nu afdøde) Forfatter Licentiatgraden. Jeg lod mig dog derved ikke afholde fra at brænde den, idet

*) Det er mig dog ikke klart, om det var i Vinteren 1829—30 eller senere, at disse Selskaber holdtes.

jeg fuldkommen erkjendte dens Mangler og desuden tænkte, at det vel ikke vilde være svært at faae en anden istand om en Tid. — Da efter Biskop Münters Død 1829 den theologiske Prof. P. E. Müller blev Biskop, og saaledes ligesaa lidt kunde vedblive at holde de moral = filosofiske Forelæsninger til philosophicum, som de theologiske, gif jeg op til Engelstoft, der var Medlem af Universitetsdirectionen, og spurgte ham, om det ikke kunde være muligt, at jeg kunde komme til at holde disse Forelæsninger for dem, der læste til anden Examen. Han kjendte ikke stort til mig og gik ikke uden Grund sin Forundring over, at et saa ungt Menneſte, der endnu slet ikke havde gjort sig bekjendt, kunde tænke paa at afløse en saa gammel anseet Lærd som P. E. Müller. Skjondt han da ikke kunde gaae ind derpaa, saa fandt han det derimod i sin Orden, at jeg søgte det ved Fogtmanns Forslyttelse til Universitetet ledige Lectorat ved Sorø Academie. Jeg søgte det ogsaa, ligesom jeg senere skrev til Prof. Hansteen i Norge, angaaende det ved Poul Möllers Forslyttelse fra Christiania til Kjøbenhavn ledige Professorat ved Christiania Universitet. Mynster fandt det rigtigt, at jeg søgte Sorø, og sagde mig, der aldrig før havde skrevet en Ansøgning, hvad der skulde staae i den, som kunde tiltale hans Colleger. Sibbern og Ørsted gave mig anbefalinger. Jeg fik Intet. Fra Norge lod Hansteen i et venligt Brev mig vide, at man var kommen til den Beslutning ikke at have Fremmede, men at Sverdrup skulde overtage Philosophien ved Universitetet. Da disse Bestræbelser mislykkedes, ansøgte jeg senere om Understøttelse til en Udenlandsreise af Fondet ad usus publicos, som ogsaa opnaaedes. Jeg forfattede i 1830 nogle Smaaafhandlinger, som ere trykte: „Om den sande Glæde“, „Om Middelveien“ (Disputats til Borchs Kollegium) og „Om den Vesselske Vittighed.“ Den første og den sidste har jeg og forelæst i Studenter=

foreningen*). Hvad den sidstnævnte Afhandling angaaer, da foranledigedes den ved min Begeistring over „Kjærlighed uden Strømper“, da jeg første Gang saae dette Stykke. Da jeg senere saae det, interesserede det mig ikke saaledes, som et holbergst Stykke kunde glæde mig, efter at have seet det atter og atter. Grunden var vel, efter hvad jeg ogsaa i hiin Afhandling har nævret, at „det Vittige og Lattervækkende hos Holberg tjener Fremstillingen af Livet og Virkeligheden i dens forskjellige især lavere Former“, hvorimod hos Westfals Sandheden væsentlig er i Polemiken (mod det Svulstige og Opstruede). Westfals Skuespil er et udødeligt Vittighedsværk, men Holbergs Stykker ere Mere, ere Livsbildringer. Hvad iøvrigt disse Holbergste Stykker angaaer, da ere fra den Tid især Fryndendals Jacob von Tynbo, (naar han f. Ex. efter sine bekjendte Ord: Monsieur Christophersen osv., loe eller tilkjendegav Andelsen af sig selv i velbehagelig Latter ved hele Legemets Bevægelse, især ved den tilbagegaaende Trippen med Fødderne, altsaa ligesom loe med Fødderne**), og Lindgreens Zeppe paa Bjerget (jeg veed ikke noget Spil, der mere fortjente Navn af klassisk, som en af de evige Statuer fra Oldtiden, end Lindgreens f. Ex. ved den første Indtræden i Zeppe paa Bjerget) mig uforglemmelige. Disse Skuespillere ligesom Ryge i Ohlenslagers Tragoedier staae for mig i den Grad som Eet med Rollerne selv, at jeg senere ikke har kunnet kjendes ved nogen anden Jakob, Zeppe, Hakon, Palmatofe osv.

For ikke at forbigaae, hvad der kan fortjene Omtale i en biographisk Meddelelse, saa maa jeg dog endnu tilføie, at jeg allerede 1828 begyndte at manuducere i Philosophie til anden

*) De staae i det 1831 udfomne Skrift: For Æsthetik og Philosophie.

**) Omvendt siger Ausonius: Erato saltat vultu.

Examen, at jeg var saa heldig, at den Ene af de to første Manuducender fik Udmarkelse og at jeg derfor i de følgende Aar fik ikke Faa, ja tilfids Mange. Dette Arbeide interesserede mig jo ganske anderledes end Information i Lydst.

I Aaret 1828 døde En af mine Søstre i Fyen, og der er for mig det Mærkelige ved dette Dødsfald, at jeg samme Nat, hun laae i Dødskamp, gik oppe paa Ehlers' Collegium i en meget trist Stemning, uden at jeg dog dengang vidste, at hun var saa syg, eller tænkte paa hende. Jeg har aldrig før eller siden saaledes gaaet oppe nogen Nat, med mindre legemlig Sngdom eller andre udvortes Omstændigheder i min Nærhed har været Aarsag deri. Var der maastee en forborgen psykisk Nærhed af den Døende?

Der er endnu een Ting, nemlig eet Forhold, som mine Venner fra den Tid nok erindre, og som jeg ved disse Ord ikke ganske kan lade uantydnet, da det havde stor Indflydelse paa min Sindstemning.

Under alt det jeg har meddeelt om min udvortes Tilstand og mine Beshjæftigelser fra mit 22de til mit 25de Aar, gik der med enkelte lysere Mellemrum et dybt Suk uden Fred gennem min Sjæl. Der var Synd at kæmpe imod, og mørke Stemninger at overvinde. Der var en Stræben efter Idealer i tom Indbildning og en frugtesløs Higen efter at naae dem paa egen Haand ved egne Midler. Mit Hjerte kunde være som landslygtigt*), og jeg kunde ikke finde det for at kunne bede**). Det var ikke Tvivl med Hensyn til Gud og Kristus og et evigt Liv i Almindelighed, som forurologede

*) Thomas a Kampis: exilium cordis.

**) 1 Sam. 7, 27 siger David: Derfor har din Tjener funden sit Hjerte, at han beder denne Bøn til Dig!

mig, men vel uafslædig Tvivl med Hensyn til mig selv. Skun i en egen virkelig Fuldkommenhed mente jeg, at Freden kunde være at finde. Desuden var der den Mangel paa Rigevægt (mellem den subjective og objective Retning i mit Væsen), som jeg allerede har omtalt, og som især foranledigedes ved Indbildningskraftens Overvægt. Med alt det saa dukkede i denne Gjæringstid flere Hovedtanker frem i min Sjæl, som senere have udfoldet sig og viist sig frugtbringende i mit Liv. Mine Optegnelser fra de Aar angaaende min Sjæls Tilstand, kunne derfor, især ved at vise Forbindelsen mellem det jeg senere skrev og mig selv, tjene til at bedømme min vel høist ufuldkomne, men derfor ikke betydningsløse Forfattervirksomhed i de sidste 35 Aar. Af det store Antal Optegnelser, som jeg selv neppe i den lange Aarrække indtil den sidste Tid har kastet et Blik i, finder jeg mig dog kun foranlediget til at offentliggjøre et lille Antal, som især udtrykke mit indre Livs Retning og Stemning.

Naar jeg ovenfor omtalte idealske Tilstande, som kunde være Gjenstand for en frugtesløs Higen og Bagen, da fandt hiint Indbildningens Spil Næring paa flere Maader. Naar jeg f. Ex. hørte Fru Sibbern synge og spille Reichards Compositioner til Göthes Digte (Kennst Du das Land osv.), henfattedes jeg i et idealt Land, hvor Skjønheden herskede, og hvor det allerede var opfyldt, hvad der staaer om det ny Jerusalem Apk. 21, hvor nemlig alle Taarer vare aftørrede, Døden ikke var mere, ei heller Sorg, ei heller Skrig, ei heller Pine*). — En idealt Tilstand af en anden Art stillede sig frem for mig, naar jeg saae min Ven Laub sammen med sin Forlovede, hans nu for adskillige Aar siden afdøde Hustru, min uforglemmelige Veninde. Det var mig, som om jeg i dette For-

*) Min Barndoms blaa Fjerne kom her igjen i en anden Skikkelse.

holds Reenhed, Glæde, Fylde, saae Aabenbarelsen af Himmelen paa Jorden, som om jeg, efter et Udtryk i min Tiigtale over hende, fra min jordiske Glendighed saae op paa Forklarelsens Bjerg. Her var det Ideale af en højere Art end det Første, her var det nemlig ikke i Tilstanden alene, men i Sjælens og Hjerternes Bestaffenhed*). Som et reent personligt Ideal stod Mønster for mig. — Jeg havde altfor store Tanker om det nærværende Liv og hvad der i det er at opnaae. Jeg var ikke tilfreds med at have det Fuldkomne i Troen, og i Troen at lade Gud fuldkomne det Gode i mig. Jeg var ikke tilfreds med i al min Skrøbelighed at vandre efter Anden (*κατα αυ.*) eller at have Anden til Princip, jeg maatte til min Fred have den til Virkelighed, som om jeg endelig til min Fred bestandig havde at vandre i Anden (*εν αυ.*). Det er dog kun i Troen, at vi kunne komme til at sige med Paulus: „Det Gamle er forgangen, Alt er bleven nyt“, det er dog kun i Haabet, at vi ere frelst.

*) Naar jeg i den Tid skrev en Afhandling om „den sande Glæde“, saa var det maaskee Kjærligheden og Lykken, som jeg her saae forenede i Glæden, der tildeels foranledigede den.

Nogle af mine Optegnelser

i Aarene 1827—30.

(Med S. A. betegnes senere Anm.)

Neque ullo modo dubitabam esse, cui cohærerem, sed nondum
me esse, qui cohærerem.

Augustinus.

1827.

1.

I Bonfild: Det er umuligt, at Nogen, som med Sands kan stue op til den stjernefulde Himmel, kan dømmes Menneffer efter abstracte Formler. Den sneverhjertede Pietisme maa vige for en Gøtthes liberale Verdenssans (liberaler Weltfinn)*).

2.

Hvo der vil bringe No i sit urolige Indre ved steds mere at tænke paa sig (selv) er som En, der fordyber sig mere i en Labyrinth, jo ivrigere han søger Udgangen. Intet end ikke det Bedste maa man stræbe at tiltvinge sig (Matth. 11, 12); thi Alt er en Gave. Ikke engang den christne Tro maa man stræbe med egen Kraft at tilkæmpe sig: hvad der saaledes erholdes, vil kun være et Phantom. Sjælen maa holdes

*) S. A. I mit 20 Aar senere udgivne Skrift om Humanitet mærkes vel den ovenantydende Aandsretning, men i en christelig Begrænsning, og derfor ligesaa meget imod den ubegrænsede Liberalitet og Humanitet som for den sande. Ligesaa lidt dengang som senere har Liberaliteten i min Betragtningssmaaade trængt sig ind paa det Omraade, hvor Fordringen: „Arbejder paa Eders egen Saliggjørelse med Frygt og Bæven“ gjælder.

aaben for den Hellig Aands Indflydelse, men denne virker i den tillidsfulde roligt hengivne (og søgende) Sjæl. Ikke Synd mod Christus, men Synden mod den Hellig Aand er utilgivelig. Vær opmærksom paa Vinkene fra oven, og følg dem, naar de mærkes og erkjendes!

3.

I Virkeligheden staaer Intet isolert. Alt griber ind i hinanden, er selv betinget, ligesom det selv betinger. Men hvad Natur og Historie kun fremstille som Middell (i Sammenhæng) giver Følelsen Værd i sig selv. Phantasien isolerer, idet den totaliserer. Gjenstanden erhoder Centrum af Følelsen og Peripherie af Phantasien. Saaledes fremkommer Ideal, et Product af Geniets Skaberkraft, en Aabenbarelse af det Hele i det Enkelte.

4.

Store Aandsgaver kan gjøre Dyder beundringsværdige. Ikke Dyden (selv) kan hæves ved Aandsgaver, men Dyder. S. A. Uden Begavelse kunde f. Ex. Ingen være tapper som Tordensfjeld. Ydmyghed er i Chr. Bet. Dyden.

5.

De Fleste glemme det Nærværende for det Tilkommende og leve da sjelden nogeninde tilfulde. Egmont (i Göthes Stykke) levede og fremstiller fra een Side Menneffet i dets Fuldkommenhed. Skulde denne Side skildres reent, da maatte Egmont møde for Alba trods Oraniens Advarsel. Schillers Misbilligelse af denne Handling, som om den nedsatte Egmont for dybt i den moralske Verden, synes at vidne om, at S. slet ikke har fattet denne mesterlige Tragoedies Idee. Som den, der havde forbandet al Mistanke og Frygt som en fremmed Draabe af sit Blod, maae vi elske og ære Egmont. Saalidet Egmont var ængstelig for Fremtiden, saalidet dvælede han for længe ved det Forbigangne. Ogsaa heri er han et Mønster. „Skal jeg idag leve den Dag, jeg igaar skulde have levet? Er ikke Solen oprunden til en ny Dag?“

6.

I Kjøbenhavn 1827 d. 29de Nov. Mine Bessjæftigelser, ja, om jeg saa maa sige, min egen Aands Form har bessjæftiget mig saameget, at Materien, som dog Formen maa forudsætte, stedse er bleven tilbagestødt. Alle Lænker, som fængsle mig til Jorden, maa jeg sønderbryde. I Intet er der Trøst og Ro at finde for mig uden i det Uforanderlige. Jeg maa midt i Mennekevrimlen bevare Eensomhedens Ro. Aanden maa have en Grundvold, som ligger i Evigheden og derfor ei røkkes af Tiden og hvad den fører med sig.

1828.

7.

I Kjerlighed lærer man sin Natur at kjende, thi Alt, hvad Menneket elsker, dertil er han af Naturen knyttet. Kjerlighed er derfor ogsaa et guddommeligt Baand og hvad Gud har forenet, skal Intet i Verden adskille; derfor maa man holde fast ved det, som man elsker, og ikke lade sig lokke derfra ved Indbildningens tomme Forestillinger.

8.

Jeg maa ingen Villie have selv. Alt, hvad jeg har, er givet. Begrebet skal jeg følge*). Sit Udvortes skal man gjøre anstændigt for Mennevene, sit Indvortes for Gud, Intet for sig selv. Rigtigt siger Fichte, at til at agte sig selv har Menneket ikke Tid.

9.

At lade sit Lys skinne for Mennevene er ikke saa let, som det synes, thi just Menneket i dets naturlige Ubevidsthed er det værd at Andre see. Derfor maa den, som vil fortjene Andres Opmærksomhed, ikke bemærkes af sig selv.

*) S. A. Det er ikke let for mig selv nu at kunne sympathisere med et saadant Udtryk.

10.

Det menneskelige Selskab er i Henseende til de gjensidige Domme som et bølgende Hav, hvor Bølge fortrænger Bølge. Saasnart En hæver sig til Subject, bliver han ogsaa nedtrykt til Object.

11.

Vintsedag 1828: Endnu er jeg, hvad jeg den hele Vinter har været, ligesom Socrates i Phædrus, saa beskæftiget med at kende mig selv med at fjerne det vilde Uhyre fra mit rolige gublige Væsen til ret med Interesse at fordybe mig i objective Studier. Endnu maa jeg næsten med samme Socrates sige: „Land og Træer lære mig Intet.“ For igjen at forliges med alt det i Livet, som gennem Følelsen træder i umiddelbar Forbindelse med Mennesket, maa jeg ganske hæve Forbindelsen, thi som den er, kan den ikke blive. Skal jeg i Fremtiden ikke bestandig staae alene, maa Gud fornye Forbindelsen, at en ny Natur kan leve op i mig. At slagre tankeløs om blandt Livets mangfoldige Blomster, er at misbruge Livet.

12.

Der er en tredobbelt Søvn at overvinde (beherste): 1) den physiske, 2) vaagen Drømmen, 3) Tankesøvnen, naar man ligesom er slumret ind i en Tankegang, altsaa Vegemets, Indbildningskraftens og Tænkingens. Mod den sidste er Dialogen enten virkelig i Livet eller i Skrifter det bedste Værn. Men Dialogen maa være bedre end i Schellings Bruno.

13.

Som Djævelen i Paradiis seer og hører jeg det Skønne, men føler Intet derved. Naturens Skønhed er for mig som Metal og Glasherligheden for Aladdin i Bjergets Dyb.

14.

D. 20de Juni 28: Jeg har i Breslau tænkt mig tre Betingelser for min tilfredse Eksistens: 1) Uafhængighed,

2) Bøger, 3) Mennesker, som dele Interesse med mig og med hvem jeg kan tale aabent og fortroligt. Nu har jeg disse Betingelser, men har dog endnu ikke været tilfreds. Lidenskaben kommer som Slangen i Eden. Den sniger sig ubemærkt frem og, inden man besinder sig, er Centrum forrykket og Freden forstyrret. (Slangen er i enhver Henseende det Ondes udtrykte Billede. Den fortryller, saa at man magist loffes i dens Greb. Den danner en Kreds uden Centrum. Dens blændende Farve.) Hjertet i mig forstummer endnu. Alt er for mig endeligt og udvortes. Jeg har en Bestræbelse efter at maale mit Indre og dets Tilvært i Tiden. Der er en naturlig Uengstelighed i min Sjæl, som Aanden, der ved Tænkning middelbart skal føre Alt tilbage til Sandheden, kun med Nøie holder tilbage.

15.

Naar det endnu ikke ganske fordærvede Menneske overvældes af en Lidenskab, da troer han det Onde, han bærer i sig, selv af Mennesker seet. Han troer, at hans Indvortes nødvendigt maa afpræge sig i hans Udvortes. Resolution, der strax udfører, hvad man vil og lader en hurtig Udførelse følge paa en bestemt Villie (i det, som ikke er mod Samvittigheden) forebygger megen indvortes Synd. Indbildningens vage Spil, som er Syndens lette og lange For- og Bagtrop, er egentlig det, der træder frem i Synden for Menneskets Bevidsthed. Den onde Grund skjules, som den persiske Konge i Midten af sine uhyre Skarer. Den hule imaginaire Leeg, Syndens Moder og Datter tillige, næres just ved den ubestemte Afstand. Al saadan ligesom ængstelig Dandsen for sin Gjenstand er Koketterie.

16.

Der maa være et bedre Liv at vinde herne end det, de fleste Mennesker føre, thi den, der vil fornægte sig selv, bortgiver Intet uden Sorger og Sorger medførende Lyster. Om et positivt Gode, som det skjenker, vidner Historien, de

Edles Liv og de Flestes egen Erfaring. See Schillers smukke Skildring af hiint Liv:

Erwig klar und spiegelrein und eben
Fliehet das zephyrleichte Leben osv.

17.

En Periode i Livet forfølger os Helvedes Gab, saa at vi ikke kan blive staaende uden at sluges, men, ville vi slippe, maae vi fremad. Havde Mennesket haft Kraft til ret at leve i det Nærværende fra Begyndelsen, da var det Oprindelige bleven bevaret (Synden ikke kommen).

18.

Stjont er det som Cordelia at tie og elske. Herder figer i Fortalen til sin hebraiske Poesie, at for de Forfattere, som han havde benyttet, maa hans stille Brug være Tak. At være tilfreds med denne Tak er ogsaa smukt. Den moralste Skjønhed er desto større, jo meer den træder tilbage, uliig anden Skjønhed, som maa frem.

19.

Til at træde over fra det gamle til det ny Liv kræves, at man ikke vil løse Knuden, hvormed man er bunden til det Gamle, men overhugge den*).

20.

20de Octobr. Kl. 1. Jeg er i en uhyre mørk melancholisk Stemning. Naar en saadan Stemning har overvældet Mennesket, da er Sjælen som indhyllet i et uhyre Mørke. Det Herligste kan man have for Die og Dre, men uden at have Die og Dre for det. Modsatningen mellem Lyset og Mørket i aandelig Forstand er af en dybere Betydning end den almindelig tages.

*) Forst langt senere blev det til en levende Erfaring, hvorledes hiin Knude i Sandhed kan overhugges efter et Vers, som og er anført i et af mine Strifter:

„Syndernes Forladelse
Knuden overhugger.“

I hiin Tilstand kan der herse en bælgmørk Nat i Menneffets Inderste, idet ligesom den dunkle Urgrund hæver sig op og man mangler Kraft til at støde den tilbage*).

21.

Det er en almindelig menneffeligg Bildfarelse, at en Forandring i Størrelse, som saadan, ogsaa kan blive en Forandring i Art og Bessaffenhed, i Særdeleshed at hvad der af Naturen er endeligt og indskrænket kan ved en Udvidelse af Grændse og Skranke tilsidst blive frit for begge og saaledes gaae over i det, som af Naturen er Uendeligt og Uindskrænket. Denne Forverling af kvantitativ og kvalitativ Grændse kan betragtes som en Grundfeil i den ved Synden fordærvede Menneffenatur. Deraf kommer Søgen efter det sande Liv ad Sandselighedens eller ad Modsætningens (den kantiske Moralitet) Bei. Kun i en Negation af al Ende og Grændse og i deres Udvidelse kan der være Hvile at finde**). Smukt siger Fichte: So irret der arme Abkömmling der Ewigkeit osv.

1829.

22.

Er jeg ikke i bestandig Virksomhed og Sjælsbeskjæftigelse hæver sig let en frygtelig melancholisk Dæmon op i mig og tager mit hele Væsen i sin Magt, saa jeg ikke har en Tanke fri. Gud driver mig derved til vedvarende Opmærksomhed og Beskjæftigelse. Alle Billeder, som Indbildningskraften har foregjøglet mig, de mindste med de største, ere blevne til Intet som Sæbebobler. Enhver Forestilling, som jeg har fattet om en tilkommende Tilstands Fortrinlighed, har viist sig som falsk, og Tilstanden har da forekommet mig snarere fordærvelig end virkelig gavnlig og kjær. Saaledes falde i det Mindste for

*) Man seer let, med hvilken overordtlig Interesse jeg maatte læse Schellings Skrifter om den dunkle Urgrund (die uralte Nacht die Mutter aller Dinge i Bruno) om Grunden i Gud osv.

**) Gudsfrøgt med Nøisomhed er en stor Binding.

min Erkjendelse de eudaimonistiske Forestillinger hen i deres Tomhed som Blændværk, kun den urokkelige Sandhed og den uophørlige Virksomhed staaer tilbage for mig. Christeligt betragtet finder jeg Intet for mig uden at vaage og bede.

23.

I en Bye i Frankrig anpriste en Docent den classiske Poesie fremfor den romantiske, fordi denne gjør melancholff. Den sidste raadebe han derfor kun dem til at befatte sig med, som havde en saa stor Sum Penge, som Melancholien sætter til.

24.

Bore Indbildninger gjør Gud saaledes til Intet at hvad der efter dem synes det Første gjør han til det Sidste og det Sidste til det Første. Menneskene burde altid leve som om det var den første og den sidste Dag (den første Dags Liv eller Glæde ved Livet, den sidste Dags Alvor).

25.

Idet Gud skabte fri Væsner, indskrænkede han ikke sin Alvidenhed, men lod kun med Hensyn til de fri Væsners indre Handlinger sin Viden afhænge af det Værende (i Liighed med den menneskelige Viden overhovedet), da ellers Guds Viden er det i Sandhed Primaire. Da Gud kjender Menneskets Handlinger ere de, men ikke fordi Gud kjender dem. (Et „Før og Efter“ har for Gud, den Ewige, her ingen Indslydelse.)

26.

Christendommen er ikke blot en historisk Begivenhed og en udvortes Lærdom, men den er et Liv*). Hvad der er Christendom, kan derfor ikke blot Bibelen og den udvortes Historie om Christendommens første Fremtræden altsaa hverken

*) Hvad der senere saa ofte og eftertrykkeligt er gjort gjældende, havde jeg dengang neppe saaledes hørt af Noget.

Philologie eller Historie, men fremfor Alt det særegne Liv, som ved Christendommen er valt i Menneſteheden og i hver Enkelt, lære os.

27.

En høiere Verden maa jeg betragte som given og mig selv sat som Borger deri. Denne umiddelbare Givethed maa jeg ſtedſe bevare og vogte mig for at den ikke fortrænges af en Philosopheren, ſom dog uden hiin vil være tom og kraftesløs. Bibelens Læsning maa ikke forſømmes selv for de herligſte Philosopher.

28.

I de omſlagrende Tanker vil man leve Alt, men lever Intet. Det Ene i ſin Tomhed er det Herſkende i mig. Fylde eller ſand poſitiv Mangfoldighed er der endnu ikke i mit Liv. For lutter Tanker paa Anvendelse bliver kun Lidet anvendt. Jeg ſtaaer endnu ſom isoleret udenfor Livet ligesom ifærd med at ſpringe derind — ja undertiden er jeg virkelig kommen derind, men dog ſnart atter, førend jeg selv ret vidſte det, er jeg kaſtet tilbage i min ſelviffe Kugen og Grublen over mig selv.

29.

Paa Landet 19de Juli: I et trift Veir med et ligesaa trift Sind ſætter jeg mig til at befrie mig fra den første Mørkhed ved at bemærke i Tankerne og paa Papiret dets enkelte Uttringer. Himlen er mørk og ſkyfuld. Kun ſaa Dieblikke abſkille Regnbuhyerne. Næſten uafbrudt hører jeg det tude i mit høire Øre og blæſe i Foderet udenfor det aabne Bindue ligesom. Fløien piber, Øren klapper, Foderet flyver og Tangen paa Taget vil, men kan ikke. Over Menneſtene om mig og over mig selv er mit Sind trift.

30.

Jeg føler mig ſom ombankende i Ørtenen med det forjættede Land, der flyder med Mælk og Honning, daglig for

Die. Det kommer kun an paa om jeg maa findes værdigere end de enkelte Bøder til at overleve Prøvelserne og vinde Menodiet.

31.

Saa vel det klare som det dunkle Princip, der ved deres Forening frembringe Livet, har i Foraaret deres hørlige Sprog i Frøerne og Fuglene. Som i Naturen saaledes maa Isen ogsaa optøe i Menneffets Hjerte, førend Himmel og Jord reent affpeile sig deri. Guds Aand synes daglig mere at bevæge min Sjæl. Maaſtee det inden ret længe vil komme til et ret Gjennembrud. Gud drager mig mægtig til sig, idet alt jordist Haab og Frygt hvert Dieblit aabenbarer sin Intethed.

32.

Menneffets rette Væxt bestaaer hverken deri, at det lærer eller virker mere, men deri, at dets Kjærlighed fornyes enten i Omfang eller i Fylde og Dybde. Daglig skulde man lære at elske enten Flere eller de gamle Venner inderligere. Ved en saadan Væxt voxer Menneffet stedse mere ind i det Hele og det Hele i det, det er med andre Ord: Menneffet bliver bestandig fuldkommere.

33.

Intet er fordærveligere end det Tilladelige, naar det træder op ved Siden af det Gode, det Bedste. Det gjør da ikke blot en naturlig Overgang til det Onde, ja er selv Dødt eller værre end det aabenbare Onde (forbi det kaldes tilladeligt). Mine Tanker slagre forvilde om som speiet Traad, hvilket jeg uafslædig er beskjæftiget med at holde sammen ligesom i et Nøgle. Den største Mangel ved min Eksistens er den Overvægt, som mit indadseende Blik har for mit udadseende, mit Subject for det Objective. Naar man engang har rodet sig ind i sit Indre som jeg, da er alt sandt Liv kun at finde i den rene udeelte Opfatten, i den fulde Hengiven. Hvorofte har jeg ikke fattet Forsættet hertil, men hvorofte er jeg ikke ligesom med Magt bleven kastet tilbage

i mit Indre? Er det Svagbed eller er der virkelig ikke bleven ryddet nok op derinde?

34.

Som mine Tanker ikke gjerne ville være nærværende, saaledes er det og med mine Følelser*). Næsten i Alt staaer jeg tilbage for Alle uden i Kundskab om mig selv og Menneſte-aandens almindelige Kaar og Bestemmelse. Det er dog paa Tiden, at denne indadvendte Erkjendelse bryder ud og bliver levende i mit Bæsen. Jeg staaer som ved Døren til Livet. Kun et Liv kan befæste det gode Sind og de rene Tanker. Endnu er dette Liv ikke bleven mig tildeel uagtet min daglige Higen og Kamp. Men det Liv er mig endnu heller ikke Alt. Kun enkelte milde Martsvinde opvarme og oplive undertiden min Sjæl. Det Gode er et Liv og ikke noget Dødt. Ei kommer det an paa at have eller have samlet Kundskaber og Indsigter, men Sjælens Disposition, idet den samler dem, kan det Gode være.

35.

21de October 1829. Jeg lever som paa Spidsbergen, hvor Natten opsluger næsten hele Dagen, og kun enkelte lyse Dieblitte findes i min Sjæl. Overhovedet er jeg af Naturen faare hengiven til den natlige Forvirring og Dorſked. Meget, som burde vække og oplive mig, dørser mig i Indbildningens Drømmesøvn. Hvad der skulde spore mig til Virksomhed, gjør ofte, at jeg drømmer om Behagelighed. Mit Liv er saa halvt, saa indvortes deelt i hvert Dieblit, at det kun er heelt, hvad det skal være, i Søvn. Kun en kummerlig Dag seer jeg om Morgenen imøde. Det er næsten alene af Mangel paa Kraft. Jeg er baade mig selv og Andre til Byrde.

36.

13de Decbr. Indbildning alene Indbildning er min Plage. Den hindrer mig fra at arbejde, fra at leve. Jeg er

*) Jeg manglede i høi Grad saavel Sjæls- som Aandsnærværelse.

mig ingen Lidenskaber bevidst, dog forstyrres eller fængsles jeg uophørlig. Jeg har i en Uge næsten ikke havt et eneste roligt, et eneste frit Dieblif. Gud! naar skal det dog faae Ende!

37.

Jeg bekjender med Paulus, at der i mig det er i mit Kjød boer intet Godt. Overhovedet føler jeg dybt Sandheden af hvert Ord i det 7de Cap. af Brevet til Rom. Den fuldkomne Selvfornægtelse vil endnu ikke lykkes. Jeg veed saa vist som Noget kan vides, at der er ingen Fred og ingen Glæde, som tør søges for sig, at det maa gives, som skal udvide og glæde det menneskelige Hjerte. Den absolute Underkastelse maa forjage al Drømmen.

38.

Sand aandelig Selvstændighed kan kun finde Sted, idet Alt, hvad der berører Menneffets bevidste Liv, rives ud af dets Relativitet og sættes som absolut, selvstændigt, og det, der skal vække og oplive, maa være objectivt*). Ligesom Kuglen tynger mere paa Grund af den ringe Plads, hvorpaa den hviler, saaledes skulde Menneffet betynde Tiden (hver enkelt Tidsdeel det lever) med sin evige Nærværelse, idet det lader det Nærværende føle hele sin Vægt. Menneffelivet maatte da være som en sig bevægende Kugle, der lader hver lille Deel af den Flade, som den gennemruller, føle sin hele Tyngde. Jo mere man saaledes individualiserer sig, desto

*) Et af mine første Skrifter var om den moralske Selvstændighed (1832). Man seer let, hvorledes jeg kom til at skrive derom, thi det Indbildningskraftens Herredømme, som uafsladelig associerer Forestilling til Forestilling, var det, som berøvede mig min Aands selvstændige Holdning. Derved, at Tingene ikke toges bestemt i Betragtning imod Indbildningen og ligesom traadte frem for mig i deres Uafhængighed af hinanden og eiendommelige Selvstændighed, derved følte jeg mig selv uden moralsk Selvstændighed. Paa den Selvstændighed, som Tingene havde for min Tanke og Betragtning, følte jeg, at min egen selvstændige Holdning beroede. Med den hensynsfri Agtelse for det, som ikke er vort, styrkes vi selv, vor Personlighed, ja derved bliver Alt vort i høiere Betydning.

mere respecterer man andre Individualiteter og interesserer sig for dem, da der er et ligefrem Forhold mellem det man er og det man erkjender. (Ved at anerkjende en Gjenstands Selvstændighed vinder man Selvstændighed).

1830.

39.

Vil man være fuldkommen, maa man give Alt, hvad man har, for at vinde det Ene, det Evige Matth. 19. Jeg for min Person faaer ikke No, inden jeg gjør det.

Senere Ann. Man seer her, som saamange andre Steder, hvor levende Ideen om det Absolute, Ubetingede, Fuldkomne i Menneskets Leven var mig. Det var jo den Idee, der bestandigt foruroligede mig og uden dens Magt vilde jeg vel Intet have opskrevet om mig selv. Det var den Idee, som bragte mig til at skrive mod den moralske Middelvei i min Disputats paa Borchs Collegium 1830. Det var den, som bragte mig til 17 Aar efter 1847 i theologisk Tidsskrift at foreslaae et nyt theologisk Princip eller Aandens Princip, hvorefter det Absolute, Ubetingede betragtes som norma normæ. Samme Idee har i mit Liv først funden sin practiske Beroligelse i Troen paa den Hellig Aand, saaledes som denne Tro er opløst i mit Skrift af 1862 om denne Sag.

40.

At leve i Ordets sande Betydning er mig en Kunst, hvori jeg daglig øver mig, men som ikke ret vil lykkes. Til den Kunst maa dog ethvert Menneske, som er sat i Livet, have Anlæg. Den er saa vanskelig, fordi Ingen vil alene leve, men man vil mere endnu, man vil leve lykkeligt og behageligt. (Den pauliniske Autarchie Philip. 4). Det gaaer mig omtrent som Jeppe paa Bjerget, for hvem det virkelige Liv var en Plage, hvem Lykken besøgte, da han sov. Gud give mig dog engang Magt over mine Forestillinger!

41.

Det er ret humoristisk, hvorledes det dybe alvorlige Hav kan have en saa ligegyldig let bevægelig, spillende Overflade. Heri ligger det Interessante i at see og høre de mod Kysten skulpende Bølger, der ligesom lege med Smaastene, Græsset, Blomster, Insecter og dog er det samme Havs Bølger, som er mægtigt til at opsluge Orlogsskibe osv.

42.

Den 17de April fulgte jeg Rahbet til Graven. Livet og Døden forekom mig ved den Leilighed næsten at træde hinanden for nær, saa at Forestillingen om et evigt jordisk Liv og dets Jammerlighed derved vakktes. Al Higen og Stræben er mig som saadan noget Gledigt. Kjærlighedens Hvile er det Eneste, som kan forlige mig med al Eksistens ikke blot her paa Jorden.

43.

Mod Slutningen af 1830 eller Begyndelsen af det følgende Aar.

Et Aar er forløben under Forventninger og Stræben efter en udbortes lykkelig Stilling. Men nu ere alle de skjønne Forhaabninger og Billeder ganske og aldeles bortdunstede. Jeg maa fande de smukke Vers i Swalds Balders Død:

Først blænder Haabets Glands vort Dø —
 Besee vi Haabet altfor nøie
 Forsvinder det i Tvivl og Frygt.

44.

Det gaaer mig omtrent som Jeppe, hvis Drømmeliv endte med den gamle Birkelighed, dog med 4 Rd. i Lommen. Ogsaa jeg er aandeligen vendt tilbage, hvor jeg var før, men staaer dog lidt høiere end jeg var før. Menneffets Udvikling ligner (efter Heiberg eller Hegel) en Sneglegang. Jeg har nylig forelæst i Foreningen om hvorledes Westfals komiske Genie viste sig i at lade Forventningen opløse sig i Intet. Paa en alvorlig Maade har Stjebnen spillet Westfel med mig. Naar man jætter sin eneste Liv til en vis Form af Fremtidens

Skjebne, da er det et Slags Afgudsdyrkelse man driver. Man kan resitere, at Afguden, ligesom Montezumas, bliver slaet istykker og man er da uden Haab og Trøst ligesom hiin mexikanske Konge, der med Kette kunde kalde sig den Fattigste paa Jorden, eftersom han hverken havde Gud eller Rige. For den blot Ulykkelige synes Døden en Lykke. Hvad maa den da ikke være for den, som paa Grund af sin Iver for det Gode er besværet (har det haardt) i Livet? Matth. 5, 10.

45.

Jeg opgiver Indbildningens, men derfor ikke Hjer-
tets Forventning. Jeg erkjender med Fortrøstning, at
Guds Veie ere usporlige. Det hensynsfri og forventningsfrie
Sind er for Lykkens Planter den frugtbareste Jordbund.

Anmærkninger.

a) Indskriften lyder isvrigt saaledes: „Magnhild satte denne Steen efter Alle Sølve Godes (Ven) en hæderlig Thegn. Alles Sønner gjorde denne Høi efter deres Fader og hans Kone efter sin Egtemand, men Sote ristede disse Runer efter sin Herre. Thor vie“ o. s. v.

b) „Det var, skriver Trap, denne noble Dame (Anne Oldeland) som engang udfjeldte Biskop Niels Jespersen, medens han prædikede i St. Knuds Kirke i Odense, saa at Guds-
tjenesten maatte afbrydes, efterat først hendes Mand havde overfuset Biskoppen i hans Huus, fordi en uværdig Præst i Uggerølev, som denne Adelsmand havde kaldet istedetfor en Anden, med hvem han havde været i Trætte og som han lige-
frem havde holdt Kirken lukket for, var bleven affat — et Exempel paa Adelsens Overmod i denne Periode af vort Fædre-
lands Historie.“ I Helwegs Kirkehistorie til 1564 fortælles videre om denne Frue, „at hun som Enke vedblev at lade den ny Præst, der blev indsat istedetfor den af Adelsmanden Kal-
dede, føle sin Uvillie. Alterlysene lod hun ved sin Tjener tre Gange slukke midt under Tjenesten. Hun lukkede Kirken for

Præsten en Søndag, da han skulde forrette en Vielse, fordi Fruen havde dengang sine Fæde med Mælk staaende i Kirken. Tilfældigt blev hun dog idømt en Pengemulct af Rigsraadet."

c) Til de topographiske Oplysninger vil jeg endnu her føie en Indskrift over Havedøren i Skamby Præstegaard, som nu, da Præstegaarden er ombygget, ikke findes der mere, men som blev conserveret fra en ældre Tid, da min Bedstefader 1744 byggede den Gaard, hvori mine Forældre henlevede deres Dage, og hvori jeg kom til Verden. Jeg stirrede i min Barn- dom meget paa disse gamle latinske Ord, som vare indskaarne i Træ og tilligemed Døren (der var dobbelt og buet som en lille Port) malede røde: *Quod felix faustumque sit! Sumtibus Johannis Michaelis, episcopi sionensis, sto heic pedo firmo.* Det er Huset, som taler og siger, at det paa Biskoppens Beføstning staaer der paa en fast Fod. Den rige Biskop Hans Mikkelson døde 1651.

d) Der gjøres dog endnu som det synes for Tidet for at give Disciplene i de lærde Skoler virkelig Interesse for de gamle Forfattere. Hvorfor lader man dem ikke f. Ex. af Homer læse de interessanteste Bøger, f. Ex. af Iliaden den 6te, 9de, 18de, 22de, eller hvorfor sætter man dem neppe ret ind i den historiske Situation, da f. Ex. den unge Cicero holdt sin første Tale (pro Roscio Amerino) omringet af de farligste Fjender (Sullas Venner), mod hvem han udtalte sig paa det Skarpeste, paa den meest uforbeholdne Maade? Jeg troer, at de unge Mennesker da vilde kunne følge den høit begavede Talers Ord med den meest levende Interesse. Istedetfor at vække Interesse for de Gamle, synes der næsten under Under- viisningen at arbeides i modsat Retning. Idetmindste ender det i Almindelighed med Kjæde og Lede, saa at kun yderst Faa senere tage en græsk eller latinsk Forfatter i Haanden. Paa den Maade synes mig rigtignok, at Læretiden er for lang.

e) Ingen religiøse Tænkere have i høiere Grad og i en mere omfattende Betydning gjort Negationens Bei til at kjende Gud gjældende end Nyplatonikerne især Proclus. Han betragter det som en bedragerisk Analogie, der findes mellem Guds og Menneskets Egenheder, og finder det derfor urigtigt

at forestille sig de guddommelige Egenstaber som de menneskelige blot befriede fra Ufuldkommenhed. De menneskelige Attributioner maae efter Proclus negeres, ja alle maae tænkes bort, naar man skal tænke sig Gud. Han bliver dog derved ingen- lunde Intet. Just ved Benægtelsen af en Egenstabe som Forstand er Gud efter Proclus den som skaber Forstand. Proclus nægter Eksistensen af alle virkelige Egenstaber hos Guddommen for at kunne tillægge Gud Magten og Mulig- heden til dem alle. Man vilde dog neppe forstaae Proclus, naar man blot vilde sige: Gud har ikke Intelligens og er just derfor mægtig til at skabe Intelligens. Men for at forestille sig den skabende Forstand maa den virkelig givne negeres, men dog ikke gøres til „flet Intet“. Den maa reduceres til dens blotte Mulighed (*μη ὄν*). Selve Negationen hører væsentlig med som en Magt over det Virkelige. En ligefrem Fuldkommengjøren af den menneskelige Forstand vil ikke føre til den guddommelige. Vi have Erkjendelsens virkelige Gjenstande i deres Selvstændighed for os, men saaledes er det ikke for Skaberen. Han erkjender indenfra, vi udenfra, han fra Centrum, vi fra Peripherien. Det Sidste maa negeres for at komme til det Første, ligesom en original Forfatter glemmer alt det Lærte som saadant, for da at anvende det som sit i sin producerende skabende Virksomhed. Man mindes Pauli Ord om at vorde Daarer for at blive vise og om det for Gud Daarlige, som er visere end Men- nessenes Viisdom, skjøndt Proclus, den sidste hedenste Philosoph, dog ikke naaede til Pauli christelige Erkjendelse.

Dr. Benthens har tidligere udgivet:

Observationes de notione et vi sententiæ: mediam tenendam esse viam. Haun. 1830.

Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark. Kbhvn. 1831.

For **Æsthetik** og **Philosophi**, 1ste Hefte. Kbhvn. 1831.

Menneskets moraliske Selvstændighed, et philosophisk Forsøg. Kbhvn. 1832.

De notione modestiæ, imprimis philosophicæ. Haun. 1833.

Om den christelige Tro i dens Betydning for Verdenshistorien. Et Forsøg. Kbhvn. 1838.

Sendebreve til Dr. **P. Chr. Kierkegaard**. Kbhvn. 1840—41.

Humanitet betragtet fra et christeligt Standpunkt, med stadigt Hensyn til den nærværende Tid. Kbhvn. 1846.

Om Roeskilde Convent i Aaret 1847. Kbhvn. 1848.

Betragtninger over **Statens Forhold til Kirken**. Kbhvn. 1848.

Prædiken ved Tiltrædelsen af Præsteembedet i Sorø den 6. Mai 1849. Kbhvn. 1849.

Om Ydmyghed. En Afhandling. Kbhvn. 1852.

Polemiske Blade imod Dr. **Søren Kierkegaard**. 1—3. Kbhvn. 1855.

Om den saakaldte **kirkelige Anskuelse**. Kbhvn. 1858.

Om Confirmationen og den første **Utergang**. Kbhvn. 1859.

Endnu et Ord om **Confirmationen** i Anledning af Biskop Laubs Skrift „Vor en Forandring foregaae med Confirmationen“. Kbhvn. 1860.

Lærebog i Christendom. 2den Udgave. Kbhvn. 1859.

Philosophiske Afhandlingene til Orientering i den schellingste Verdensbetragtning. Kbhvn. 1860.

Om Troen paa den Hellig Aand. Kbhvn. 1852.

Om Samvittigheden som den christelige Troes Forudsætning. Kbhvn. 1862.

Om Romerkirken. 1863.

Paaskeprædiken i Michælis Kirke i Fredericia under Fæstningens Beleiring 1864.

Desuden har han ladet indrykke:

I **Theologisk Tidsskrift**, udg. af Proff. Scharling og Engelstoft, for 1845: Om Jesu Navn og for 1847: Forslag til et nyt theologisk Princip.

I **evangelisk Ugeskrift** 1853: 1) Om den rette Begyndelse af en Lærebog for den uconfirmerede Ungdom; 2) Om den første Part af en saadan Lærebog; 3) Om Enden af en Lærebog i Religion; 4) Hvad kan man svare Baptisterne? 5) Tvivl og Forslag med Hensyn til Bibelselskabernes Virksomhed; 6) Guds Retfærdighed og Naade; 7) Om Slangesnildhed; 8) Smaating; 9) Hvorledes forholder det sig med den Pathos, som i det G. T. synes at tillægges Gud? 1855: 10) Til Dplysning om Symbolstriden. 1856: 11) Om Kirkens Almindelighed, Mellemtilstanden og Ingemanns Digt: Tankebreve fra en Afsød; 12) Om det Spørgsmaal: Hvorvidt enhver Synd er Brud paa Daabspagten? 13) Angaaende de 10 Bud ved den katechetiske Christendomsunderviisning. 1857: 14) Om den christelige Forvisning med Hensyn paa Daabshandlingen; 15) Om Trangen til nye philosophiske Ideer. 1858: 16) Den evangeliske Frihed; 17) Om det Schellingske System.

DIS-Danmark

1 0 0 0 5 3

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK